

T.C.

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**YÖNETİŞİM VE YETENEK EKSENLİ BİR BAKIŞLA MÜLTECİ SORUNUNUN
ÇÖZÜMÜ: AZİZ MAHMUD HÜDAYİ VAKFI ÖRNEĞİ**

Hazırlayan

İsmail KIRAÇ

Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Prof. Dr. Ercan OKTAY

KARAMAN – 2017

T.C.

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**YÖNETİŞİM VE YETENEK EKSENLİ BİR BAKIŞLA MÜLTECİ SORUNUNUN
ÇÖZÜMÜ: AZİZ MAHMUD HÜDAYİ VAKFI ÖRNEĞİ**

Hazırlayan

İsmail KIRAÇ

Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

KARAMAN – 2017

**YÖNETİŞİM VE YETENEK EKSENLİ BİR BAKIŞLA MÜLTECİ
SORUNUNUN ÇÖZÜMÜ: AZİZ MAHMUD HÜDAYİ VAKFI ÖRNEĞİ**

Tezin Kabul Ediliş Tarihi:31.07.2017

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

Başkan:Prof. Dr. Ercan OKTAY

Üye: Yrd. Doç. Dr. Erdal BAYRAKÇI

Üye: Yrd. Doç. Dr. Hakan CANDAN

İmzası

Bu tez, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 13.07.2017 tarihli ve 2017/21-110 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü : Doç. Dr. İdris Nebi UYSAL

ÖNSÖZ

Lisans ve lisansüstü akademik eğitimim boyunca maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman şahsımdan esirgemeyen, danışman hocam Sayın Prof. Dr. Ercan Oktay’a, bu tezin yazılma sürecindeki desteklerinden dolayı da ayrıca teşekkürlerimi sunarım

Bu tezin her aşamasında teknik olarak desteklerini esirgemeyen, tezin akademik disiplin kazanmasında çok büyük destekleri olan Sayın Yrd. Doç. Dr. Sefa Usta ve Sayın Yrd. Doç. Dr. Hakan Candan hocalarıma ne kadar teşekkür etsem azdır.

Ayrıca Karaman’da bulunduğum süre içerisinde maddi manevi desteklerini esirgemeyen Sayın Yrd. Doç. Dr. Murat Öz hocama teşekkür ederim.

Son olarak bu tezi, 15 Temmuz 2016’da hain darbe girişimi karşısında vatani için canını ortaya koymuş kahraman şehitlerimize ithaf ediyorum.

İsmail KIRAÇ

12/07/2017

ÖZET

Suriyeli sığınmacı krizinde, Türkiye’de bütün kesimler üzerine düşeni yapma gayretindedir. Bu süreçte, vakıflar da gerçekleştirmiş oldukları çalışmalarla son derece önemli rol oynamaktadırlar. Vakıfların, demokratik toplum yapısına, katılımcılığa, vatandaş-devlet arası ilişkilerde pozitif anlamda katkıları göz ardı edilemeyecek kadar önemli bir konudur.

Bu çalışmada Türkiye’de STK’lar olarak vakıfların kurulmasındaki etkili olan nedenler, tarihsel süreçteki gelişimleri, faaliyet alanları ve yetenek eksenlilik bağlamında vakıfların yapıları ele alınmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda coğrafi konumu nedeniyle sürekli olarak düzensiz göçlere sahip olan Türkiye’nin karşılaştığı sığınmacı sorunları karşısında vakıfların krizin çözümündeki payları ve çalışmaları örnek vakıflarla ele alınmaya çalışılmıştır. Bu çalışmanın amacı krizin çözümünde daha aktif katılımın, uzmanlaşmanın ve yönetişimin sağlanabilmesi için neler yapılması gerektiğinin belirlenmesidir.

Anahtar Kelimeler: Vakıflar, Temel Yetenek Yaklaşımı, Yönetişim, Göç, Sığınmacılar, Mülteciler

ABSTRACT

In the Syrian asylum crisis, It is an effort to make fall on all the segments in Turkey. In this process, foundations also play an extremely important role in their work. Positive contributions of foundations to democratic society, participation, citizen-state relations are so important to be ignored.

In this study, the reasons for establishing foundations as NGOs in Turkey, the historical progresses, the fields of activity and the abilities of foundations were tried to be discussed..At the same time, in fece of the asylum problems faced by Turkey, which has constantly irregular migrations due to its geographical location, the share of foundations in resolving the crisis and the work of foundations have been tried to be discussed with sample foundations. The aim of this study is to determine what needs to be done to enable more active participation and governance expertise in the solution of the crisis.

Key Words: Foundations, Basic Skills Approach, Governance, Migration, Asylum, Refugees

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR LİSTESİ	vii
TABLolar LİSTESİ	viii
GRAFİKLER LİSTESİ	ix
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE TEORİK ESASLAR

1.1. GÖÇ, MÜLTECİ KAVRAMLARI ULUSLARARASI MEVZUATTAKİ YERİ	6
1.2. TÜRKİYE'DE GÖÇ OLGUSU	13
1.2.1. Türkiye'ye Yönelik Göç ve Mülteci Hareketleri	13
1.2.2. Cumhuriyet Öncesi Dönem	13
1.2.3. Cumhuriyet Sonrası Dönem	17
1.2.3.1. Suriye Krizi ve Suriye'den Göç	19
1.3. Türkiye'de Düzensiz Göçle Mücadeleye İlişkin Yasal Çerçeve	27
1.3.1 Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Statüsü	29

1.3.2. Suriye Göçünün Ekonomik Boyutları ve Türkiye'ye Etkileri	31
---	----

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNETİŞİM VE YETENEK EKSENLİLİK BAĞLAMINDA VAKIFLAR

2.1. VAKIF KAVRAMI	34
2.2. TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE VAKIFLAR	35
2.2.1. İslamiyet Öncesi Dönemde Vakıflar	35
2.2.2. İslamiyet'in Kabulünden Sonraki Dönemde Vakıflar	37
2.3. VAKIFLARIN FONKSİYONLARI	41
2.3.1. Kültürel Fonksiyonları	41
2.3.2. Ekonomik Fonksiyonları	43
2.3.3. Servet Dağılımını Düzenleyici Fonksiyonları	44
2.4. TÜRK-İSLAM HUKUKUNDA VAKIF TÜRLERİ	45
2.4.1. Mülkiyet Bakımından Vakıflar	45
2.4.2. Amaçları Yönüyle Vakıflar	46
2.4.3. İdareleri Bakımından Vakıflar	46
2.4.4. Kiraya Verilmeleri Bakımından Vakıflar	47
2.5. YETENEK EKSENLİ YAKLAŞIM VE YÖNETİŞİM BAĞLAMINDA VAKIFLAR	47
2.5.1. Temel Yetenek Yaklaşımı (Core Competence)	48
2.5.2. Osmanlı'da Yönetişim ve Yetenek Eksenlilik Bağlamında Vakıflar	51

2.6. YETENEK EKSENLİLİK VE YÖNETİŞİM BAĞLAMINDA SIĞINMACILAR İÇİN KURULAN DARÜLACEZE VAKFI	56
--	----

2.7. CUMHURİYET DÖNEMİNDE VAKIFLAR	62
------------------------------------	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YETENEK EKSENLİ VAKIFLAR VE SURİYELİ MÜLTECİ KRİZİNİN ÇÖZÜMÜNDEKİ ROLÜ: AZİZ MAHMUD HÜDAYİ VAKFI ÖRNEĞİ

3.1. AZİZ MAHMUD HÜDAYİ VAKFI KURULUŞ VE MİSYONU	67
--	----

3.2. HÜDAYİ VAKFININ FAALİYET ALANLARI	70
--	----

3.2.1. Eğitim Faaliyetleri	70
----------------------------	----

3.2.2. Sosyal Hizmet Faaliyetleri	75
-----------------------------------	----

3.3. HÜDAYİ VAKFININ SURİYELİ SIĞINMACI KRİZİNDE ROLÜ	85
---	----

SONUÇ	91
-------	----

KAYNAKÇA	95
----------	----

KISALTMALAR LİSTESİ

AB:	Avrupa Birliği
AFAD:	Afet Acil ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
BM:	Birleşmiş Milletler
STK:	Sivil Toplum Kuruluşu
İLAM:	İlmi Araştırmalar Merkezi

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Barınma Merkezlerindeki Suriyeli Sayısı-22 Mayıs 2017	23
Tablo 2: Türkiye’de Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin İllere Göre Dağılımı	25
Tablo 3: Suriyeli Sığınmacılar İçin Yapılan Yardımlar-22 Mayıs 2017	31

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Suriye Krizinden Etkilenen Kişi Sayısı AFAD Raporu (22 Mayıs 2017)	26
Grafik 2: Yıllara Göre Yakalanan Düzensiz Göçmen Sayısı	28
Grafik 3: Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamına alınan Suriyeliler	30
Grafik 4: Suriyelilere Yapılan Yardım Miktarı-22 Mayıs 2017	32
Grafik 5: Hüdayi Vakfı'nın Suriyeli Sığınmacılar İçin Yaptığı Yardımlar	85
Grafik 6: Suriyeli Sığınmacılar İçin Yapılan Yardımlar- 2011-2016	85

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1: Hüdayi Vakfı'nın Yurt Dışı Öğrencileri	71
Fotoğraf 2: İLAM'da Gerçekleştirilen Derslerden Kare	72
Fotoğraf 3: Yurt Dışından Gelen Eğitimcilere Seminer Programları	73
Fotoğraf 4: Hüdayi Vakfı'nın Açtırdığı Su Kuyularından (Senegal)	77
Fotoğraf 5: Hüdayi Vakfı'nın Açtırdığı Su Kuyularından (Tanzanya)	77
Fotoğraf 6: Gazze'ye Yönelik Yardım Kampanyası	78
Fotoğraf 7: Gazze'ye İnsani Yardım Paketi Dağıtımı (Filistin)	78
Fotoğraf 8: Pakistan'da Felaketzedelere Yardımların Dağıtımı (Pakistan)	79
Fotoğraf 9: Somali'ye Gıda Yardımı Konteyner (Mersin Limanı)	80
Fotoğraf 10: Filistin'de Savaş Mağdurlarına Gıda Yardımı	82
Fotoğraf 11: Orta Afrika Mültecileri İçin Yardım Kampanyası (Kamerun)	82
Fotoğraf 12: Hüdayi Vakfı'nın Yardım Ulaştırdığı Çeşitli Ülkeler	83
Fotoğraf 13: Kosova ve Burkina Faso Ramazan ve İftar Programları	84
Fotoğraf 14: Suriye Sınırında Gıda Paketi Yardımları	85
Fotoğraf 15: Türkmenlere Gönderilen Yardım Tırlarından Kareler (İstanbul - Adana)	86
Fotoğraf 16: Suriye'de İdlib'te Erzak Dağıtımı	86
Fotoğraf 17: Suriye Sınırında AFAD'la Birlikte Gıda Paketi Yardımı	87
Fotoğraf 18: Halep'e Yol Açın Kampanyası ve Hüdayi Vakfı Yardım Tırları	89

GİRİŞ

İnsanlık tarihinin başlangıcından bu yana var olan göç hareketliliği günümüzde, İkinci Dünya Savaşından sonra en yoğun dönemini yaşamaktadır. Bu hareketliliğin en fazla etkilediği ülkelerin başında Türkiye'nin geldiği ifade edilebilir. Türkiye'nin coğrafi konumunun yanısıra bulunduğu bölgede yaşanan krizler karşısında, sığınmacılara kucak açan politikaları ve insanı merkeze alan yaklaşımları göçlerin Türkiye'ye yönelmesinde etkili olmaktadır.

Bu açıdan ele alındığında dışarıdan Türkiye'ye yönelik düzensiz göçler, Türkiye'nin gündemini sürekli meşgul eden konuların başında gelmektedir. Özellikle Cumhuriyetin kuruluşundan sonra farklı zaman dilimlerinde yoğunlukları değişmekle birlikte yaşanan kitlesel akınlar devleti birçok yönüyle etkilemektedir. Bu kitlesel göç hareketliliğinin en yakın ve somut örneğini Suriye'de yaşanan iç savaş nedeniyle Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan sığınmacılar oluşturmaktadır. 2011'den bu yana devam eden savaştan kaçan ve Türkiye'ye sığınanların sayısı bugün milyonlarla ifade edilmektedir. Devletin kriz karşısında çözüm arayışları hem diplomatik hem de insani açıdan devam etmektedir. En temel sorun alanlarının başında; Suriyelilerin göç sonucunda ortaya çıkan hukuki statülerinin Türkiye ile uluslararası göç mevzuatının uyuşmamasından kaynaklı sorunlar, Suriyelilerin hukuki statülerinin ne olacağı, statülerine bağlı hangi haklardan yararlanacakları, savaşın kısa vadede çözülmemesinin öngörülmesine bağlı olarak ekonomik boyutta ülkeye getireceği maliyet, yaşanan uyum sorunu ve kültürel farklılıklardan kaynaklı sorunlar devlet açısından ele alınan konular olarak ifade edilebilir. Sorunun çok boyutlu olması nedeniyle kamu kurumlarının çalışmaları bu noktada yetersiz kalabilmektedir. Devlet politikalarını, toplumun yapısını ve tepkilerini etkileyen bu sorun üzerinde devlet haricinde sivil toplum kuruluşları da çalışmalar yürütmektedir.

Bu anlamda vakıflar, sorun karşısında yoğun çalışmalar yürüten sivil yapıların başında gelmektedir. Vakıfların yalnızca sığınmacı sorunundan da öte toplumu ilgilendiren diğer konularla ilgili olarak faaliyet yürüttükleri bilinmektedir. Nitekim Vakıflar, kuruluşlarından itibaren ele alındığında toplumlar nezdinde önemli yapılar olarak

değerlendirilmiştir. Bu durum toplumlara ve zamana göre farklılıklar gösterse de genel itibariyle vakıfların önemli olduğu kabul gören durumdur. Her medeniyetin kendi kültürüne ait değerleri ve ortaya çıkardığı kurumlar vardır. Vakıf kurumu bu değerlendirmeden yola çıkarak İslam Medeniyetinin ortaya çıkardığı yapılar olarak değerlendirilmektedir. Toplumda dezavantajlı durumda bulunan kesimlerin topluma kazandırılması, toplumsal değerlerin yaşatılıp diğer kuşaklara aktarılması, gelir eşitsizliğine bağlı olarak ortaya çıkabilecek sorunlara karşı zengin fakir arasında köprü konumunda olması bu anlamda vakıfları önemli kılmaktadır. Bununla birlikte vakıfların en önemli fonksiyonları arasında kamusal hizmetler kapsamına giren, devletin sorumluluğunda bulunan hizmet alanlarında, vakıfların kamu yükünü alıcı ve kamuya yardımcı fonksiyona sahip olmaları, vakıfları devlet açısından stratejik öneme sahip “kurum” konumuna taşımaktadır.

Bu konumlandırma vakıfların devlet içerisindeki işlevlerine bağlı olarak farklılık göstermektedir. Abbasiler ile teşkilatlı yapı anlamında ilk örneklerine rastlanan vakıfların, Osmanlı dönemi ile birlikte, bugün devletin yürüttüğü hizmetlerin birçoğunu üstlendikleri bilinmektedir. Ancak Osmanlı döneminde vakıfların, toplumsal hayatın birçok alanında faaliyet yürütmelerine karşın, bir vakfın birden fazla alanda faaliyet yürütme çabası içerisinde olmadığı söylenebilir. Vakıflar, öne çıkan özelliklerine uygun olan alan ya da alanlarda uzmanlaşarak bu alanlarda sorumluluk üstlenmektedirler ve Osmanlı uygulaması uzun yıllar boyunca bu şekilde süregelmiştir. Bugünkü anlamıyla Temel Yetenek Yaklaşımı ile ifade edilecek bu yapılanma modeli: Bir organizasyonun rakiplerine oranla en iyi yaptığı şey olarak tanımlanabilir. Temel yetenek aynı zamanda işletmenin rekabet üstünlüğünü ifade etmektedir, çünkü bu ayrıcalık işletmeyi rakiplerinden farklı kılar ve kolayca taklit edilemez kılmaktadır. Vakıfların işletmelerden farklı olarak kar etme amacı taşımadığı düşünüldüğünde yetenek eksenli kurulmalarında ki amacın, belirlenen alanda hizmetleri kaliteli sunmak, faaliyet gösterilen alanların dışındaki alanlarda çalışmayarak hem kaynaklarını belirli konu üzerinde yoğunlaştırmak, hem de hantal bir örgüt yerine kurumun daha yalın hale gelmesi anlamı taşımaktadır. Sonuç olarak *temel yetenek yaklaşımının* önermesine benzer şekilde kurulan Osmanlı dönemi vakıfları, dış

kaynaklardan yararlanan, faaliyetlerini belirli alanda yoğunlaştıran ve dış dünyadaki değişimlere daha çabuk tepki verecek şekilde organize olan yapılar olarak görülmektedir.

Bu yapılanma şekliyle vakıfların, kuruldukları alanla ilgili sorunların çözümünde etkin yapılar haline gelmesini sağladığı görülmektedir. Diğer yandan Osmanlı Devleti'nin özellikle son iki yüz yılı içinde yaşadığı göç sorunu ile ilgili olarak da vakıfların etkin bir şekilde çalışma yaptıkları bilinmektedir. Farklı nedenlerle Osmanlı merkezine yönelen göç hareketleri birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Sığınmacıların barınma, sağlık, savaş sonunda öksüz ve yetim kalanların bakımı, dilencilik gibi daha birçok sorunla Osmanlı Devleti mücadele etmek zorunda kalmıştır. Ancak dönem itibariyle belirli alanlarda uzmanlaşmış vakıfların varlığı, sorunların çözümü noktasında rol üstlenen kurumlar olarak, devletin ve kamu kurumlarının sorun alanları içerisinde yer alan konularda vakıfların etkin şekilde olmalarını sağlamıştır.

19. yüzyılın ilk çeyreğinde başlayan ve bir asra varan batılılaşma çalışmaları Cumhuriyetle birlikte meyvelerini vermeye başlamış ve batılı anlamda ilk ciddi adımlar hukuk alanında atılmıştır. Hukukun batılılaştırılması ve laikleştirilmesi, Türkiye'nin Avrupa toplumuna benzeme ve zihni bakımından yaklaştırılması adına bu adımların atıldığı söylenebilir. Cumhuriyetin kurucu kadroları bu zihni yapı içerisinde vakıfları, eskiye ait işlevsiz yapılar olarak değerlendirmişlerdir. Bu anlamda Cumhuriyetle birlikte vakıf müessesesi toplumda sadece dini özellikleri ile hizmet vermeye *mahkûm* edildiği ifade edilmelidir. Cumhuriyetin ilk yıllarında iktisadi ve sosyal amaçlı vakıfların tasfiye edilerek sadece dini hizmet gören vakıfların toplumda faaliyet göstermesi vakıf müessesesinin giderek atıl hale gelmesine ve fonksiyonlarını kaybetmesine neden olmuştur.

Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte çeşitli yasal ve idari düzenlemelerle vakıfların adları değiştirilmiş "tesis" olarak adlandırılmışlardır. 1923-70 arası dönemde vakıfların gelişmesinde ciddi bir gelişme kaydedildiği söylenemez. Yine bu dönemde sosyal hizmet vakıflarından öte, daha çok sermaye sahiplerinin farklı nedenlerle kurduğu aile vakıfları

bilinmektedir. Bunun yanında 1980 darbesiyle birlikte STK faaliyetlerinin o dönemde siyasi hayattaki gelişmelere bağlı olarak seyir izlediğini söylemek gerekmektedir.

Vakıfların, atılım dönemi olarak nitelendirilebilecek dönem 1990 sonrası yıllarda gerçekleşmiştir. Özellikle 1999 Depremindeki aktif çalışmaları ve yaşanan felaket karşısında toplumsal yaraları sarmadaki rolleri vakıfların daha da görünür hale gelmesini sağlamıştır.

2000 yılından sonra sosyal hizmet vakıflarının yoğunlaştığı görülmektedir. Dönem itibarıyla siyasi ve sosyal hayattaki gelişmelere bağlı olarak vakıfların, faaliyetleri yurt içinde ve yurt dışında artırmıştır. Bu anlamda örnek olarak Sudan'ın Darfur bölgesinde yaşanan krizden etkilenen ve mağdur duruma düşenler için Türk vakıfları çalışmalar gerçekleştirmişlerdir. Bununla birlikte toplumu ilgilendiren devletin ve kamu kurumlarının ulaşmakta zorlandığı birçok olayda vakıflar etkili kurumlar olarak görev üstlenmektedir. Günümüzde vakıfların, Türkiye'de tarihteki örneklerine benzer şekilde birçok alanda çalışmaları sürmektedir. Eğitim, sağlık, yoksullukla mücadele, savaş, doğal afetler sonucu oluşan mağduriyetlerin giderilmesi bu alanların başında gelmektedir. Özellikle 2011 sonrası dönemde çalışma alanları arasında Suriye'deki savaştan kaçan sığınmacıların sorunlarının çözümü yer almaktadır. İlk Sığınmacı kafilesinin Türkiye'ye gelmesinin ardından devletle birlikte vakıflar, sığınmacıların sorunlarına ilişkin konularda çözüm arayışı içerisinde olmuşlardır. Bu kapsamda vakıfların tarihteki örneklerine benzer şekilde kamu yükünü almadaki rolleri bugün göz ardı edilmeyecek düzeydedir. Vakıfların katkıları, devlet ve sivil toplum bağlamında olumlu anlamlar taşımaktadır. Ne var ki faaliyet alanlarını bu denli geniş olmasının avantajları yanında çeşitli problemleri beraberinde getirmektedir. Vakıfların faaliyet alanlarına bağlı olarak insan kaynağını, ekonomik kaynaklarını ve elinde bulundurduğu diğer kaynakları geniş alanda kullanması yeteneklerin dağılmasını ve belli alanlarda uzmanlaşmayı engellemektedir. Bugün Türkiye'de yetenek eksenli kurulan, faaliyetlerini bir ve ya iki alanla sınırlandırmış alanında uzman bir sosyal hizmet yürüten vakfın olduğunu söylemek güçtür. Suriyeli sığınmacı kriziyle birlikte bu durumun daha somut hale geldiği söylenilebilir. Diğer

yandan belirli alanlarda uzmanlaşmış vakıfların eksiliği hissedilmektedir. Örneğin Türkiye'nin sürekli olarak gündeminde olan düzensiz göç ve sığınmacı sorununa ilişkin, sadece bu alana yönelik kurulmuş sosyal hizmet sunan vakıf örneği yok denecek kadar azdır. Özellikle 1980 sonrası kurulan ve sosyal hizmetler yürüten vakıfların temel yetenek yaklaşımı çerçevesinde değerlendirilebilecek vakıflar olduğunu söylemek güçtür. Ancak tam anlamıyla temel yetenek yaklaşımı ile uygunluk içermemekle birlikte, Aziz Mahmud Hüdayi Vakfı'nın çalışma alanlarını ve kaynaklarını belirli hizmetler doğrultusunda kanallere etmesi Aziz Mahmud Hüdayi Vakfı açısından belirli anlamda bu modele uygunluk sağladığı ifade edilebilir.

Sosyal hizmetler ve eğitim alanlarına yönelik çalışmalar yürüten vakıf, Suriyeli sığınmacı krizinde de devletle birlikte sığınmacıların sorunlarına çözüm üretme adına yardım çalışmalarını sürdürmektedir.

Bu çalışmada Türkiye'nin göç sorunuyla mücadelede *temel yetenek yaklaşımı* çerçevesinde, vakıfların sorunun çözümdeki rolleri Darülaceze ve Aziz Mahmut Hüdayi Vakfı örneği ile açıklanmış, sorunun çözümünde etkileri ele alınmıştır

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde ulusal ve uluslararası perspektiften Türkiye'de göç olgusuna değinilmiştir. İkinci bölümde, vakıf kavramı, vakfın unsurları, bununla birlikte tarihsel süreçte vakıfları, İslamiyet öncesi dönem ve İslamiyet'in kabulü sonrası gelişimi ve "Temel Yetenek Kavramı" Yönetişim çerçevesinde Osmanlı'da vakıflarla ilgili bilgi verilmiş devamında Cumhuriyet Döneminde vakıflar konusu irdelenmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde yetenek eksenlilik bağlamında Aziz Mahmud Hüdayi Vakfı ele alınmış, Suriyeli sığınmacı krizinin çözümündeki rolü konusu değerlendirilmiştir

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE TEORİK ESASLAR

Günümüzde uluslararası boyutta “sorun” teşkil eden göç kavramıyla beraber direkt ya da dolaylı bir biçimde birçok kavram kullanılmaktadır. Çalışma esnasında ortaya çıkan problemlerin biri de aynı veya birbirine çok benzeyen kavramların kullanılması terimlerin çokluğundan kaynaklı anlam karışıklığı olmuştur.

1.1. GÖÇ, MÜLTECİ KAVRAMLARI ULUSLARARASI MEVZUATTAKİ YERİ

Göç kavramı ile ilgili olarak yazılı ve görsel medya organlarında yanlış kullanımların olduğu görülmektedir. Bu kavram kargaşasının önüne geçmek amacıyla bu çalışmada genel itibariyle Uluslararası Göç Örgütü (IOM) tarafından oluşturulan Göç Terimleri Sözlüğü (GTS) kullanılmıştır. Uluslararası hukuki dil açısından bu sözlüğün önemli olduğu belirtilmelidir.

Göç: İnsanlık tarihi ile eş değer göç olgusu günümüze değin var olagelmıştır. Göç kavramının değişik tanımları yapılabilmektedir. Göç, uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirerek, yapısı, süresi ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketlerini ifade eder (Göç Terimleri Sözlüğü, 2009). Göç, coğrafi mekân değiştirmenin, sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi yönleriyle toplum yapısını değiştiren nüfus hareketi olarak tanımlanabilir (Özer, 2004). Türk Dil Kurumu’na (TDK) göre göç; “evden eve taşıma”, “nakil” ve “göç esnasında taşınan eşyaların tamamı” anlamına gelmektedir. Bireylerin veya toplulukların siyasi, ekonomik, toplumsal nedenlerle bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, hicret, muhaceret anlamlarına gelmektedir (www.tdk.gov.tr, 2006). Göç olgusunun temelinde yer değiştirme mantığı olsa da etkileri itibariyle, sosyal, siyasi, kültürel ve ekonomik olarak toplumun yapısıyla yakın ilişki içinde olan ve toplumu derinden etkileyen sosyal olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Hangi nedenle ortaya çıkmış

olursa olsun toplumsal anlamda büyük etkiler yaratan göç kavramının kendi içerisinde türlere ayrıldığı ifade edilmelidir:

- *Düzenli Göç* (Orderly Migration) : İnsanların kanun ve yönetmeliklere uygun olarak olağan ikamet yerinden yeni bir ikamet yerine gitmelerini ifade eden kavramı içerir (Göç Terimleri Sözlüğü, 2009)
- *Düzensiz Göç* (Irregular Migration) : Bu kavram hedef ülkeler için ülkelerine yasadışı yollardan gelen veya yasal yollarla gelip yasal çıkış süreleri içerisinde çıkmayan kişileri kapsarken; göç veren ülke için yasal mevzuata uymayarak sınırları geçen kimseyi, transit ülke içinse kaynak ülkeden hedef ülkeye ulaşmada geçiş yeri olarak kullanan kişileri ifade etmektedir (İçişleri Bakanlığı, 2015).
- *İç Göç*: Yeni bir ikamete sahip olmak amacıyla veya yeni bir ikametle sonuçlanacak şekilde ülkenin bir bölgesinden başka bir bölgesine kişilerin göç etmeleridir (Göç Terimleri Sözlüğü, 2009). Bu göç, devamlı / daimi veya geçici olabilir. Genel anlamda “ülke sınırları içindeki” nüfus hareketleri olarak değerlendirilen iç göçte ülkenin nüfusunda değişme meydana gelmezken göç edilen yer veya bölgelerin nüfus yoğunluğu değişmektedir (Sayın, Usanmaz, ve Aslangiri, 2016: 1-13).
- *Dış Göç/ Uluslararası Göç*: Kişilerin geçici veya daimi olarak başka bir ülkeye yerleşmek üzere menşei ülkelerinden veya mutlak olarak ikamet ettikleri ülkelerinden ayrılmalarıdır. Dolayısıyla uluslararası sınırların geçilmesi söz konusudur (Göç Terimleri Sözlüğü, 2009). Dış göç kavramı kendi içinde beyin göçü, işçi göçleri ve mübadele göçleri olmak üzere gruplara ayrılmaktadır (Koçak ve Terzi, 2012: 173-175). Uluslararası göç tarih boyunca insanlığın gündemini meşgul ede gelmiştir. Kaçak iş gücü göçü, iskânlı ve serbest göç, beyin göçü, yasa dışı göç ve transit göç gibi literatürde kabul gören türleri ile birlikte; uluslararası göç konusu oldukça geniş ve kapsamlı olduğundan detaylarına değinilmemektedir.
- *Mevsimlik Göç*: Mevsimlik göç, insanların yılın belli bir bölümünde çeşitli nedenlerle yer değiştirmesini ifade etmektedir. Bu nedenler arasında tarım, hayvancılık, turizm en büyük etkenler olarak sayılabilir. Bu tür göçlerde sürenin

kısalığı nedeniyle birden fazla kültür aynı ortamda iç içe varlığını sürdürmekte bu durum kültürler arası etkileşimi arttırmaktadır (Sağlam, 2006: 1-13).

- *Sürekli Göç*: Bireylerin siyasi, sosyal, ekonomik ve doğal nedenlerle bulundukları yeri süresiz olarak terk ederek başka bir yere yerleşmeleri durumudur. Bu durum zorunlu veya gönüllü olabilmektedir.
- *Emek Göçü*: Emegin, sosyal ve ekonomik nedenlerden kaynaklanan dış göç veya iç göç yoluyla yer değiştirmesi emek göçü olarak nitelendirilmektedir (Yıldırımoglu, 2005: 1-24).
- *Gönüllü ve Zorunlu Göçler*: Kişilerin daha iyi imkânlar içerisinde yaşama arzusundan kaynaklı kendi iradeleriyle gerçekleştirmiş oldukları göçler “gönüllü göç” olarak tanımlanabilir. Devletin aldığı karar gereği ve/veya bulundukları bölgenin güvenlik ve diğer nedenlerden dolayı bireyleri veya kitleleri zorunlu göçe mecbur bırakabilmektedir. Burada zorlayıcı sebepler etkili olabilmektedir.

Zorunlu göçe neden olan faktörlerin başlıcaları şu şekildedir:

- Savaşlar
- Doğal Afetler
- Temel ihtiyaçların karşılanmasındaki zorluklar
- Güvenlik İhtiyacı
- Dini, siyasi ve etnik baskılar.

21.yüzyıl küreselleşme olgusuyla birlikte siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik ve daha birçok alanda uluslararası ilişkilerin yoğunlaştığı dönemi ifade ediyor. “İletişim”, “dolaşım” çağı olarak adlandırılabilir bu dönem gelişen iletişim kanallarıyla birlikte yaşadığımız dünyanın küresel bir köye veya daha doğru bir ifadeyle tek dünya ülkesine benzediği söylenebilir. Bununla birlikte ülkeler arası iletişim ve etkileşimin bu denli artması nedeniyle insanlar çeşitli nedenlerle ve farklı metodlarla ülkeler arası geçiş yapabilmektedir. Bu geçişlerin her zaman meşru yollardan olduğunu söylemek mümkün değildir. Öte yandan göç etmenin nedenleri insanların sadece kendi isteklerinin neticesinde oluşmuş bir durumu ifade etmemektedir. Modern dünya aynı zamanda kitlesel ölümlere

yol açan silahların gelişimini de sağlamıştır. İkinci dünya savaşı sırasında ve sonrasında insan hakkı ihlalleri sonucunda neredeyse tüm dünyada meydana gelen nüfus hareketleri, mülteci hukukunu uluslararası düzeyde gündeme getirmiştir (Ergüven ve Özturanlı, 2013: 1007-1061). Sonuç olarak bireysel ve kitlesel anlamda göçlerin en büyük nedenleri arasında savaş, ülkeler arası rekabet, asimilasyon ve ölüm korkusu gibi nedenler etkili olabilmektedir.

Tarihsel süreç içerisinde insanların farklı nedenlerle ülkelerini terk ettikleri değerlendirildiğinde terk eden vatandaşların göç ettikleri ülkelerdeki hukuki statülerinin ne olacağı, hak ve yükümlülüklerinin hangi kategoride değerlendirileceği, uluslararası örgütlerin ve uluslararası hukukun yoğun olarak ilgilendiği sorunların başında gelmektedir. Zira kendi ülkesinde vatandaş olarak haklar ve yükümlülükleri olan birey göç ettikten sonra kendisini “yabancı” adı verilen daha kötü bir statüde bulabilmektedir (Ergül, 2012a: 1).

Yabancı terimi en net tanımıyla bulunduğu ülkenin vatandaşı olmayan kişiyi ifade eder (Cornu, 2016: 353). Tanımlamadan hareketle bir ülkenin vatandaşı olmayan birey o ülkeye göre yabancı statüsündedir. Bir diğer tanımlamada ise, “Devletler Hukuku Enstitüsü’nün” 1892 yılında Cenevre toplantısında kabul ettiği tanımlama şu şekildedir: Yabancı bir devletin ülkesinde bulunup da o devletin vatandaşlığını iddiaya hakkı olmayan kimsedir (Tekinalp, 2002:6). Türk hukuk doktrinde bu tanımın aynı şekilde benimsendiği belirtilmektedir (Aktaş, 2005). Bu tanımlamanın ardından yüzyılı aşkın bir süreden sonra bugün uluslararası örgütler arasında çatı kuruluşu olarak kabul edilen Birleşmiş Milletler’de (BM) 1985’te yabancıyı bulunduğu ülkenin uyruğunda olmayan kişi olarak tarif edilmiştir (Aybay, 2007: 13).

Yabancı kavramı vatandaşlık durumuna göre çeşitlere ayrılmaktadır. Buna göre; yabancı devlet vatandaşları, birden çok vatandaşlığı bulunanlar, vatansızlar, ayrıcalıklı yabancılar, göçmenler, sığınmacılar ve mülteciler olarak düzenlenmiştir (Ergül, 2012b: 213-229).

- **Yabancı Devlet Vatandaşları:** Bu kategoriye giren kişiler bir devletin vatandaşlığına sahip bulunmakla birlikte, vatandaşlığında bulunduğu devletin dışındaki devletler açısından yabancı kabul edilirler. Kişinin uyruğuna sahip olduğu devlet dışında diğer devletler için yabancı statüsündedir (Aybay, 2007: 20).
- **Birden Çok Vatandaşlığı Olanlar:** Kişilerin iradeleri sonucunda ve belirli durumlarda veya devletlerin vatandaşlık kanunlarındaki uyumsuzluk nedeniyle kişi birden çok vatandaşlığa aynı zamanda sahip olabilmektedir. İki veya daha çok vatandaşlığı olanlar, uyruğuna sahip olduğu devletçe kendi uyruğu olarak kabul edileceği 1930 tarihindeki Lahey Sözleşmesi'nin 3.maddesinde belirtilmiştir (Ergül, 2012a: 20).
- **Vatansızlar:** Vatansız, hiçbir devlete vatandaşlık bağı ile bağı olmayan, herhangi bir devletin yasasına göre vatandaş sayılmayan kişidir (Çelikel ve Gelgel, 2009: 18). Vatansızlık çeşitli nedenlerden kaynaklanabilir. Bu anlamda kişilik haklarını savunabilecek ve haklarını gözetecek devletin bulunmaması anlamına gelmektedir. Vatansızlık sorununa çözüm bulmaya yönelik uluslararası topluluklar/örgütler çözüm arayışında olmuşlardır. Bir devletin vatandaşı olma hem kişiler hemde devletler açısından istikrara katkı sağlayıcı durumdur. Bu nedenle vatandaşın sahip olduğu haklardan yararlanma, devletlerarası göçün önlenmesinde “vatandaşlık” yardımcı unsur olarak ifade edilmelidir (Asar, 2004: 9).
- **Ayrıcalıklı Vatandaşlar:** Devletler ikili veya çok taraflı anlaşmalar yapabilmektedir. Bu anlaşmalara bağlı olarak, taraf olan devletler diğer taraf vatandaşlarına bazı özel haklar tanıyabilmektedir. Bu alanda uluslararası ilişkilerin yürütülmesi adına birçok anlaşmanın yapıldığı görülmektedir. Bu ayrıcalıklar seyahat etme serbestisi, ikamet izni, ticari, ekonomik ve benzeri alanlarda olabilmektedir. Taraf olan devletlerin temelde vatandaşlarına özel kanunlarla kolaylık sağlanmasını içermektedir (Aybay, 2007: 25).
- **Göçmen:** “Göçmen (migrant)”, “sığınmacı (asylum seeker)” ve “mülteci (refugee)” çoğunlukla birbiri ile karıştırılan kavramlardır. Uluslararası boyutuyla genel kabul gören bir göçmen tanımı yapılamamaktadır. Ancak göçmen kavramının “bireysel

anlamda rahatlık” amacıyla herhangi bir dış zorlama olmaksızın kişinin hür iradesiyle göç etmeye karar verdiği durumu ifade etmek için kullanılan terimi içermektedir (Göç Terimleri Sözlüğü, 2009). Göçmen esas olarak zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için değil aksine ekonomik nedenlerle ülkesinden ayrılan kişiler olarak tanımlanabilir (Özkan, 2013: 126). Göçmenler, vatandaşı oldukları ülkelerin korumasından yararlanmaya devam ederler, daha gelişmiş olduğunu düşündükleri ülkeye veya daha iyi yaşam koşullarına sahip olmak amacıyla göç etmektedirler. BM’nin 2013 yılı verilerine göre 232 milyon insan, diğer bir ifadeyle dünya nüfusunun %3,2’si uluslararası göçmen konumundadır (Kaya ve Eren, 2015). Kavramsal olarak birbirine yakın olsalar da göçmenler ile mülteciler arasında esas fark, göçmenlerin göç nedenlerinin mültecilerin göç nedenlerinin farklılık arz etmesidir. Vatandaşları oldukları ülkeden ekonomik sebeplerle ayrılmış olmalarıdır. Göçmenlerle ilgili olarak belirtilmesi gereken diğer bir husus göçmen kabulü ülkelerin iç düzenlemelerine sosyal ve siyasi tutumlarına bağlıdır (Çelikel ve Gelgel, 2009: 22).

- **Sığınmacı (*Asylum seeker*):** Sığınmacılar, mültecilerle ilgili olarak gerek ulusal gerekse de uluslararası mevzuatta kavramlar iç içe geçebilmektedir. İlgili kavramların ayrı şekillerde ele alınması ortaya çıkabilecek kavram kargaşasını engelleyecektir. Sığınmacı kavramı zorunlu göç kategorisinde değerlendirilen bir terimdir. Bu terim mülteci statüsünü almak için başvuruda bulunan, henüz başvurusu kabul edilmemiş veya karara bağlanmamış kişiler için kullanılmaktadır. Sığınmacıların, ülkelerini terk etmekteki öncelikli amacı yaşamlarına yönelik tehditlerin ortadan kalkması, tehditlerin olmadığı güvenli şekilde yaşamlarını devam ettirebilecekleri yerde yaşama arzusundan kaynaklanmaktadır (Buz, 2004: 7).
- **Mülteci:** “Mülteci (refugee)” her şeyden önce hukuki bir statüyü ifade etmektedir. İkinci dünya savaşıyla birlikte yaşanan insanlık dramının bunda etkisi olmuştur. 1948 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (Madde 14/1) “Herkesin zulüm karşısında başka ülkelere sığınma ve bu ülkelerce sığınmacı işlemi görme hakkı

vardır” ifadesi yer almaktadır (Erdoğan, 2017). Kişinin uyuğunda bulunduğu devletten kaçarak başka bir ÷lkeye sığınması ve sığınma gerekçeleri haklı bulunduğunda “m÷lteci” statüsü alabilmektedir. BM, m÷lteciyi ırkı, dini, milliyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulüm göreceğı konusunda haklı bir korku taşıyan ve bu yüzden ÷lkesinden ayrılan korkusu nedeniyle geri dönmeyen veya geri dönmek istemeyen kişi olarak tanımlanmaktadır (BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, 2017).

Uluslararası hukuk boyutuyla düşün÷ldüğünde m÷lteci hukukuna dair m÷lteci ve sığınmacıların hak ve statülerini daha spesifik anlamda düzenleyen iki belgeden söz edilmelidir. 1951 yılında Cenevre’de imzalanan M÷ltecilerin Hukuki Durumuna Dair sözleşme, buna ilave olarak 1967 yılında New York’ta imzalanan ek protokol bu anlamda önemli yer tutmaktadır (Reçber, 2014)).

Hukuki olarak m÷ltecilik tanımı m÷ltecilere yönelik temel sözleşme kabul edilen 1951 Cenevre Sözleşmesi’nin 1.Maddesinde m÷lteci tanımı yapılmaktadır. Buna göre sözleşme hükümleri, 1 Ocak 1951’den önce Avrupa’da meydana gelen olaylar sonucunda ve "İrkı; dini; tabiiyeti; belli bir gruba mensubiyeti; siyasi düşünceleri yüzünden zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğı için ÷lkenin dışında bulunan ve bu ÷lkenin korunmasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ÷lkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen söz konusu korkusu nedeniyle dönmek istemeyen her şahsa uygulanacaktır (BM, M÷lteciler Yüksek Komiserliği, 2017).

Diğeryandan Cenevre Sözleşmesi’ndeki özellikleri taşımasına rağmen m÷lteci statüsüne kabul edilmeyecek, m÷lteci statüsünden kaynaklı haklardan yararlanamayacak kişilerde bulunmaktadır. Uluslararası belgelerde m÷lteci statüsünde değerdendirilmeyen şu şekilde sıralanmaktadır (Kaya ve Eren, 2015):

- Barışa karşı suç işleyenler
- İnsanlığa karşı suç işleyenler,

- Politik olmayan önemli bir suçu mülteci başvurusunun yapıldığı ülke dışında işleyenler,
- BM'nin ilkelerine ve amaçlarına aykırı eylemde bulunanlar.

1.2. TÜRKİYE'DE GÖÇ OLGUSU

Göç kavramını etkileri itibarıyla sadece yer değiştirme değil, toplumsal değişmelerin en güçlü unsurları arasında yer almaktadır. Türkiye'nin hem göç alan hem de göç veren bir ülke olduğu bilinmektedir. Kuşkusuz, göç olgusu Türkiye'de yaşanan hızlı değişim sürecinin en temel öğelerinden birisidir. Kırdan kente, yaşanan terör olayları nedeniyle doğudan batıya, yurt içine ve yurt dışından yurt içine olan göçler, hem konu olan kitlelerin, hem de göçe hedef olan bölgelerin yapısını, bununla birlikte toplumunu yakından etkilemiştir. Tarımdaki hızlı makineleşme, kırsal kesimlerde ekonomik yapıyı oluşturan toprak, nüfus dengesizliğine yol açmış, üretim dışı kalan özellikle genç işgücü, yeni geçim kaynakları bulmak üzere kentlere göç iç göçler bağlamında toplumu etkilemiştir. İç göç konusu bu çalışmanın alanını kapsamadığından bu kısımda daha çok Türkiye'ye yönelik dış göç konusu üzerinde durulacaktır. Diğer yandan Türkiye'ye yönelik dış göçlerin devlet politikalarını ve toplumu etkilediği ifade edilmelidir.

1.2.1. Türkiye'ye Yönelik Göç ve Mülteci Hareketleri

Anadolu'ya yönelik göçler çok eski tarihlere dayanmaktadır. Ancak çalışmanın sınırlandırılması açısından Türkiye'ye yönelik göçler iki dönem içerisinde ele alınacaktır. Bu kısımda Cumhuriyet öncesi (Osmanlı Dönemi) ve Cumhuriyet döneminde Türkiye'ye yönelik göçlerden söz edilecektir.

1.2.2. Cumhuriyet Öncesi Dönem

İnsanlık tarihinin göç güzergâhları bağlamında en önemli kavşak noktaları arasında yer alan Anadolu toprakları, tarih içerisinde birçok göçün yaşandığı bölgelerin başında gelmektedir. Söz konusu coğrafyada kurulan Osmanlı Devleti de altı yüzyıl yıldı daha fazla hâkimiyeti altında bulunan Anadolu'da göç olgusunu siyasi tarihi boyunca

yaşamıştır. Bu anlamda Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş aşamasından başlayarak ülke sınırlarının genişlemesi, bununla birlikte devletin nüfus politikalarına bağlı olarak Anadolu dışında kalan hâkimiyet bölgelerine göçün teşvik edilmesi iskân politikasının gereği olarak gerçekleştirilmiştir. Zaman içerisinde devletin zayıflamasına bağlı olarak savaş, zulüm, asimilasyon politikaları gibi ve daha farklı nedenlerle Türk ve Müslüman çoğunluğunun oluşturduğu nüfusun bulundukları alandan çıkarılmaları veya kendi istekleriyle terk etmeleri daha önceki içerden dışarıya göç olgusunu tersine çevirmiştir. Ağırlıklı olarak Kafkaslardan ve Balkanlardan gerçekleşen göç konusu Osmanlı devletini sürekli meşgul etmiş ve bir problem olarak varlığını Türkiye Cumhuriyeti'nde de devam ettirmiştir (Ünal, 2012: 49-77).

Osmanlı Devleti'ne yönelik değerlendirmelerde göçlerle ortaya çıkan mültecilik durumunun devlet açısından değerlendirildiğinde devletin sığınmacılara ve mültecilere açık olduğu kabul edilmektedir. Bu açık politikanın ilk örneği somut anlamda 1492'de İspanya Engizisyon 'undan kaçan çok sayıda Yahudi sığınmacının Osmanlı topraklarına gelişiyle yaşanmıştır. Ayrıca Almanya, Fransa ve Macaristan'dan Aşkenazi Yahudileri, Sicilya, Otranto ve Calabira'dan İtalyan Yahudilerinin de Osmanlı İmparatorluğu'na sığındıkları bilinmektedir (Shaw, 1991: 33-35). İlerleyen dönemler içerisinde değişen politik ve ekonomik dengeler nedeniyle Osmanlı'ya doğru dış göçlerin yoğunluğu artmıştır. 1771 yılında Kırım'da yaşayan Osmanlı yanlısı kimseler Rusların o dönemki baskı ve tehditlerin sonucu olarak kendi topraklarını bırakmak suretiyle Osmanlı hâkimiyeti altında bulunan bölgelere göç etmek durumunda kalmışlardır. Yine bu göç ile birlikte Osmanlı Devleti daha sonraki yüzyıllara yayılacak olan artarak gelen göç olgusuyla yoğun bir şekilde karşı karşıya kalacaktır.

1788-1792 Osmanlı-Rus-Avusturya mücadeleleri sırasında ve sonrasında, Osmanlı'ya yönelik Kırım, Kazan, Kafkasya, Özi bölgelerinden kitleler halinde göçler başlamış ve göç edenlerin sayısı dört yüz bini bulmuştur (Arı, 1960: 5). 1800'lerin başlarından itibaren daha yoğun hale gelen Osmanlı-Rus mücadelesi (1806-1812) sonucunda, Balkanlarda yaşayan Türklerin birçoğu güney kısımlara doğru göç etmeye

başlamışlardır. Bu sığınmacılar İstanbul başta olmak üzere Rumeli'deki kent ve kasabalara yerleşmişlerdir. Sığınmacılar arasından bir kısmı ise İstanbul'dan Anadolu'ya geçiş yapmış ve buraya yerleşme imkânı bulmuşlardır. O dönemde Osmanlı merkez yönetimi sığınmacıların düzenli şekilde iskân edilmesine yönelik olarak çalışmalar yapmışsa da dağılımları anlamında pek başarılı olamamıştır.

19.yüzyılda Asya, Afrika ve özellikle Osmanlı Devleti, Rus emperyalizmine hedef olunca göçlere dini ve milli boyutlar eklenmiştir (Karpas, 2015: 22). 19.asrın ikinci yarısından sonra Osmanlı'ya daha doğru bir ifadeyle Anadolu'ya yapılan göçlerin önemli bir bölümünü Rusya ile yapılan savaşlar nedeniyle göç eden Osmanlı Müslüman tebaası oluşturmaktadır. Bu manada Anadolu'nun coğrafi, siyasi, etnik ve kültürel hayatının şekillenmesinde bu göçlerin önemli payının olduğu ifade edilmelidir. Kafkasya ve Kırım'dan gelen göçlerin en önemli nedenleri arasında bölgede etkinliğini arttırma çabası olan Rusların, Panslavizm politikaları çerçevesinde bölgeyi dizayn etmesi, buradan hareketle farklı yöntemlerle (asimilasyon politikaları, silahlı tehditler vb.) bölgede demografik değişiklikler yapmak ve bu sayede bölgede bulunan farklı din ve etnik grupları göçe zorlamak olmuştur. Bunun sonucu olarak bölgede kitlesel göç olayları gerçekleşmiştir. 1780'lerin başından itibaren başlayan Kırım göçleri 19.yüzyılın ortalarından itibaren hızlanmıştır. Özellikle 1860-1862 yılları arasında birçok Kırımlı Osmanlı topraklarına göç etmiştir (Berber, 2011: 17-49).

1864 yılının Mayıs ayına gelindiğinde Kafkaslardan gelen sığınmacı kabilelerini yerleştirme ve bakımları devlet için zor bir durumu ifade etmekteydi. O dönemde ciddi dış sorunlarla boğuşan Osmanlı Devleti'nin göçün ortaya çıkardığı sorunlarla yeterli düzeyde mücadele edemediği ortaya çıkmış oluyordu (Çiçek, 2009: 58-88).

Osmanlı-Rus mücadelesi içerisinde en büyük belki de en dramatik seviye denebilecek durum 1877-1878 (93 Harbi) savaşı esnasında meydana gelmiştir. Bu bağlamda devlet, savaş sonunda o zamana kadarki görmüş olduğu en fazla sığınmacı akınıyla karşı karşıya kalmıştır. Kasım 1877-Aralık 1891 yılları arasında İstanbul'dan Anadolu'ya sevk edilenlerin (muhacir) sayısı dört yüz doksan beş bin üç yüz otuz dokuz

kişidir. Yine aynı tarihlerde Selanik, Dedeağaç, Varna, Burgaz gibi limanlardan gelenler olmak üzere, Anadolu ve Trakya'ya toplam yedi yüz atmış yedi bin üç yüz otuz dokuz muhacir gönderilmiştir (Ağanoğlu, 2013: 188).

93 harbi (1877-1878) sonrasında Rus işgaline uğrayan yerlerin Türk sakinleri güvenlik açısından daha iyi olduğunu düşündükleri yerlere göç etmeye başladılar. Anadolu'ya gelen muhacirler/sığınmacılar iskân edilmek üzere Sivas, Malatya ve sair şehirlere sevk edildiler (İpek, 2006: 53). Yine bu savaşla birlikte göçler içe dönük bir hal almış Anadolu'ya göç eden kitleler Anadolu nüfusunu orantısız şekilde arttırmakla kalmayıp aynı zamanda köy ve kent dağılımı üzerinde etkili olmuşlardır (Kocacık, 1980: 139-189). 1878-1900 yılları arasında yaşanan yoğun göçler sebebiyle Anadolu'nun nüfusundaki artış ekonomik yönden ülke bütçesinde olumsuz anlamda büyük değişimler meydana getirmiştir. Bunların yanı sıra göç edenlerin yoğun şekilde kırsal kesime yerleştirilmesi ve boş arazilere yayılması gerekli tapu işlemlerinin düzenli tutulmaması halk ve göçmenler arasında sorunlar yaşanmasına zemin hazırlamıştır (Kocacık, 1980:139-189).

Osmanlı Devleti için maruz kaldığı en büyük göç dalgaları içerisinde 20.yüzyılın başlarında meydana gelen Balkan Savaşları (1912-1913) sonucunda ortaya çıkan kitlesel akınlar ifade edilebilir. 1877-1878 sonrasındaki karşılaşılan bu göçlerin temelde şu sebeplerle ortaya çıktığı söylenebilir (Arslan, 2008: 55).

- Osmanlı Devleti'nin ekonomik ve askeri gücünü kaybetmesi,
- Rusya'nın Panslavizm politikası sonucu yayılmacı politikaları,
- Fransız İhtilali'nin doğurduğu milliyetçilik akımının etkisi.

Mevcut siyasi yapının sonucu olarak Balkan coğrafyasının homojenleştirilmesi, milliyetçilik akımının getirdiği ulus devlet düşüncesi bölgede çok büyük trajedilerin yaşanmasına yol açmıştır. Murat Bardakçı Balkanlar'daki göç edenleri felaketzedeler

olarak nitelendirmiş, bu felaketten Türkiye’ye gelenlerin sayısını 1 milyon 265 bin 096 olarak vermiştir (Bardakçı, 2014).

Sonuç olarak Osmanlı Devleti’nin dışarıdan içe dönük göçlerde devletin siyasi ve ekonomik şartlarına bakmaksızın sığınmacılara yönelik “açık kapı” düşüncesiyle hareket ederek savaş, felaket ve farklı nedenlerle insani duyarlılığın gereği olarak topraklarına gelenleri kabul etmiş ve iskân etmiştir.

1.2.3. Cumhuriyet Sonrası Dönem

Türkiye, Osmanlı İmparatorluğu’nun tarih sahnesinden çekilmesiyle birlikte kurulduğu Anadolu’da konumu itibarıyla Osmanlı Devleti’ndekine benzer göçlere muhatap olmuştur. Bu durumun en önemli nedenleri arasında sahip olduğu jeopolitik yapısı ve uyguladığı nüfus politikaları gelmektedir. Bulunduğu coğrafyada Türkiye, doğusunda ve güneyinde istikrarsızlığın yaşandığı bazı Ortadoğu ve Asya ülkeleriyle batısında yer alan refah düzeyleri yüksek insan hak ve hukukunun ön planda tutulduğu Avrupa ülkeleri arasında adeta bir köprü konumundadır.

Türkiye’nin kuruluş dönemini “ulus inşa” dönemi olarak adlandırmak pek yanlış olmaz. Karşılaşılan kitlesel göçlerin yapısı bu nitelendirmenin nedenleri arasındadır. Savaş sonucunda Türkiye Cumhuriyeti sınırı dışında kalan Osmanlı Devleti’nin hakim olduğu topraklarda yaşayan Osmanlı bakiyesindeki Müslüman ve genel olarak Türk kökenli insanların anayurt olarak nitelendirdikleri göçlerdir. Ulus inşası sürecinde bu göçler etkili olmuştur (Sirkeci ve İçduygu, 1999: 249-267). Göçmenlerin önemli kısmının Balkanlar’dan geldiği bilinmektedir. Bunların dört yüz bini Yunanistan, iki yüz yirmi beş bini Bulgaristan, yüz yirmi bini Yugoslavya, yüz yirmi bini Romanya ve on binide diğer ülkelerden olmak üzere sekiz yüz yetmiş bin göçmenin giriş yaptığı tahmin edilmektedir (Sirkeci ve İçduygu, 1999: 249-267).

Modern ulus devlet sürecinde devlet göç ilişkisini üç farklı dönemde ele almak gerekmektedir. İfade edebileceğimiz ilk dönem 1923-1950 ulus devlet inşası için erken dönemi ifade eder. İkinci dönem olarak ise 1950-1980 arası dönemde inşa edilen ulus

devletin daha yerleşik hale gelmesi ve korunması, son dönem ise 1980 sonrası dönemi oluşturur (İçduygu, 2008: 17-40). 1923-1950 arası dönemde Lozan Antlaşması gereği mübadeleden gelen Türkler ve Bulgaristan'dan gelen göçmenler bu dönemde Türkiye'ye göç etmişlerdir. Türkiye mübadele anlaşmasından sonra 1923 Ekim'inden Mart 1924 tarihleri arasında yaklaşık iki yüz bin kişi Türkiye'ye gelmiştir (Biber, 2015: 303-325).

1926'da Yunanistan'la yapılan nüfus değişimi sonucunda Batı Anadolu'da yaşayan bir milyon kadar Rum ile Batı Trakya'da yaşayan Müslüman Türklerin yerleri değiştirilmiştir (Karpas, 2010: 69). Diğer yandan Cumhuriyet'in ilanından İkinci Dünya Savaşına kadarki dönemde Bulgaristan'dan Türkiye'ye yüz doksan sekiz bin altı yüz seksen sekiz kişi, 1950 yılında ise elli iki bin yüz seksen beş Bulgar göçmeni Türkiye'ye göç etmiştir (Çolak, 2013: 113-145).

1980 sonrası dönemde Türkiye, bölgesinde meydana gelen asimilasyon politikaları, savaş, soykırım gibi nedenlerle kitlesel göçlere muhatap olmuştur. 1984 yılında Bulgaristan Devleti'nin ulus devlet olma, homojen toplum yapısı meydana getirme adına sınırları içerisinde Türkçe konuşmanın ve dini vecibelerin yerine getirmesini yasaklayan bir dizi kararlar almıştır. Bu kararlar uymayanların sürgünü ve hatta öldürülmesi boyutuna ulaşmıştır (Gündüz, 2005: 9-11). Bu baskı ve tehditler karşısında Bulgaristan'da bulunan Türkler kitleler halinde soydaşları olan ve bir anlamda açık kapı politikası uygulayan Türkiye'ye sığınmışlardır. 1989-1992 döneminde Türkiye'ye göç edip burada kalıcı olan ve Türk vatandaşlığına geçen kişi sayısı üç yüz elli bindir (Atasoy, 2010:1-17).

1985-1995 yılları Türkiye açısından sığınmacı ve göçmenlerin yoğunluk kazandığı dönemlerde arasında yer alır. İran-Irak savaşı ile başlayan Körfez'deki kaotik ortamdan kaçan sığınmacılar, Avrupa'nın göbeğinde sayılabilecek Bosna Hersek'te Sırp tarafından gerçekleştirilen soykırımdan kaçanlar Türkiye'ye sığınmak zorunda kalmışlardır. 1988-1991 yılları arasında Irak kaynaklı kitlesel göç olarak nitelendirebilecek üç büyük göç hareketinden söz edilebilir. Bunlardan ilki 1988 yılında Irak-İran savaşının sona ermesiyle birlikte 50 binden fazla Kürt Peşmerge, Irak'tan gelen akımın ilkini oluşturmuştur. 1990-1991 yıllarında Körfez krizinden kaçanlar ikinci büyük dalgayı

oluşturmaktadır. Son büyük akın olarak ifade edilebilecek göç ise Irak ordusundan kaçan büyük çoğunluğunu Kürtlerin yanı sıra Türkmen, Arap ve Keldanilerin bulunduğu 500 bin kişilik sığınmacı hareketi olmuştur (Kartal ve Başçı, 2014: 275-298). İlk etapta Türkiye, demografik yapısını etkileyeceğini düşündüğü için, bu sığınmacıları kabul etmek istememiş o dönemde Kuzey Irak bölgesinde kamplara yerleştirilmişlerdir.

1992-1995 yılları arasında yaşanan Bosna Savaşı nedeniyle Sırpların soykırımından kaçan Boşnak Müslümanlar Türkiye’yi geçiş ülkesi olarak görmüşlerdir. Bu süreçte 20 bine yakın Bosna Hersekli sığınmacı Türkiye’ye gelmiştir. Büyük çoğunluğu İstanbul, Pendik, Bayrampaşa ve Kırklareli’ndeki göçmen kamplarına yerleştirilmiştir (Vildiç, 2013). Sığınmacıların büyük çoğunluğu Dayton Antlaşması’nın imzalanmasının ardından ülkelerine geri dönmüştür.

1.2.3.1. Suriye Krizi ve Suriye’den Göç

Suriye krizi çok katmanlı ve birden çok etkeni içinde barındıran uluslararası ölçekte sorunu ifade ediyor bugün. Bu anlamda sorunun ortaya çıkışı ve tarihsel arka planının irdelenmesi konunun anlaşılması açısından önemlidir.

21.Yüzyılın en önemli siyasal ve toplumsal olayları arasında kabul edilen “Arap Baharı” hem ortaya çıkışı hem de etkileri itibariyle Arap coğrafyasıyla birlikte tüm dünyayı etkilemiş ve 2017 itibariyle etkilemeye devam etmektedir. Orta Doğu olarak adlandırılan Arap devletlerinin yoğun olarak bulunduğu bölge uzun yıllar otoriter rejimler marifetiyle yönetilmişlerdir. 2010 yılına gelindiğinde kimilerine göre değişimin başlangıcı, kimilerine göre ise miadını dolduran despot yönetimlerin yeni bir kimlikle uluslararası meşruiyet kazanacak bir şekilde bölgeyi dizayn etme süreci olarak ifade edilmiştir. Küresel ölçekte adeta sınırların ortadan kalkmasıyla iletişim kanalları hiç olmadığı kadar etki oluşturabilecek düzeyde etkilidir. Bunun sonucu olarak otoriter rejimlerle yönetilen Arap halkları mevcut duruma karşı daha fazla eşitlik, özgürlük gibi nedenlerle alışılmışın dışında yönetiminde bulundukları devletlere farklı reaksiyonlar göstermişlerdir. 2010 yılının Aralık ayında Tunus’ta başlayan isyan hareketleriyle çeşitli değişim ve dönüşüm sürecine

girilmiştir. Tunus'ta işsizlik ve ekonomik sorunlardan ötürü pazarcılık yapan üniversite mezunu Muhammed Boazizi adlı gencin kendini ateşe vermesiyle başlayan isyan daha sonra bir değişim talebine dönüşmüş bölge ülkelerinin birçoğunu etkilemiştir. Mısır, Tunus, Libya ve Yemen'de bu süreç yönetim değişiklikleriyle sonuçlanmıştır (Orhan, 2013: 17-29).

Arap Baharı'nın arkasında, halkların demokrasi talebi yer almaktadır. Söz konusu ülkelerde gelir dağılımındaki dengesizlikler, fakirlik, yoksulluk ve yolsuzluklar, yozlaşmış yönetim sistemleri etkili olmuştur (Kılıç vd, 2012: 12). Ayaklanmalar başlangıç itibariyle ekonomik gerekçelerle başlamış olsa da, kısa zamanda siyasi özgürlük talepleri ön plana çıkmıştır (Çubukçu, 2012: 39). Orta Doğu ülkeleri genel olarak siyasi sistemleri demokratik katılıma ve iktidarın demokratik yollarla değişimine çok fazla olanak sağlamamıştır. Tek parti iktidarlara, tek adam yönetimlerinin siyasi yapı içerisinde ağırlıklı olduğu söylenmelidir. Göstermelik yapılan seçimler sonucunda herhangi bir alternatif sunulmayan halktan baskı ve korkularla %90'ların üzerinde oy alan liderler yönetimde söz sahibi olmuşlardır. Bu durum sadece kraliyet yönetiminin mevcut olduğu monarşilerde değil kendilerini cumhuriyet olarak adlandıran Mısır ve Suriye gibi iktidarın babadan oğula geçtiği ülkelerde uygulanmış gelmiştir. Takip ettikleri korku ve baskı politikaları sonucunda iktidarlara ve halk arasındaki makas giderek açılmış halklarından uzak ve kopuk bireysel özgürlüklerin olmadığı demokrasi ve insan hakları gibi kavramların rafa kaldırıldığı yönetimler varlıklarını sürdürmüşlerdir. Son yıllarda bölge halkları farklı mecralarda yeni yönetimler ve yeni söylemler beklentisinde olduklarını ortaya koymuşlardır. Bu talepler karşısında duyarsız yöneticilerin politikaları toplumsal dalgalanmayı tetiklemiş ve bu olaylar uluslararası boyutta sorun haline gelmiştir.

Kayırmacılık, halkın yönetim sürecine dahil edilmemesi, babadan oğula intikal eden sistem, sorunun diğer nedenleri arasındadır (Arı, 2004: 365-366). Özellikle eğitimli genç nüfus arasındaki yüksek işsizlik oranı, Tunus ve Mısır'da büyük ve kitlesel hareketlere neden olmuştur. 28 Aralık 2010'da Cezayir'de, 12 Ocak 2011'de Lübnan'da, 14 Ocak'ta Ürdün'de, 17 Ocak'ta Sudan ve Umman'da, 18 Ocak'ta Yemen'de, 21 Ocak'ta

Suudi Arabistan’da, 25 Ocak’ta Mısır’da protesto ve yürüyüşler başlamıştır (Göçer ve Çınar, 2015: 52-68). Bu ülkelerin bazıları Tunus, Libya, Mısır, Kuveyt, Yemen ve Ürdün’de yönetim el değiştirirken Umman, Suudi Arabistan, Fas ve Bahreyn gibi ülkelerde bir kısım sosyal ve ekonomik reformlara gidilmiştir (Emre, 2012: 7-10).

Orta Doğu’da yaşanan bu süreç Arap Baharı olarak adlandırılmaktadır. Ayrıca “Arap devrimleri, Arap isyanları ve Arap uyanışı” gibi ifadelerde kullanılmaktadır. Genel nitelendirmenin yanında Tunus’ta gerçekleşen halk ayaklanmasını Yasemin Devrimi, Mısır’daki halk hareketine “Nilüfer Devrimi” gibi isimler verilmektedir. Bu adlandırmalar gelişigüzelmiş gibi lanse edilse de arka planda çeşitli nedenlerin olduğu düşünülmektedir. “Arap Baharı” kavramının ortaya atılmasında, 1968’de Çekoslovakya’da ortaya çıkan Sovyetler Birliği karşıtı halk ayaklanmalarına verilen isim olan Prag Baharından esinlenildiği düşünülmektedir (İnanç, 2011: 487-501). Bu toplumsal hareketlenmenin sonucu Arap isyanlarının Kuzey Afrika’da kısa zamanda göreceli olarak başarıya ulaşması tüm Arap dünyasının bu değişimden etkilenebileceği düşüncesi oluşmuştur. Tunus, Libya, Mısır’daki iç ve dış faktörler bu ülkedeki hareketlerin farklı şekilde gelişmesine yol açmıştır. Tunus lider Bin Ali ülkeyi terk ederken, Mısır Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek hapse mahkûm edilmiş öte yandan Libya lideri Muhammed Kaddafi feci bir biçimde öfkeli protestocular tarafından linç edilerek öldürülmüştür. Bu ülkelerdeki yönetim değişikliklerinden sonra isyan dalgası Suriye Arap Cumhuriyeti’ne sıçramıştır (Ataman, 2012).

Arap Baharıyla birçok Orta Doğu ülkesine sıçrayan toplumsal protestolar kısa zamanda Türkiye’nin en uzun kara sınırına sahip konumdaki komşusu Suriye Arap Cumhuriyeti’ne de sıçramıştır. Suriye bu gösterilerden en fazla etkilenen ülkelerin başında gelmektedir.

2011 Mart ayında Suriye’de barışçıl gösterilerle başlayan hareket, Dera kentinde rejim askerlerinin sivil hakla saldırılarının ölümlere neden olmasıyla olaylar tırmanışa geçmiş ve günümüze değin süren iç savaş hali Suriye’de krizi derinleştirmiştir (Devran ve Özcan, 2016: 35-52). Kriz uzun süredir ülkenin yönetimini elinde bulunduran Baas Partisi

ve Beşer Esed'in karşıtlığına dönüşmüş, halk Esed yönetiminden reform taleplerini yerine getirmesini istemiştir (Tepeciklioğlu ve Tepeciklioğlu, 2015: 163-193). Yönetimi elinde bulunduran Beşer Esed'in toplumsal reform talepleri karşısında oldukça küçük çaplı reformlar yapması Suriye halkının taleplerini karşılamamış ve tatmin etmemiştir. Bu dönem içerisinde ordu destekli Suriye yönetimi ile muhalif gruplar arasında silahlı çatışmalar büyük bir iç savaşa yol açmıştır. 2011 Haziran-Temmuz ayından itibaren kitlesel protestolarda yaşanan yoğun artış, Esed rejiminin sert müdahalelerine neden olmuştur. Rejime bağlı güvenlik güçleri makineli silahlar ve tanklarla olaylara müdahale yoluna gitmişlerdir (Buçukçu, 2012 : 4-10).

Muhalif grup ve rejim güçleri arasında yaşanan çatışma nedeniyle BM raporuna göre 7,6 milyon kişi Suriye içinde yerlerinden edilmiştir (UNHCR, 2015). Suriye'de muhalif gösterilerin iç savaşa dönüşmesiyle birlikte protesto süreci diğer ülkelerden farklı bir seyir izlemiştir. Suriye'nin yerli dinamikler tarafından çözülebilecek bir kriz olmaktan çıkıp çok etkenli ve geniş coğrafi alana yayılan bir krize dönüşmüştür (Ulutaş, Acun, ve Kanat, 2015). Bölgesel ve küresel devletlerin Suriye'deki protestolar karşısında farklı politikaları bu ülkedeki isyan sürecini uzatmış ve maliyetini arttırmıştır. 2011'de barışçıl protestolarla başlayan süreç iç savaşa dönüşünce rejim karşı muhalif hareket ortaya çıkmış ilk zamanlarda bu muhalif grup dağınık görüntü vermiştir. Bu dağınıklığı gidermek amacıyla rejim karşıtı gruplar Suriye Ulusal Konseyi adıyla birleşmişlerdir. Özgür Suriye Ordusu muhalif grubun silahlı birlikleri olarak Esed yönetimine karşı savaşılmaya başlamıştır. Ancak grup içerisindeki farklılıklar Suriye Ulusal Konseyi'ni kendi içerisinde bölünmelere sevk etmiş ve ilerleyen süreçte birbirleriyle iç mücadeleye başlamışlardır. Esed yönetiminin muhalif kesimi bölücüler olarak nitelemesi sorunun uluslararası boyutlara taşınmasına yol açmıştır. Bu dönemde uluslararası ölçekli devletlerin politikaları devletlerarası bir kamplaşmaya olanak sağlamıştır. Bu anlamda batılı birçok devlet ve bazı Arap devletleri Esed'in iktidarı devretmesi gerektiğini belirtirken, Rusya, Çin ve İran'ın içinde olduğu koalisyon Esed yönetimine destek vermişlerdir (Orhan, 2013: 17-29).

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi üyeleri arasında yer alan Rusya ve Çin Suriye'ye yönelik herhangi bir dış müdahale seçeneğini Suriye'nin görüşüldüğü BM oturumlarında herhangi bir dış müdahale seçeneğini kabul etmeyeceklerini belirtmişler ve veto yetkilerini kullanmışlardır. Diğer bir ifadeyle Suriye, uluslararası güçlerin mücadele verdiği alana dönüşmüştür. Bölgede Rusya'nın başını çektiği koalisyonun politikaları diğer devletlerin Suriye'ye yönelik gerçekleştirebilecek uluslararası müdahale seçeneğine karşı çekingen tutumlarını arttırmış ve inisiyatif almalarını güçleştirmiş, iç savaşı daha da derin hale getirmiştir. Sonuçları itibariyle bu kriz bölgesel anlamda Şii-Sünni geriliminin daha belirgin hale gelmesine, sığınmacılar ve Türkiye'nin terör örgütü olarak nitelediği PKK örgütüne Suriye'nin kuzeyinde yeni bir hareket alanı açması krizin sonuçları arasında ifade edilmelidir.

Arap Baharı'nın Mart 2011'den itibaren Suriye'yi etkisi altına almasıyla birlikte protestolar ilerleyen süreçte iç çatışmalara dönüşünce ülkeden bireysel ve gruplar halinde göçler, kaçışlar başlamıştır. İlk olarak Ürdün, Lübnan ve Türkiye sığınmacılar için hedef ülkeler olmuşlardır. Bu süreçte Türkiye konumunun getirdiği Avrupa ve Arap coğrafyası arasındaki köprü işlevi Türkiye'yi yoğun göç alan ülke güzergâh konumuna taşımaktadır (Kaypak ve Bimay, 2016: 84-110). Hiç şüphe yok ki 29 Nisan 2011'den 2017'ye kadar "açık kapı" politikası güden Türkiye'ye aralıksız devam eden Suriye menşeli kitlesel insani akınlar Dünya tarihinde yaşanan en büyük krizlerden biri olmakla birlikte, ülke olarak Türkiye'nin de siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel anlamda karşılaştığı krizlerin başında gelmektedir. Suriye'deki savaş durumu beklentilerin aksine kısa zamanda bitmeyince kontrolden çıkmış bölgede devasa boyutlara ulaşan kaosu ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Suriye ile 911 kilometrelik kara sınırına sahip Türkiye, savaştan kaçan Suriyeliler nedeniyle bu savaştan en fazla etkilenen ülkelerden biri konumundadır. Yaklaşık altı yıldır devam eden savaşın başlangıcından bu yana, Suriye rejimine halkın taleplerini yerine getirmesini ifade eden Türkiye, rejim güçlerinden kaçan savaş mağdurlarının yoğun göç ettiği ülke olmuştur. Türkiye krizin patlak verdiği andan itibaren Suriye'den gelenleri

misafir olarak kabul edeceğini açıklamış, hiçbir sığınmacının zorla gönderilmeyeceğini deklare etmiştir. Kriz karşısında Türkiye Başbakanlığa bağlı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) ve Türk Kızılay'ı vasıtasıyla durumu kontrol altına alma ve mağdurlara yardım götürme çabasında olmuştur. Bu bağlamda ilk olarak Hatay'ın Reyhanlı Yayladağı ve Altınözü ilçeleri olmak üzere Suriye sınırına yakın kamplar kurulmuştur (Güçer, Karaca ve Dinçer, 2013). 2017 yılı itibariyle kamplardaki durum AFAD verilerine göre şu şekildedir.

Tablo 1: Barınma Merkezlerindeki Suriyeli Sayısı-22 Mayıs 2017

İli	Kamp Yeri	Çadır Sayısı	Suriye li Sayısı
Hatay	Altınözü Konteynerkenti	2.506	8.071
	Yayladağı Konteynerkenti	776	3.798
	Apaydın Konteynerkenti	1.181	5.054
	GüveççiÇadırkenti	824	2.757
	Toplam	824 Çadır ve 4.013 Konteyner	19.680
Gaziantep	İslahiye 1 Çadırkenti	1.586	7.366
	İslahiye 1 Çadırkenti	4.479	10.452
	Karkamış Çadırkenti	1.632	6.391
	Nizip 1 Çadırkenti	1.873	9.828
	Nizip 2 Konteynerkenti	908	4.437
	Toplam	5.091 Çadır, 4.479 Bölme ve 908 Konteyner	38.474
Şanlıurfa	Ceylanpınar Çadırkenti	4.551	22.051
	Akçakale Çadırkenti	5.129	29.989
	Harran Konteynerkenti	2.000	13.559
	Viranşehir Çadırkenti	3.938	15.133
	Suruç Çadırkenti	7.028	25.716
	Toplam	20.646 Çadır ve 2000 Konteyner	106.448
Kilis	ÖncüpınarKonteynerkenti	3.184	14.032
	Elbeyli BeşiriyeKonteynerkenti	3.572	19.656

	Toplam	6.756 Konteyner	33.688
Mardin	Midyat Çadırkenti	1.335	2.948
	Toplam	1335	2.948
Kahramanmaraş	Merkez Konteynerkenti	5.008	18.363
	Toplam	5008 Konteyner	18.363
Osmaniye	CevdetiyeKonteynerkenti	3.352	6.575
	Osmaniye İlinde Geçici Olarak Kiralık Evde Kalanlar		2.059
	Düziçi Konteynerkenti	750	375
	Toplam	4102 Konteyner	9.009
Adıyaman	Merkez Çadırkenti	2.302	9.535
	Toplam	2302	9.535
Adana	Sarıçam Konteynerkenti	6.227	555
	Toplam	91 Çadır ve 6136 Konteyner	555
Malatya	BeydağıKonteynerkenti	1.977	9.960
	Toplam	1.977 Konteyner	9.960
	GENEL TOPLAM	30.198 Çadır, 4.479 Bölme, 30.900 Konteyner	248.660

Kaynak: AFAD' 2017'den elde edilen bilgilerle tablo oluşturulmuştur.

22 Mayıs 2017 itibariyle AFAD raporlarına göre iki yüz kırk sekiz bin altı yüz altmış Suriyelinin kamplarda olmak üzere kayıtlı üç milyon yirmi sekiz bin iki yüz yirmi altı Suriyeli 'ye kapılarını açan Türkiye, uluslararası boyutlu sorun karşısında kendi ölçeğinin çok ötesinde bir misyon üstlenmiştir. Zira bugün Türkiye'de geçici koruma statüsünde bulunan Suriyeli sayısı birçok ilin nüfusundan daha büyüktür.

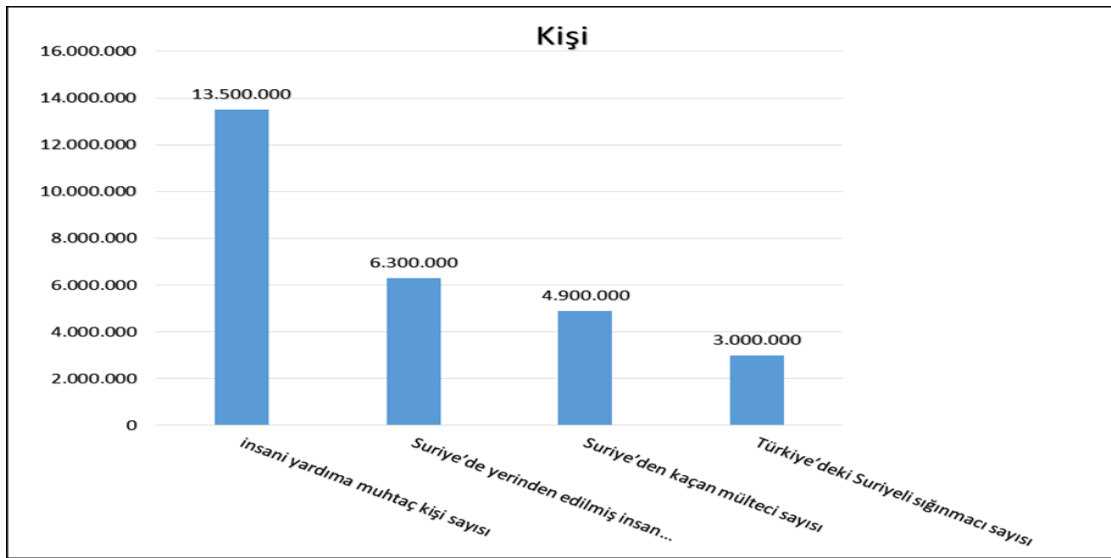
Tablo 2: Türkiye’de Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin İllere Göre Dağılımı

ÜLKEMİZDE GEÇİCİ KORUMA KAPSAMINDA BULUNAN SÜRİYELİLERİN DAĞILIMI 08.06.2017									ALFABETİK
İL SIRA	İLLER	KAYIT EDİLEN	NÜFUS	İL NÜFUSU İLE KARŞILAŞTIRMA YÜZDESİ	İL SIRA	İLLER	KAYIT EDİLEN	NÜFUS	İL NÜFUSU İLE KARŞILAŞTIRMA YÜZDESİ
	TOPLAM	3.038.480	79.814.871	3,81%		TOPLAM	3.038.480	79.814.871	3,81%
1	ADANA	161.951	2.201.670	7,36%	42	KAHRAMANMARAŞ	92.504	1.112.634	8,31%
2	ADİYAMAN	26.687	610.484	4,37%	43	KARABÜK	503	242.347	0,21%
3	AFYON	4.834	714.523	0,68%	44	KARAMAN	592	245.610	0,24%
4	AĞRI	1.002	542.255	0,18%	45	KARS	183	289.786	0,06%
5	AKSARAY	1.602	396.673	0,40%	46	KASTAMONU	1.053	376.945	0,28%
6	AMASYA	295	326.351	0,09%	47	KAYSERİ	60.863	1.358.980	4,48%
7	ANKARA	77.498	5.346.518	1,45%	48	KIRIKKALE	852	277.984	0,31%
8	ANTALYA	423	2.328.555	0,02%	49	KIRKLARELİ	2.167	351.684	0,62%
9	ARDAHAN	121	98.335	0,12%	50	KIRŞEHİR	886	229.975	0,39%
10	ARTVİN	44	168.068	0,03%	51	KİLİS	125.952	130.825	96,28%
11	AYDIN	8.384	1.068.260	0,78%	52	KOCAELİ	33.542	1.830.772	1,83%
12	BALIKESİR	2.500	1.196.176	0,21%	53	KONYA	76.483	2.161.303	3,54%
13	BARTIN	34	192.389	0,02%	54	KÜTAHYA	378	573.642	0,07%
14	BATMAN	20.020	576.899	3,47%	55	MALATYA	22.365	781.305	2,86%
15	BAYBURT	42	90.154	0,05%	56	MANİSA	6.868	1.396.945	0,49%
16	BİLECİK	581	218.297	0,27%	57	MARDİN	95.151	796.237	11,95%
17	BİNGÖL	721	269.560	0,27%	58	MERSİN	150.421	1.773.852	8,48%
18	BİTLİS	798	341.225	0,23%	59	MUĞLA	10.098	923.773	1,09%
19	BOLU	1.303	299.896	0,43%	60	MUŞ	886	406.501	0,22%
20	BURDUR	8.115	261.401	3,10%	61	NEVŞEHİR	6.731	290.895	2,31%
21	BURSA	111.711	2.901.396	3,85%	62	NİĞDE	3.747	351.468	1,07%
22	ÇANAKKALE	3.876	519.793	0,75%	63	ORDU	737	750.588	0,10%
23	ÇANKIRI	408	183.880	0,22%	64	OSMANİYE	45.352	522.175	8,69%
24	ÇORUM	1.950	527.863	0,37%	65	RİZE	677	331.048	0,20%
25	DENİZLİ	8.311	1.005.687	0,83%	66	SAKARYA	8.536	976.948	0,87%
26	DIYARBAKIR	30.244	1.673.119	1,81%	67	SAMSUN	4.454	1.295.927	0,34%
27	DÜZCE	780	370.371	0,21%	68	SİİRT	3.418	322.664	1,06%
28	EDİRNE	6.537	401.701	1,63%	69	SİNOP	82	205.478	0,04%
29	ELAZIĞ	6.056	578.789	1,05%	70	SİVAS	2.692	621.224	0,43%
30	ERZİNCAN	185	226.032	0,08%	71	ŞANLIURFA	427.217	1.940.627	22,01%
31	ERZURUM	732	762.021	0,10%	72	ŞİRNAK	14.926	483.788	3,09%
32	ESKİŞEHİR	2.588	844.842	0,31%	73	TEKİRDAĞ	7.010	972.875	0,72%
33	GAZİANTEP	332.753	1.974.244	16,85%	74	TOKAT	870	602.662	0,14%
34	GİRESUN	144	444.467	0,03%	75	TRABZON	2.349	779.379	0,30%
35	GÜMÜŞHANE	80	172.034	0,05%	76	TUNCELİ	103	82.193	0,13%
36	HAKKARİ	1.084	267.813	0,40%	77	UŞAK	1.527	358.736	0,43%
37	HATAY	390.493	1.555.165	25,11%	78	VAN	2.326	1.100.190	0,21%
38	IĞDIR	84	192.785	0,04%	79	YALOVA	2.997	241.665	1,24%
39	ISPARTA	6.610	427.324	1,55%	80	YOZGAT	3.380	421.041	0,80%
40	İSTANBUL	484.505	14.804.116	3,27%	81	ZONGULDAK	354	597.524	0,06%
41	İZMİR	111.162	4.223.545	2,63%					

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2017 tarihinde alınmıştır.

Bu bağlamda söz konusu göçlerin Türkiye'ye 2011'den bu yana ciddi yansımaları olmuş ve bu yansımalar artarak günümüze kadar devam etmiştir. Devasa rakamlarla ifade edilen Suriyelilerin geleceğine ilişkin hukuki statüleri, ülkeye getirdiği ekonomik yük ülke kamuoyunda en fazla tartışılan konular arasında yer almaktadır. Suriye'den gelen misafirler için herhangi bir din, dil, ırk, mezhep ayrımı yapmadan Sivil Toplum Kuruluşları ve hükümet AFAD koordinasyonunda sığınmacılara yardımlar ulaştırmış ve tabiri yerinde ise yeni bir hayat alanı oluşturulmuştur.

Grafik 1: Suriye Krizinden Etkilenen Kişi Sayısı AFAD Raporu (22 Mayıs 2017)

Kaynak: AFAD, 2017.

1.3. Türkiye'de Düzensiz Göçle Mücadeleye İlişkin Yasal Çerçeve

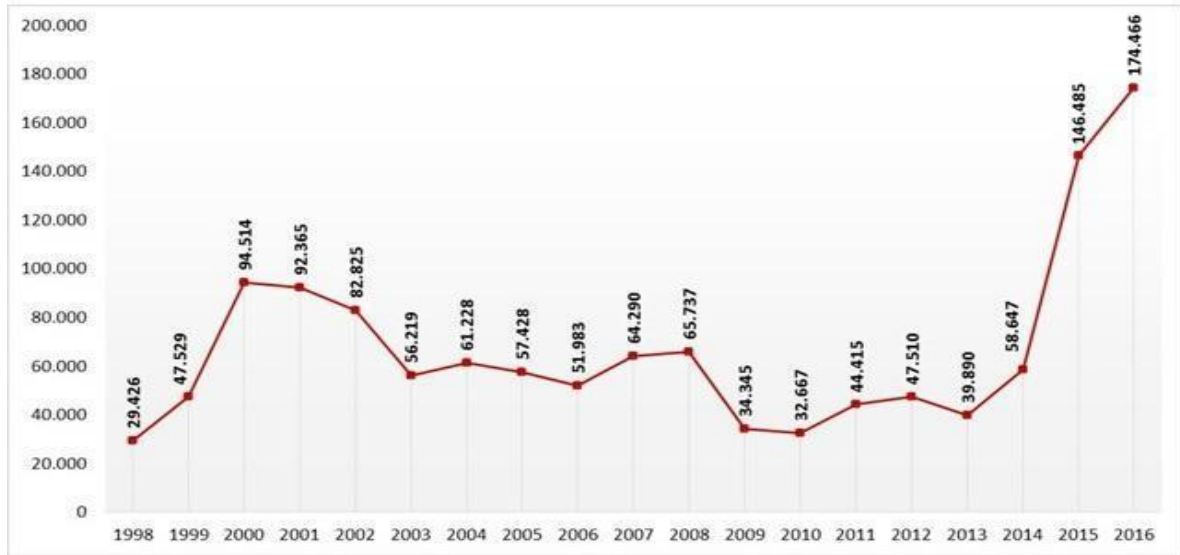
Göç ve iltica politikaları, sığınmacıların hukuksal boyutta statülerinin belirlenmesi bakımından Türkiye'nin uluslararası standartları yakalama adına yaptığı çalışmalar konunun anlaşılması, problemin çözülmesi adına fayda sağlayacaktır.

Türkiye'de sığınma ve iltica işlemleri belirli bir mevzuat çerçevesinde yürütülmektedir. Her şeyden önce belirtilmesi gereken şey Türkiye Cumhuriyeti,

Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair 1951 Cenevre Sözleşmesi’ni imzalamıştır. Buna göre Türkiye; Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair 1951 Cenevre Sözleşmesi’ni 29 Ağustos 1961 tarihinde 359 sayılı kanunla 1951 sözleşmesine ek 1967 protokolünü ise 5 Ağustos 1968 tarihli Resmi Gazete ‘de yayımlanan 6/10266 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile onaylayarak kabul etmiş ve 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi’ne, 1967 ek protokolüne coğrafi çekince ile taraf olmuştur(www.egm.gov.tr, 2017). Türkiye sözleşmeye taraf olmasına karşın 1967 yılındaki düzenlemeyle bu sözleşmeye coğrafi çekince koymuştur (Kara ve Korkut, 2010: 153-161). Bu bağlamda, İltica ve Göç Alanındaki Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı’nda (2005:5) vurgulandığı üzere Türkiye, sadece Batı Avrupa’dan gelenleri mülteci olarak kabul edeceğini beyan etmektedir. Türkiye Cenevre Sözleşmesi’ne taraf olduğu için sorumlu durumundadır. Fakat koymuş olduğu coğrafi çekince ve sınırlamadan kaynaklı yükümlülüklerini yerine getirmeyebilmektedir. Bu anlamda gerekçesi ne olursa olsun Avrupa dışından gelen yabancılar “mülteci” olarak kabul etmemektedir (Kara ve Korkut, 2010: 153-161). Türkiye, mültecilerin hukuki statülerine ilişkin çeşitli problemlerle karşı karşıya kalabilmektedir. Mülteciler ve T.C. vatandaşı olmayan yabancılar konusunda uluslararası hukuka uygun ve bir anlamda AB mevzuatı ile yakınlaşmayı amaçlayan düzenlemeler yapmıştır (Ekşi, 2014: 38). Bu problemlere çözüm bulmak amacıyla Türkiye, iltica ve yabancılarla ilgili olarak 2013 yılında kabul edilen 6458 sayılı “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nu” (YUKK) çıkarmıştır. Bununla birlikte, yabancıların Türkiye’ye girişleri, Türkiye’de kalışları, Türkiye’den çıkışları ile Türkiye’den koruma talep eden yabancılar sağlanacak koruma amaç olarak belirlenmiştir. 6458 Sayılı kanunla birlikte “coğrafi şart” durumunun aynen devam ettiği söylenebilir. Avrupa’da meydana gelen olaylar nedeniyle gelen kimselerin “mülteci” olarak kabul edileceği ifade edilmektedir (md.61).Bu maddeden hareketle Türkiye, Cenevre Sözleşmesi’nin tanımı ile ülkesinde “mülteci” durumunda bulunan kişilere durumlarına bakmaksızın hukuki anlamda mülteci olarak görmemektedir. Türkiye’nin konumuna bağlı olarak yoğun düzensiz göçlere maruz kalması koymuş olduğu coğrafi sınırlama şartının haklılığını ortaya koymaktadır.

6458 sayılı kanunla gelen en önemli değişikliklerden biride “sığınmacı” kavramı yerine “şartlı mülteci” kavramının getirilmesidir (md. 62).Yine bu kanun çerçevesinde İçişleri Bakanlığına bağlı olarak Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ihdas edilmiştir (md. 1)

Grafik 2: Yıllara Göre Yakalanan Düzensiz Göçmen Sayısı

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2016

1.3.1 Türkiye’deki Suriyelilerin Hukuki Statüsü

Suriye’de iç savaşın ciddi boyutlara ulaşmasıyla birlikte Suriyeliler çözüm ilk olarak sığınma amacıyla Türkiye’ye gelmişlerdir. Bu durumun ilk etapta kısa vadede olacağı öngörülmüş, çalışmalar kısa vadeli planlar şeklinde yürütölme yoluna gitmiştir. Bu geçici durum karşısında aciliyet gerektiren tedbirler alınmış, Suriye’den gelenler “misafir” olarak nitelendirilmiştir. Gelineen noktada ilk Suriyelilerin gelişinden yaklaşık altı yıl geçmiş ve çözüm çabalarını kısa vade önerilerden ziyade, planlamaların daha uzun dönemler için yapılmasının gerekliliği anlaşılmıştır. Bu açıdan bakıldığında Türkiye’de uzun dönemde Suriyeli sığınmacılar için stratejik plan oluşturulması, bununla birlikte Suriyelilere yasal olarak sağlanacak korumanın tespit edilmesi, ayrıca bu kişilerin

yükümlülüklerinin belirlenmesi önem taşımaktadır. Bu durum sadece Türkiye açısından değil, Suriye’den gelenler içinde önem arz etmektedir.

Türkiye’de Suriyeli sığınmacılar için bazı çevrelerde ve yetkililer tarafından “mülteci” kavramı kullanılmaktadır. Bu kullanım Cenevre Sözleşmesi kabul edildiğinde doğru bir kullanımdır. Ancak Türkiye bu anlaşmaya coğrafi çekince koymuş, yasal düzenlemeyle (4658) mülteci olarak sadece Avrupa’dan gelenleri mülteci statüsünde tanıyacağını belirtmiştir. Buna ilave olarak Bakanlar Kurulu’nun çıkardığı Geçici Koruma Yönetmeliği ile tartışmaları sonlandırmıştır¹.

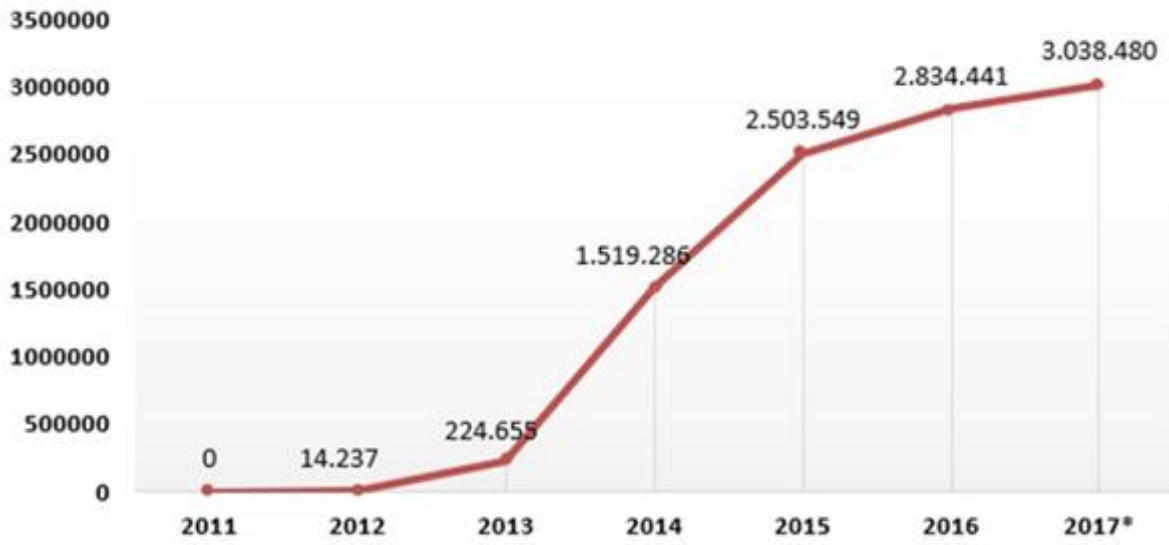
Yeni mevzuat ile birlikte diğer ülkeden gelenleri (Avrupa ülkeleri hariç) “Uluslararası Koruma”, “Şartlı Mülteci” ve “Geçici Koruma Statüleriyle” tanımlamaktadır. Buna göre Türkiye’deki Suriyelilerin yasal statüsü son düzenleme ile “Geçici Koruma” statüsüdür. Buna göre ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulma amacıyla kitlesel olarak Türkiye sınırlarına gelen veya sınırları geçen yabancılara sağlanacak korumadır (6458,md.91). Genel itibariyle hem yasa hem de yönetmelik genel çerçeve belirtmiş olsa da Suriyelilere yönelik özel düzenlemelere imkan tanıyan bir anlayışın hakim olduğu anlaşılmaktadır. Zira Geçici Koruma Yönetmeliğinin 1. Maddesi Suriyeliler için özel bir düzenleme getirmektedir. Buna göre; Geçici Koruma Yönetmeliği’nin 1. maddesinde düzenlendiği üzere:

“28 Nisan 2011 tarihinden itibaren Suriye Arap Cumhuriyeti’nde meydana gelen olaylar sebebiyle geçici koruma amacıyla Suriye Arap Cumhuriyeti’nden kitlesel veya bireysel olarak Türkiye sınırına gelen veya sınırları geçen Suriye vatandaşları ile vatansızlar ve mülteciler uluslararası koruma başvurusunda bulunsalar dahi “Geçici Koruma” altına alınacaklardır”

¹6458 Sayılı İçişleri Bakanlığını 13.08.2014 tarihli 8027 sayılı yazısı üzerine, 04.04.2013 tarihli ve 6458 sayılı yabancılar ve uluslararası koruma kanununun 91.Maddesine göre Bakanlar Kurulu’nca 10.03.2014 tarihinde kararlaştırılan ve 22 Ekim 2014 tarih ve 2014/66683 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan yönetmelik).

“Geçici Koruma Statüsü” ile birlikte koruma kapsamında olan bireylerin istekleri dışında Suriye’ye geri gönderilmeleri mümkün değildir. Bu durum güvence altına alınmıştır. Ek olarak Türkiye’de kalış hakkı sağlanmaktadır. Son aşamada ise Geçici Koruma’ya kaydolun kişiler eğitim, sosyal yardım, sağlık gibi temel hizmetleri almalarına olanak vermektedir (www.mhd.org.tr, 2017)

Grafik 3: Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamına alınan Suriyeliler

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2017

1.3.2. Suriye Göçünün Ekonomik Boyutları ve Türkiye'ye Etkileri

Türkiye tarihi boyunca karşılaştığı en büyük sığınmacı krizinde devlet harcamalarının çok büyük rakamlara ulaştığı ifade edilmelidir. Yardımların 10 ildeki 24 kampta Suriyeli sığınmacılar için kamu hizmetleri, sosyal hizmetler en üst seviyede sağlanmaktadır. Kamplarda yaşayan 248 binin üzerindeki Suriyeli sığınmacının dışında 2 milyon yedi yüz binden fazla kişinin kentlerde yaşandığı düşünüldüğünde sağlanan hizmetlerin ölçeği daha iyi anlaşılacaktır. Diğer yandan Suriyeli sığınmacılara uluslararası toplumun ilgisizliği ve sığınmacıların uluslararası hukuktan kaynaklanan haklarının göz

ardı edici politikaları Türkiye üzerindeki baskıyı arttırmaktadır. Krizin başlangıcından bugüne Sivil Toplum Kuruluşları ile birlikte AFAD koordinasyonunda sığınmacılara yardımlar ulaştırılmaktadır.

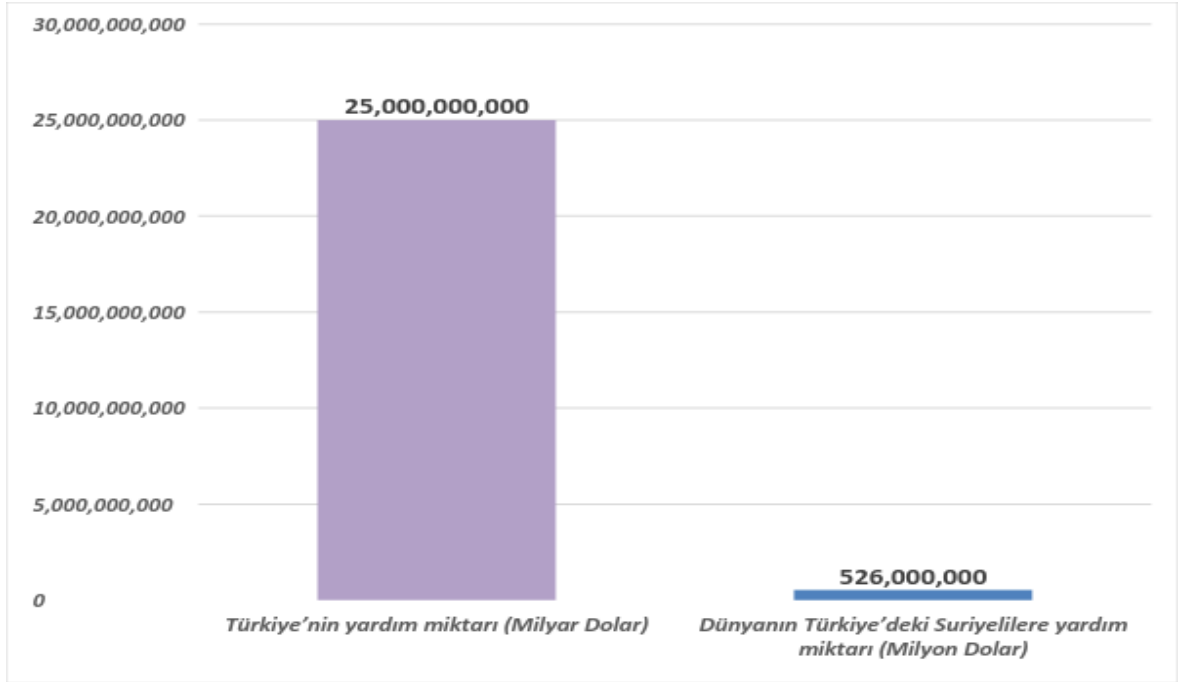
Tablo 3: Suriyeli Sığınmacılar İçin Yapılan Yardımlar-22 Mayıs 2017

	Kişi Sayısı	Tutar (TL)
Eğitim Verilen Suriyeli Çocuk Sayısı (İlköğretimden Liseye)	508,846	-
Türkiye’de Doğan Suriyeli Çocuk Sayısı	224,75	-
Sağlanan Sağlık Hizmetleri	1.143.393	25.919.750
Sınırdaki Sıfır Noktasında Yapılan Yardımlar	-	1.075.000.000

Kaynak: AFAD, 2017'den elde edilen bilgilerle tablo oluşturulmuştur

AFAD’ın yayınladığı rapora göre Türkiye, eğitim, sağlık ve temel ihtiyaç malzemeleri yardımlarını sığınmacılara ulaştırmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı işbirliğiyle yapılan çalışmalar sonucunda anaokulundan lise son sınıfa kadar toplam 508.846 bin çocuğun sokaklardan alınarak okula devam etmeleri sağlanmıştır. Türkiye’de kayıtlı tüm Suriyelilere sağlık hizmetleri ve ilaçlar Sağlık Bakanlığı tarafından ücretsiz olarak sunulmaktadır. Bugüne dek Suriye ve Iraklı sığınmacılara, 1.143.393 yatan hastaya 25.919.750 milyon poliklinik hizmeti verilmiştir. Türkiye ayrıca Suriye sınırının sıfır noktasına da hizmetler ulaştırmaktadır. Sıfır noktası insani yardımlar kapsamında gıda, gıda harici malzemeler, barınma, hijyen, ilaç ve tıbbi malzemeler vb. toplamda 1.75 milyar TL değerinde insani yardım hizmeti sağlanmıştır.

Grafik 4: Suriyelilere Yapılan Yardım Miktarı-22 Mayıs 2017

Kaynak: AFAD, 2017.

Yukarıda genel hatlarıyla çerçevesi çizilmeye çalışılan göç olgusu ve Türkiye'ye yönelik düzensiz göç hareketleri Suriye krizi ile tavan yapmıştır. Türkiye, insani ve toplumsal kriz karşısında sığınmacılar için çözüm arayışında olmuş, ulusal ve uluslararası örgütlerin dikkatlerini sığınmacılar üzerine çekmeye çalışmaktadır. Dünya kamuoyunun ilgisizliğine rağmen Türkiye Cumhuriyeti sığınmacılara kucak açan ülke olmaya devam etmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNETİŞİM VE YETENEK EKSENİLİK BAĞLAMINDA VAKIFLAR

Bu bölümde vakıf kavramını, vakfın unsurlarını, bununla birlikte tarihsel süreçte vakıfları, İslamiyet öncesi dönem ve İslamiyet'in kabulü sonrası gelişimi ve fonksiyonları üzerinde durulacaktır. Devamında İslam-Hukuku açısından vakıf türleri incelenerek, akabinde Temel Yetenek ve Yönetişim kavramı çerçevesinde Osmanlı'da vakıflarla ilgili bilgi verilecek ve son olarak genel hatlarıyla Cumhuriyet döneminde vakıflar irdelenecektir.

2.1. VAKIF KAVRAMI

Arapça bir kelime olan Vakıf (Vakf) sözlük anlamıyla “durma, durdurma, alıkoyma ve hapsetme” anlamlarına gelmektedir (Doğan, 1996:1110). Hukuki bir terim olarak Vakıf; bir şeyin intifa hakkının veya mülkiyetinin kamu yararına tahsis edilerek, devamlı başkalarının intifa ve temellükünü² engellemek, durdurmak olduğuna göre; birinci kayıt intifa hakkı veya mülkiyetin insanlara tahsisi şeklindedir. İkincisi ise bu durdurma ve alıkoymanın devamlılığıdır (Akgündüz, 1988: 29). Bu tanımlamadan hareketle vakıf; kişisel serveti özel mülk olmaktan çıkarıp, belirli amaçlar doğrultusunda dini, siyasi ve sosyo- ekonomik nedenlerle sürekli olarak tahsis etme düşüncesinin sonucunda ortaya çıkan kuruluş olarak tanımlanabilir.

Sivil Toplum Kuruluşu olarak vakfı şu şekilde tanımlamak mümkündür. Vakıf, evrensel bir medeniyet projesinin merkezinde yer alan, erdemli insanların uygulayabileceği, insani boyutu çok yüksek, çağlar boyu değerinden hiçbir şey kaybetmeyen sivil, demokratik bir toplum kuruluşudur (Öztürk, 2005: 8).

Vakıfla ilgili tanımlarda bazı ortak özellikler yer almaktadır. Bir malın kamu hizmetine tahsis edilmesi (Ertem, 2011: 26). Bir amaç için tahsis edilirken toplumsal faydanın amaçlanması, kuruluşundan itibaren süreklilik arz etmesidir. Vakıfla ilgili bir

² Temellük: Mülke sahip olmayı ifade eder (tdk.gov.tr).

diğer önemli husus ise bir şeyin hangi durumda vakıf kabul edileceğidir. Genel anlamda bir şeyin vakıf sayılabilmesi için dört temel unsuru taşıması gerekmektedir (Eren, 1987:195-201):

- *Vakfeden (Kurucu)*: Vakfı kuran kişidir. Bütün vakıflarda mutlaka vakfedenin bulunması zorunludur.
- *Vakfedilen (Mal)*: Vakfı kuran kişinin öngördüğü çerçevede belirli bir amaç için tahsis etmiş olduğu malın adıdır.
- *Vakıftan Yararlananlar*: Vakfın diğer bir unsuru vakıftan yararlananlardır. Genel olarak vakıftan üçüncü kişiler yararlanmaktadır.
- *İrade Beyanı*: Vakıf şartlarından dördüncü unsur vakfedenin iradesini beyan etmesidir. Vakıf iradesinin kati olması, geciktirici veya bir şarta bağlı bulunmaması gerekmektedir.

2.2. TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE VAKIFLAR

Bu kısımda Vakıfların kuruluşunda etkili olan nedenler, tarihin akışı içerisinde vakıf müessesesinin gelişim süreci ele alınmaktadır. Vakıfların, İslamiyet'in kabulü ile birlikte sayılarındaki artışın çok büyük rakamlara ulaşması ve hizmet verdikleri faaliyet alanlarının genişliği, vakıfların iki dönemde değerlendirmesini gerekli kılmaktadır. Bu nedenle çalışmada vakıflar, İslamiyet Öncesi dönem ve İslamiyet'in kabulünden sonraki dönemde vakıflar şeklinde incelenmektedir.

2.2.1. İslamiyet Öncesi Dönemde Vakıflar

Toplumlar, tarihsel anlamda kendi bünyeleri içerisinde iyilik, yardımlaşma, sosyal adaletin tesisi gibi veya dini, ahlaki ve insani amaçlarla sosyal yardımlaşma müesseselerine ihtiyaç duymuşlardır. Bu müesseseler kimi zaman kişisel gayretlerin neticesinde, kimi zamanda toplumların yardımlaşmaya olan eğilimleri sonucunda ortaya çıkmışlardır. Bu kurumların adları farklılık gösterse de amaçları doğrultusunda benzerlik gösterdiklerini

ifade etmek mümkündür. Vakıf müessesesi İslam Medeniyet havzasında zirve noktasına ulaşmışsa da bu müesseseye benzer uygulamaları daha eski toplumlarda görmek mümkündür. Ahmet Akgündüz İslam Hukuku dışında kalan hukuk sistemleri içerisinde vakıfla benzerlik gösteren müesseseleri şu şekilde ifade etmektedir (Akgündüz, 1988: 11-14):

- Babil Hukuku'nda Kral kendi arazisi içinde intifa hakkı şeklinde kamu görevlilerine bağış yapabilir, bu müessese "Tahsisat kabilinden vakfa" benzeyen, mali anlamda tasarrufun içeriği ile ilgilidir.
- Eski Mısır Hukuku'nda vakıfların varlığı bilinmektedir. Tanrılara yakınlaşmak maksadıyla lahitlere, ibadet yerlerine tahsisler yapıldığı bilinmektedir. Aynı zamanda eski Mısırda evlatlık, zürri vakıf olarak da tanımlanan müesseselerin varlığı da söz konusudur.
- Eski Yunan Hukuku'nda site denilen korporasyonlar yararına yapılan bağış ve vasiyetler vakfa benzeyen kurumlar veya uygulamalar olarak ortaya çıkmakta; bu uygulamaları veya müesseseleri kendi amacı dışında tasarruf mümkün değildir.
- Roma Hukuku'nda vakıf, müesseseden daha çok ilkel bir uygulama şeklindedir. İlk dönemlerde bağışlama ve tasarruf şeklinde olagelmıştır. Bir din olarak Hristiyanlığın yaygınlaşmasıyla birlikte vakıf uygulamasına benzer müesseseler yaygınlaşma temayülü göstermiş ve sayıları artmıştır. Bu bağışlar daha çok kiliselere, yardıma muhtaç ailelere, acizlerin korunmasına yönelik alanlara ve nihayetinde manastırlara bağış şeklinde olmuştur.
- Yapıları itibariyle İslam Hukuku'ndaki vakıf uygulamasına en çok benzeyen ilk uygulamaları Germen Hukuku'nda görmek mümkündür. Bu yapılarda veya müesseselerde, tahsisi gerçekleşen mal alınıp satılamaz, başka birine miras yoluyla geçemezdi. Sadece yararlanma hakkından söz etmek gerekmektedir. Bu uygulama İslam Hukuku'ndaki Evlatlık vakfa benzerlik teşkil etmektedir.
- Yapılan araştırmalar neticesinde Eski Türklere ait vakıfların varlığı ortaya çıkartılmıştır. Fakat bu vakıflarda İslam Hukuk anlayışındaki vakıf müessesine

benzer bir yapı söz konusu değildir. O döneme ait kültürlerin sonucu olarak ortaya çıkan vakıflar kendilerine özgü yapılarıyla değerlendirilmektedir.

- Fransız Hukuku'nda hayır amaçlarla vakıfların varlığından söz etmek mümkündür. Bununla birlikte Evlatlık vakıflara benzer vakıflarda vardır. Bu tasarrufu “intikal eden bağışlama” olarak da adlandırılan bu uygulama ile vakfedilen şeyin hayat boyu mirasçılarına intikali söz konusu olabilmektedir.
- İngiliz ve Amerikan Hukuku'nda vakıf benzeri müesseseler görmek mümkündür. Bunlar iki ana başlıkta incelenmektedir. İlk olarak sayılabilecek müessese “Trast” olarak nitelenen “bir malı veya vasi denilen bir şahsın zilyetliğine, hak sahibi olan başka bir şahsın yararlanması için verilmesi” şeklindeki uygulama olarak ortaya çıkmaktadır. Bu uygulamada dikkat çeken husus şudur: Kişi zilyedinde bulunan maldan faydalanamamakta, fakat sadece vasisi bulunduğu maldan başkasının yararlanması için mütevellilik yapmaktadır.

Burada ikinci bir uygulama olarak “Foundation” dan söz edilebilir. Bu vakıf türünde “bir malın kamuya yönelik bir amaca tahsisi” şeklinde tanımlamak mümkündür. Bu anlamda örnek olarak Amerika'da altmışlı yılların sonunda aile "Foundation"larının binin üzerinde olduğu söylenebilir.

İslam öncesi toplum yapısında ve diğer medeniyet havzalarında bugünkü vakıf müessesesiyle tam olarak uyuşan bir müessesenin varlığından söz etmek güçtür. Vakıf benzeri uygulamalar veya yapılar mevcut idi ise de bunun tam anlamıyla karşılığı olduğu söylenememektir.

2.2.2. İslamiyet'in Kabulünden Sonraki Dönemde Vakıflar

Bu çalışmanın ilk bölümünde İslamiyet öncesi dönemlere ait Eski Türklerin ve farklı toplumların vakıf müessesesine benzer nitelikteki uygulamaları ele alınmaya çalışılmıştır. Çalışmanın İslamiyet öncesi ve İslamiyet'in kabulünden sonraki dönem olarak, dönemlendirmeye tabi tutulmasının en büyük nedeni ise; vakıfların İslamiyet'in

kabulünden sonraki dönemde Türk toplumunda sosyal ve hukuki anlamda büyük farklılıklar arz etmesidir.

Tarih boyunca dinler, ideolojiler ve inanç sistemleri kendilerine mensup olan kişi veya toplumlara belirli anlamda sistematik bir hayat şeklini telkin etmişlerdir. İster ilahi dinlerde isterse de diğer inanç ve ideolojilerde bu telkin ve sistem içerisinde kendisine yer bulmuştur. Vakıf kurulurken de amaçları ve vakıf kurma nedenleri farklılık gösterebilir. Bu nedeler; kültürel, siyasi, ekonomik, dini ve toplumsal nedenler olarak tasnif edilebilir. Genel hatlarıyla İslam toplumlarında vakıfların kurulma nedenlerine baktığımızda insanları vakıf kurmaya sevk eden şeyin dini nedenler olduğu görülmektedir. Üç büyük semavi dinden birisi olarak kabul edilen İslamiyet'te bu anlamda önemli yer teşkil etmektedir. İslam dinine inanmış, Müslüman bir kimse Allah'ın emir ve yasaklarına uyma, Peygamber'in sevdiği Müslüman olma ve nihayetinde yaratıcısının vaat ettiği cenneti kazanma adına çeşitli ibadetler gerçekleştirmektedir. Bu anlamda vakıf müessesesinde bu inancın gereği olarak ortaya çıkmıştır. Nitekim Kuran'da çeşitli ayetlerde yardımlaşma teşvik edilmektedir. "Sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harcamadıkça 'iyi' ye eremezsiniz. Her ne harcarsanız, Allah hakkıyla bilir" (Bursevi, 2014: 196). İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in davranış ve sözleri de (hadisler) bu durumu kanıtlar niteliktedir. İslam Hukuk sistemindeki vakfın temellerini Hz. Muhammed'in kendisine ait hurma bahçelerinin "havadisi dehr'e" yani İslam dininin korunması amacıyla bahçesini vakfetmesiyle başlamıştır (Akbulut, 2007:61-72). Bununla birlikte Hz. Peygamber Allah'a ve kendisine iman etmiş kimselere sözlü olarak vakıf yapmalarını tavsiye etmiştir. "İnsan ölünce, üç ameli dışında bütün amellerinin sevabı kesilir: Sadaka-i câriye (devam eden hayır), kendisinden istifade edilen ilim, arkasından dua edilen hayırlı evlat". (Nevevi, 2013:8-10). Vakıfların hadiste yer alan bütün özellikleri taşıdığı inancı hakimdir. Zira vakıflar, ahirette kurtuluşa erme aracı olarak algılanmış bunun sonucu olarak da İslam coğrafyasının tamamına yakınında çok sayıda ve farklı nitelikte vakıflar kurulmuştur.

Vakıfların, İslamiyet'in kabulü sonrası dönemde gelişmesinin bir diğer nedeni de: Vakfın kuruluşunda etkili olan sosyo-psikolojik yapıdan kaynaklandığı söylenebilir. Bu

anlamda genellikle iki tür toplum yapısından söz edilmektedir. Bunlardan ilki bireyi önceleyen, bireyin menfaatlerini her şeyin üzerinde tutan bir anlayış hakimdir. İkinci toplum yapısında ise; toplumu önceleyen, karşılıklı yardımlaşmayı ön plana çıkaran, toplumun mutluluğunu esas alan Max Weber'in 'Patrimonyal' değer olarak nitelediği toplumdur (Özden, 2004:340-349). Buradaki değerlendirmelerden vakıf müessesesinin bireyin toplum için, toplumun refahı için olması gerektiği anlayışından hareketle ortaya çıktığı görülmektedir. Yani iyilik, yardımlaşma, sosyal anlamda yararlılık bağlamında toplumu önceleyen yapılarda vakıf müessesesi gelişme göstermiştir. İslamiyet'in büyük bir alana yayılmasıyla vakıf müessesesi de büyük bir gelişme ve genişleme kaydetmiş, bunun bir sonucu olarak İslamiyet'i kabul eden devletlerin tamamına yakınında vakıf ve vakıf uygulamasına benzer kurumlar ortaya çıkmıştır. İslam toplumlarında devlet ile toplum arasında köprü vazifesi görmüşlerdir. İyilik, diğerkamalık ve karşılıklı iş birliğinin neticesi olarak İslam Medeniyetinin vazgeçilmez unsurları olmayı başarmışlardır. İslamiyet'i kabul eden ilk devletler arasında vakıf uygulamasına Emeviler döneminde rastlanmaktadır. Halife Abdülmelik oğlu Velid tarafından "Ümeyye Camii" 706 yılından Şam'da inşa edilen ilk vakıf eser örneği olarak verilebilir (Deniz, 2016: 332-342).

Emeviler döneminde örneklerine rastlanan vakıfların, Abbasiler döneminde daha büyük gelişme kaydettikleri söylenebilir. Zira o dönemde vakıfların idaresi için merkezi teşkilatın kurulduğu bilinmektedir. Abbasiler döneminde İslam dünyası siyasi anlamda çalkantılı süreçler yaşamış, bu sürecin neticesi olarak Büyük Selçuklu Devletinin kurulmasına, bununla birlikte çeşitli alanların Türk hâkimiyetine girmesiyle sonuçlanmıştır. Büyük Selçuklu Devletinin yönetim anlayışında vakıf uygulamasının önemli yer tuttuğu ve vakfın inkişafına zemin hazırladığı söylenebilir. Selçuklu Sultanları, şehzadeler, üst düzey yöneticilerin vakıflar kurduğu ve bu vakıflar eliyle hizmet gördükleri kabul edilen bir durumdur. Selçuklu sonrası dönemde devletlerin ekonomik güçleri oranında vakıflara önem atfettikleri görülmektedir. Eyyübler, Memlükler, Atabekler, Anadolu Selçukluları ve Harzemşahlar bu devletlere örnek olarak gösterilebilir (Soysaldı, 2002: 383-400). Türk toplumunda özellikle Anadolu Selçukluları ve Osmanlı döneminde vakıfların ne denli önemli olduğunu anlamak için, bir bütün içerisinde vakıfların

fonksiyonlarına ve dönemlere ait faaliyetlerine bakmak gerekmektedir. Sosyal yardımlaşma ve hizmet anlamında duyarlılıklarıyla bilinen Türk toplumunun İslamiyet'in kabulünden sonraki süreçte vakıflar yoluyla bu özelliklerinin daha da derinleştiğini görmek mümkündür (Ateş, 1982: 55-88). Modern anlamda Sivil Toplum Kuruluşlarının günümüzde üstlenmiş oldukları birçok faaliyet alanını Türk toplumlarında vakıflar marifetiyle gerçekleştirildiği ifade edilmelidir. Özellikle tarih boyu yardımseverliği ile tanınmış olan Türkler'in inşa ettikleri vakıflar birçok millete örnek olmuş ve bu vakıflar fonksiyonları itibariyle vermiş oldukları eserlerle önemli anlamda gelişme kaydettikleri söylenebilir (Akbulut, 2007: 61). Bilindiği üzere vakıf müessesesinin kuruluşundan itibaren bireysel yararlanmadan daha ziyade toplumsal fayda ön plana çıkmaktadır. Türkler 'in İslamiyet'i kabulünden sonraki süreçte vakıf kültürü toplumun büyük kesiminde hüsn-ü kabul görmüş, Selçuklu Türklerinden Osmanlı Devletinin son dönemine kadar önemini korumaya devam etmiştir. Bilhassa Selçuklu ve Osmanlı Devleti dönemlerinde, bu müesseseler oturmuş bir yapıyı ifade etmekle birlikte, birçok bilim adamının bu kurumlardan yetişerek topluma hizmet ettiği yerler olmuşlardır(Deniz, 2016: 335).

Türk toplumunda 20.yüzyılın başlarına kadarki süreçte vakıflar altın çağını Osmanlı döneminde yaşamışlardır. Ne var ki vakıf uygulaması sadece Osmanlı'ya özgü bir kurum değildir. Dönemin hazırlayıcısı konumunda bulunan önceki Selçuklu Devleti'nde iki önemli kurumdan birisi vakıf müessesesidir (Kayaoğlu, 1985: 22-25). İslam Medeniyet havzası içerisinde yer alan Bağdat'ta kurulmuş olan Nizamiye Medresesi vakıf uygulamasının bir neticesi olarak ortaya çıkmış, eğitim alanında Büyük Selçuklu Devlet'inde önemli bir yere sahip olmuştur. Nizamiye Medreselerinin kuruluşundaki amaçlardan biride “ulemanın ilmini talebeleriyle paylaşabileceği bilim ortamını tesis etmek, muallimlerin serbestçe tefekkür edebilecekleri, yeni düşünceler üretebilecekleri ve bilgilerini öğrencilerle paylaşabilecekleri bir muhit hazırlamaktı. Öğrenciler bu sayede bilgi, beceri ve fikirlerini geliştirebilecekti” (Biçer, 2013: 263-287). Anadolu'nun 1071 Malazgirt zaferiyle Türklere açılmasından sonra, Anadolu topraklarının maddi ve manevi anlamda imar edilmesinde vakıf müessesesi ve vakıf medreselerinde eğitim gören alimler eliyle Türk İslam kültürünün benimsendiği söylenebilir

2.3. VAKIFLARIN FONKSİYONLARI

Vakıflar, yapısal anlamda her şeyden önce teşkilatlı yapıyı ifade etmekle birlikte kar amacı gütmeyen, kamusal faydayı amaçlayan kurumlardır. Bu düşünce siteminin neticesi olarak vakıfların sosyal anlamda çeşitli fonksiyonlar içerdiği görülmektedir. Şüphesiz birden çok fonksiyondan söz edilebilir, ancak bu çalışmada vakıfların öne çıkan fonksiyonların ana hatlarıyla üzerinde durulmaktadır. Özellikle hemen her dönemde toplumun birbiriyle bütünleşmesini sağlayan kurumlar olarak temerküz eden vakıflar, bu yönleriyle kültürel devamlılığın korunması ve aktarılmasında rol almışlardır. Ekonomik fonksiyonları değerlendirildiğinde toplumsal hayatın büyük bölümüne etki oluşturacak düzeyde etkin ve geniş alanda hizmet götürdükleri bir gerçeği ifade eder. Sosyal ilişkileri düzenleyici kurumlar olarak toplumda gelir eşitsizliği önlemede dengeleyici bir faktör, yine fırsat eşitliğini sağlamada etkin kurumlar olarak yer almaktadırlar. Vakıfların fonksiyonları içerisinde ekonomik ve servet dağılımı düzenleyici fonksiyonlar ilk değerlendirmede birbirine benzer ve hatta iç içe gözükmektedir çalışmada böylesine iç içe olan iki fonksiyonun ayrıma tabi tutulmasının nedeni ise ekonomik fonksiyonlar bağlamında vakıfların kitlesel işlevinden söz edilirken servet dağılımını düzenleyici etkisi daha çok vakıfların bireysel etkilerini ve işlevlerini aktarmak içindir.

2.3.1.Kültürel Fonksiyonları

İnsanlar ve toplumlar kültürel değerleriyle bir varoluş içerisindeyler. Dolayısıyla, kimlik veya aidiyetin kazanılmasında kültür önemli bir faktör durumdadır. Sivil toplum kuruluşları da kültürel değerlerin birer nüveleri olarak ortaya çıkmışlardır. Toplumların yapılarına göre adları ve amaçları farklılık gösteren bu kurumlar, sivil toplumun var olduğu bütün toplumlarda var olagelmışlerdir. Bu anlamda İslamiyet’i kabul eden toplumlarda kültürel öğelerden biride vakıflardır. Vakıflar, STK kimlikleriyle birçok işlevle sahiptirler. İslamiyet’in kabulü ile başlayan ve Osmanlı devletinin dağılma sürecine kadar vakıf kurumu önemini korumuştur. Bu kurumlar maddi ve manevi değerlerin korunmasında, bu değerlerin gelecek kuşaklara aktarılmasında etkin rol almışlardır. Türk İslam toplumlarında, kültürel değerlerin korunması, tanıtılması ve daha somut hale getirilmesi,

bununla birlikte uygulanabilir hale gelmesi vakıflar aracılığıyla gerçekleştirilmiştir (Yediyıldız, 1988: 403-408). Osmanlı döneminde ise bu durumun çok daha fazla alanda olduğu görülmektedir.

Kültürel anlamda birden çok işleve sahip vakıflar bu fonksiyonlarını çeşitli şekillerde icra etmekteydiler;

- Vakıf bünyesinde kurulan medreselerde din, dil, tarih, coğrafya gibi sosyal ve beşeri ilimler tedris edilip eğitim noktasında hizmet gören kurumlar olarak görev üstleniyorlardı. Bu okullardan mezun olan kişiler toplumsal hayatın birçok noktasında görev alabilmekteydiler. Devletlerin imge ve ideolojilerini eğitim yoluyla aktarıldığı bilindiğine göre, devlet bünyesinde vakıfların önemi daha fazla anlaşılmaktadır (Çizakça, 2006).
- Özellikle Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde çevre, şehircilik ve mimari anlamda İslami bir geleneğin ortaya konmasında etkin olduklarını söylemek mümkündür. Vakıflar tarafından inşa edilen külliyele şehircilikte zihni oluşumun temelini atmışlardır. Vakıflar bünyesinde bulunan külliyele vasıtasıyla inşa edilen şehirlere Bursa en somut örnek olarak gösterilebilir (Müderrisoğlu, 2013: 51-61). İstanbul'un fethi ile birlikte sultan Fatih başta olmak üzere kurmuş oldukları vakıf külliyele marifetiyle mahallele kurmuşlardır (Baytaran, 2011: 157-175).
- Kimsesiz çocukların bakımı, eğitimi, topluma kazandırılmaları ve geleceğe hazırlanmaları için vakıfların çalışmalar yürüttüğü görülmektedir. Bu anlamda en iyi örneklerden biri Darüşşafaka kurumudur. 1864 yılında bir grup üst düzey bürokrat tarafından kurulan bu kurumdan birçok öğrenci mezun olmuş ve sosyal hayatın her alanında olabilmışlerdir.

Mezun olan öğrenciler Darüşşafaka dergisini çıkartarak kültürel hayata da katkı sağlamışlardır. Dergi çıkarılmasındaki amacı şu şekilde ifade etmektedirler: Her yıl artan okul mezunları arasındaki bağı kuvvetlendirmek, buradan mezun olmuş öğrencilerin kalitesini göstermek ve adlarını yaşatmak olarak belirlemişlerdir (Yurtoğlu, 2016: 56-114).

Ayrıca, vakıflar bünyelerinde bulundurdıkları eğitim kurumlarıyla, okuma imkânı olmayan öğrenciler için çalışmalar yürütmüşlerdir. Bu yönleriyle vakıfların fırsat eşitliğinin sağlanması noktasında etkili oldukları ifade edilmelidir. Kültürün yazılı hale gelmesi, toplumun değer yargılarının kalıcı hale getirilmesinde şüphesiz ki en önemli öğelerden bir tanesi de kitaplar ve içerisinde yer aldıkları kütüphanelerdir. Vakıflarda bu düşünce sistemi içerisinde kültürel hayata katkı sunabilecek eğitim ve kültür hayatının zenginleştirilmesi için çalışmalar yürütmüşlerdir. Özellikle Osmanlı Döneminde hayır sahibi kimseler tarafından kurulan vakıf kütüphaneleri eğitim ve kültür hayatının önemli parçaları olmuşlardır. İstanbul'un fethinden sonra ilk vakıf kütüphanesinin Eyüp Camii Kütüphanesi mi, Mahmud Paşa Medresesi Kütüphanesi mi olduğu hakkında farklı görüşler vardır. Ancak 858/1454 tarihli bir vakfiyeden Şeyh Muhammed b. Şeyh Hasan Geylanî'nin sur dibindeki (At İskelesi) zaviyesinde kurulan kütüphanenin İstanbul'da ilk kurulan vakıf kütüphanesi olduğu tespit edilmiştir (Erünsal, 2017: 89-93). Geniş Osmanlı coğrafyası üzerinde vakıf kütüphanelerinin sayıları beş yüz civarı olduğu bilinmektedir (Çavdar, 2006: 54-57).

Genel itibarıyla vakıfların kültürel alanda farklı boyutlarda işlevinden söz edilebilir. Bireyin toplumsal değerleri özümseyip toplumsallaşmasında vakıflar artı değerler üretmişlerdir. Sonuç olarak Türk İslam medeniyetinin zengin kültürünün parçası olan vakıfların rolü yadsınamaz bir gerçekliği yansıtmaktadır

2.3.2. Ekonomik Fonksiyonları

Vakıfların, toplum hayatının tamamına yakın bir bölümünde faaliyet göstermesi, bu kurumların birçok boyutuyla değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Ekonomik yönleriyle devlet-birey, devlet-toplum arası ilişki formlarında vakıfların etkili olduğu ifade edilebilir. Bu etkilerin devletlerin yapılarına göre dönemler içerisinde farklılıklar göstermesi normal bir durumu ifade etmektedir. Ancak, genel itibarıyla her dönemde ekonomik yönleriyle önemli bir faktör olarak kendilerine yer bulabilmişlerdir.

Ekonomik ve mali olarak güçsüz durumda olanlara yardımda bulunmak, sosyal anlamda güçsüz kimselerin durumlarının iyileştirilmesi için çalışmak vakıfların en temel işlevleri arasında yer almaktaydı (Gökçen, 1985: 124-126). Elde edilen rakamlar dönemler içerisinde farklılık gösterse de vakıfların zirai işletmecilikten, imalata, vakıf bünyesinde bulunan iş yerlerinin geliri ve külliyeler ile ticarete, istihdam ve para ile ülke ekonomisine katkıları olduğu açıktır. Vakıflar, toplumun ihtiyaçlarını karşılamasında dengeleyici unsur olarak etki oluşturmaktadır. Bir toplumda önemli olan nokta toplumsal fayda ile kişisel fayda arasında denge oluşturabilmektir. Vakıflar bu amaca yönelik hizmet etmektedirler (Zaim, 1987: 209-213). Vakıfların gördükleri hizmetler değerlendirildiğinde yerinden yönetim esasına bağlı olarak görülen hizmetlerin karşılanmasında vakıfların etkisinden söz edilmelidir. Devlet yönetiminde bürokrasi ve kırtasiyeciliğin azalmasını sağlamış, kamuya ait kaynakların israfının önlenmesinde gereksinimleri karşılamışlardır (Ertuğ, 2009)

2.3.3. Servet Dağılımını Düzenleyici Fonksiyonları

İnsanca yaşama hakkı şüphesiz bireyin en temel hakları arasında yer alır. Devletler bünyesinde toplumsal olarak sosyal barışın temin edilmesi ve korunmasında en önemli faktörlerden biriside gelir dağılımının adil olmasıyla ilgilidir. Özü itibariyle ekonomik bir problem olan yoksulluğun oluşturduğu olumsuzluklar nedeniyle toplumsal barışı tehdit edebilmektedir. Günümüzde modern devletler bünyesinde bulunan sosyal yardım kuruluşlarının işlevlerini, İslam toplumlarında vakıflar üstlenmişlerdir. Vakıfların başlıca amaçlarından biride acizlere, fakirlere, muhtaç durumda bulunanlara yardımda bulunmaktır. Vakıf içerisinde kurulan imarethaneler bu işlevi görürlerdi (Berki, 1965: 9-15).

Vakıf müessesesi ile birlikte sermaye sahibi kimselerin lükse gidecek olan servetlerini lüks ve gösterişten ziyade vakıflar kanalıyla alt gelir grubunda bulunan kimselerin ihtiyaçlarına yönlendirdiğini, bu surette marjinal faydanın arttırılması, milli ekonomide ve toplam tatmin duygusunun artmasında etkili olmaktadır (Şahin, 2013: 9-14).

Kişisel servetin vakıflar yoluyla kamusal yarara tahsis edilmesi, buna paralel olarak servetin toplumsal kimlik kazanması, muhtaç durumda bulunan kimselere faydaları, vakıf kurumunun servet dağılımında toplumsal işlevini kanıtlar niteliktedir. Buradan hareketle vakıflar, sermaye sahipleri ile muhtaç kimseler arasında etkileşim ve bütünleşmenin oluşmasında rol almaktadır. Sonuç olarak devletin ekonomik olarak sağlamaya çalıştığı sosyal adalet ve ekonomik refah düzeyinin sağlanması noktasında birçok yönden devlet-toplum arası ilişkilere olumlu katkı sunmuşlardır.

2.4. TÜRK-İSLAM HUKUKUNDA VAKIF TÜRLERİ

İslam Hukuku'ndaki vakıfların hukuki temelini Abbasiler döneminde oluşturulduğu bilinmektedir. Bununla birlikte zaman içerisinde gelişen vakıfların, hukuki anlamda daha sistematik bir yapıya kavuştuğu söylenilebilir. Vakıfların sadece dini, sosyal veya ekonomik fayda için mi veya hukuki ayrıcalıklarından yararlanma adına mı oluşturulduğu tartışma konusu olmuştur. Zira vakıfların İslam Hukuku ile yönetilen devletlerde vergi muafiyeti, servetin devamlılığının sağlanması gibi konularda ayrıcalıklı yapılar olarak kuruldukları bilinmektedir. Osmanlı iktisat tarihçisi Ahmet Tabakoğlu bu eleştirileri şu şekilde değerlendirmektedir: Vakıfların kurulmasında kişisel ve ailevi düşüncelerin ve servetin müsadereye korunması için kurulduğu düşüncesi vardır. Oysa amaç servetleri müsadereye kurtarmak ve aileye gelir bırakmak olsaydı, hayır eserleri değil, gelir getiren eserlerin daha çok olması gerekirdi (Tabakoğlu, 1999: 198). Bu değerlendirmenin doğruluğunu geniş İslam coğrafyasındaki vakıf eserlerin gördüğü hizmetler durumu kanıtlar niteliktedir. Bu çalışmada vakıfların sosyal anlamda kamu yükünü hafifletmedeki fonksiyonları tartışıldığı için vakıfların bu yönüne değinilmemektedir.

2.4.1. Mülkiyet Bakımından Vakıflar

a) Sahih Vakıflar: Mülk araziden meydana gelen bu vakıflar, menkul, gayrimenkul gibi servetin bir bölümünü veya tamamını hayır işlemek amacıyla kişinin vakfetmesinden meydana gelir.

b) Gayr-i Sahih Vakıflar: Devlet arazisinin belirli bir bölümünde devlet başkanı veya onu temsil eden kişinin izniyle hayrı amaçlı kurulmuş vakıflardır. Bu vakıflara “tahsisat kabilinden vakıflar” da denilmektedir (Kaya ve Çınar, 2015: 8).

2.4.2. Amaçları Yönüyle Vakıflar

a) Hayrî Vakıflar: Bu vakıflar sosyal, kültürel, ekonomik veya dini bir gayeyle kurulmuş vakıflardır. Bu vakıflara “ayniyle intifa olunan” yani kendisinden bizzat yararlanılan vakıflar olarak da adlandırılmaktadır (Teber, 2002: 197-205). Hayri vakıfların amaçları dışında başka bir hizmet alanında çalışmadıkları için yani kuruluşlarındaki hayır işlerinde yoğunlaşmış olmalarından dolayı bu vakıflara “müessesat-ı hayriye” de denilmektedir. Özellikle kütüphanelerin kurulması, medreselerin açılması, hastane vb. gibi hizmet alanlarında hayrı vakıflar yer almaktaydı.

b) Aile Vakıfları: Vakıfların genel itibariyle kuruluşundaki amaçların aksine aile vakıflarının kuruluşunda istisnai olarak sosyal bir faydadan söz etmek mümkün değildir. Çünkü aile vakıflarının kuruluşundaki amaç, kuran kimse tarafından ailenin geleceğini koruma ve güvence altına alma amacıyla kurulmaktadır.

2.4.3. İdareleri Bakımından Vakıflar

a) Mazbut Vakıflar: Mazbut vakıfların yönetimi devlet elinde bulunmaktadır. Bu vakıfların mazbut vakıf sayılması iki farklı şekilde olmaktadır. Öncelikle vakfedenin vakfiyede bir vakıf mütevellisi tayin etmemesi nedeniyle mazbut vakıf statüsünde değerlendirilmektedir. Diğer bir şekilde ise vakıf mütevellisi kalmaz yerine de başka bir müteveli tayin edilmemişse yine bu vakıflar mazbut vakıf statüsündedir. Selatin vakıfları, mazbut vakıflara örnek olarak gösterilebilir.

b) Gayr-i Mazbut Vakıflar: Mazbut olmayan anlamına gelen bu vakıflar iki kısma ayrılmaktadır. Bunlar Mülhak ve Müstesna vakıflardır (Berki, 2006: 1-13):

- Mülhak Vakıflar: Bu vakıflarda bir müteveli mevcut bulunmakla birlikte, mütevelliyi kontrol eden ve faaliyetlerini denetleyen merkezi idare, bugünkü

karşılığı olarak Vakıflar Genel Müdürlüğü benzeri bir denetim organı söz konusudur.

- Müstesna Vakıflar: Müstesna vakıflarda yine mütevelliler tarafından idare olunmakla birlikte, merkezi idare kontrolünde olmayan vakıflardır. Eizze ve Guzzat vakıflar olarak iki çeşittir. Hacı Bektaşî Veli, Abdülkadir Geylani gibi din adamları tarafından kurulan vakıflara Eizze, Gaziler tarafından kurulan vakıflara Guzzat vakıflar adı verilmektedir.

2.4.4.Kiraya Verilmeleri Bakımından Vakıflar

a) İcar-i Vahideli Vakıflar: Normal kira sözleşmesi ile işletilen vakıflardır.

b) Mukataalı Vakıflar: Bir vakfa ait olan ancak, vakfın mali yetersizliği sebebiyle işletilmemesinden kaynaklı sorunu çözmek, mali zarar etmeme ve vakıf bünyesinde bulunan arazilerin atıl kalmaması için vakıf arazisinin kiraya verilerek (icar bedeli) senelik olarak kiraya verilen vakıflardır.

c) İcarateynli Vakıflar: Vakfa ait binalar ve toprakların varlığı söz konusudur. Vakıf mütevellisi ve vakfın mali gücünün yetersizliği sebebiyle yapılamayan bakım ve tamiratın, vakfın peşin kirası alınması şartıyla vakfa ait binaları kiraya verilen vakıflardır.

d) İcare-i Vahideli Vakıflar: Bu vakıflar diğer kiraya verilen vakıf çeşitlerinden ayrı olarak herhangi bir maddi yetersizlik nedeniyle kiraya vermeyip bilakis vakıf idaresi vakıf mallarını işletmek suretiyle kira gelirlerinden kazanç elde edilen vakıflardır.

2.5. YETENEK EKSENLİ YAKLAŞIM VE YÖNETİŞİM BAĞLAMINDA VAKIFLAR

Bu kısımda Temel Yetenek Yaklaşımı hakkında bilgi verildikten sonra, Osmanlı dönemi vakıfları üzerinde durulacaktır. Bu anlamda vakıfların Osmanlı döneminde hizmet alanları ve işlevsellikleri tartışılacak, Temel yetenek yaklaşımı bağlamında örnekler üzerinden vakıfların yapıları incelenecek ve daha sonra Darülaceze örneği üzerinden örneklem oluşturulmaya çalışılacaktır

2.5.1. Temel Yetenek Yaklaşımı (Core Competence)

Günümüz örgütlerinde veya daha çok özel işletmelerde çeşitli yaklaşımlar söz konusudur. Bunlardan biri de Temel Yetenek Yaklaşımı kavramıdır.

1990'lı yılların başında Gary Hamel ve C. K. Prahalad tarafından geliştirilen Temel Yetenek Teorisi küresel rekabet ortamında işletmelerin başarılı olabilmesi için stratejik yeteneğin gerekli olduğunu ileri sürmektedir (Oktay, 2006: 31).

Örgütün sahip olduğu bir yeteneğin temel yetenek olarak adlandırılabilmesi için, rekabet açısından benzersiz olması gerekir. Bu durum, söz konusu yeteneğin başka herhangi bir işletmede bulunmaması anlamına gelmemektedir. Sahip olunan özellik aynı sektördeki diğer işletmelerde de bulunabilir, ama bunun temel yetenek sayılabilmesi için işletmenin yetenek düzeyinin rakiplerine oranla oldukça yüksek olması gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle temel yeteneğin az bulunur özelliğine sahip olması gerekmektedir (Oktay,2006: 42).

Genel anlamıyla Temel Yetenek Yaklaşımı: Her işletmenin kendine has temel yetenek geliştirmesini esas alan, bir işletmeyi diğer işletmelerden ayıran, işletmenin gerçekleştirilmesinde rol oynayan, rakipler tarafından kolayca taklit edilemeyen, bilgi, beceri ve yeteneği ifade etmektedir (Koçel, 2011:382).

Temel yetenek yaklaşımı; temel beceri, ayırt edici yetenek, kabiliyet ve meta kabiliyeti gibi öz yeteneklerin diğer işletmeler karşısında rekabet üstünlüğü olarak tanımlanabilir (Bakırtaş ve Bakırtaş, 2008: 101-119).

Sıradan yeteneklerin temel yetenek olması için şu özellikleri taşıması gerekmektedir (Ülgen ve Mirze, 2004: 120-121):

- *Değerli olması:* İşletmenin sahip olduğu bazı yetenekleri müşterilerin, rakiplerin ve tüm sektörün değer verdiği, değerli bulduğu, nitelikli yeteneklerdir. Bu değerli yetenekleri aracılığıyla işletme çevresel fırsatlara cevap verebilir, gelecek tehditleri ise yok

edebilir. Bu tip yetenekler sıradan yetenekler değildir ve bunun için de geçerli olarak sayılır.

- *Nadir olması:* Sektörde sadece çok az sayıda işletme tarafından sahip olunan değerli yetenekler nadir yeteneklerdir. Değerli olan ve her işletmenin kolaylıkla sahip olamayacağı bu yetenekler işletmeye sektörde rekabet üstünlüğü sağlayabilmektedir.

- *Taklit edilememesi veya taklit edilmesinin pahalı olması:* Herkesin sahip olamadığı bazı temel yetenekler zaman içinde sektördeki işletmeler tarafından taklit edilebilir. Bu durumda temel yetenek nadir olmaktan çıkar, sıradan olur ve temel yetenek özelliğini kaybeder. Bu nedenle, temel yeteneklerin en azından bir süre kolayca taklit edilemeyen veya taklit edilebilse dahi taklit edene çok pahalıya mal olabilecek yetenekler olması gerekir.

Bu tanımlamadan yola çıkarak temel yetenek kavramı ile ilgili olarak şunlar ifade edilebilir (Öztürk, 2015):

- Bir örgütte bir özelliğin temel yetenek kabul edilebilmesi için, kolay taklit edilememesi veya rakipleri tarafından kolay anlaşılabilmesi gerekir. Özgün olması ve örgüte rekabet üstünlüğü sağlaması temel yetenek olarak kabul edilebilmesinin şartıdır.
- İşletmenin güçlü ve zayıf yönlerinin tespit edilmesi,
- Değişen sosyo-ekonomik durumlara karşı öngörülemeyen tehditlere hazırlık sağlaması,

Temel yetenekler örgütler arasında farklılık gösterebilirler. Genel olarak ise kaynakların doğru kullanımı, performans yönetimi, motivasyon, çabaları birleştirme, süreç oluşturabilme, temel yetenek yaklaşımının avantajları olarak değerlendirilebilir (Nişancı, 2015: 257-294).

Temel yetenek yaklaşımı bağlamında bugün, birçok örgüt bu yapılanma modeli çerçevesinde stratejilerini belirlemektedir. Bunlar arasında *kar etme amacı gütmeyen*

kuruluşlar da (NPOs) yer almaktadır. Bu noktada örgütler, kendilerine çalışacakları faaliyet alanları belirleyip bu alanlar üzerinde yoğunlaşmayı ve uzmanlaşmayı tercih etmektedirler. Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa’da bu tarz örgütlerin faaliyetleri hayatın birçok noktasına etki etmektedir. Bu anlamda ABD merkezli GOAL Vakfı örnek olarak verilebilir. Çalışma alanını savaş mağdurlarının sorunları üzerinde yürüten vakıf, dünyanın 2800 farklı noktasına yardım ulaştırmaktadır. Suriyeli savaş mağdurları için 2012 yılından itibaren çalışmalarına başlayan GOAL Vakfı, Suriye’nin kuzeyinde yardımlarını ulaştırma adına bir üs kurmuştur (Goalglobal.org., 2017). Savaş sonunda mağdur duruma düşen kişiler için GOAL Vakfı, 910.000.000 Euro değerinde yardımda bulunmuştur. 1980 yılından bu yana 50 farklı ülkede çalışmalarını bu alanda sürdürmektedir.

Temel yetenek yaklaşımı bugünkü anlamıyla vakıf müessesesi için düşünüldüğünde yaklaşımın vakıf yapılarıyla uyduğu görülmektedir. Tarihsel boyutuyla vakıfların çok geniş alanda hizmet gördükleri bilinmektedir. Özellikle Osmanlı döneminde çok geniş coğrafyada ve farklı alanlarda hizmet veren vakıf müesseselerinin her biri kendi alanında ihtisaslaşmış ve hizmet sunmuştur. Bunun bir kanıtı olarak vakıfların kuruluşları sırasında hukuki belge özelliği taşıyan vakfiyelere veya vakıf senetlerine bakmak gerekmektedir. Örnek olarak; sağlık alanıyla ilgili kurulan Bezmialem vakfı Gureba Hastanesi somut örneklerden birini teşkil etmektedir. Bezmialem Valide Sultan, bir vakıf kurarak yoksul kimsesiz Müslüman hastalar için ücretsiz hizmet verecek hastane inşaatını başlatmıştır (Gürkan, 2011: 235-248).

1843 yılında yoksul ve kimsesizlere hizmet vermek üzere kurulan “*Bezmialem Gureba-i Müslimîn Hastanesi*” darüşşifalardan sonra Müslümanlar için tesis edilen ilk vakıf sağlık kuruluşudur. “Hastane” tabiri ilk kez bu müessese ile birlikte kullanılmıştır ve klasik tıptan modern tıba geçişte öncü kabul edilmektedir (Bezmialem Hastanesi, 2013).

Bezmialem Vakıf Hastanesi örneği ile açıklanmaya çalışılan durum, vakıfların hizmet alanlarının çok geniş olduğu ancak bununla birlikte vakıfların kuruluşundan itibaren belirli alanlarda faaliyet gösteren, zaman içerisinde bugünkü anlamıyla yetenek temelli yaklaşım modelinin örnekleri olarak gösterilebilir. Nitekim sağlıktan eğitime,

bayındırlıktan şehircilik hizmetlerine kadar uzanan alanda vakıflar ve onların bünyesindeki kuruluşlar Osmanlı döneminde kendi alanlarında öncü olmayı başarabilmişlerdir.

2.5.2. Osmanlı'da Yönetişim ve Yetenek Eksenlilik Bağlamında Vakıflar

Vakıf, bir kurum olarak değerlendirildiğinde Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde ortaya çıkmış bir uygulama değildir. Devletin teşkilat yapısı itibariyle Osmanlıların kendinden önceki Müslüman-Türk devletlerinin ve toplumlarının kazanımlarını miras olarak kabul ettikleri görülmektedir. Buna bağlı olarak devlet bu mirası geliştirme, ekonomik, siyasi, hukuksal olarak faydayı en üst düzeye çıkarmayı amaçlamıştır. Osmanlı tarihçileri bu miras içerisinde vakıfları da kabul ederler. Zira kurumsal bir yapı olarak Osmanlı döneminde ortaya çıkmamış olsalar da, vakıflar; İslamiyet'in kabulünden sonraki süreçte hiçbir Türk-İslam devletinde olmadığı kadar teşkilatlı ve kurumsallaşmış yapıları ifade etmektedir. Bu yapılar toplumsal hayatı o denli kapsayıcı hale gelmiştir. Bu yapılar hakkında Arsebük (1937: 1133-1134) şu ifadelerle yer vermiştir:

Osmanlı İmparatorluğu devrinde pek büyük bir inkişafa mazhar olan... Vakıflar sayesinde bir adam vakıf bir yerde doğar, vakıf beşikte uyur, vakıf mallardan yer ve içer, vakıf kitaplardan okur, vakıf bir medresede hocalık eder, vakıf idaresinden ücretini alır ve öldüğü zaman kendisi vakıf bir tabuta konur, vakıf bir mezarlığa gömülürdü.

Osmanlılarda, vakıfların merkez çevre ilişkileri çerçevesinde hukuki, siyasi ve sosyal yapısına demokratik anlamda katkılar sunmaları vakıfları STK'lar olarak önemli kılmaktadır. Devlet-birey ilişki biçimlerinde denge sağlayıcı olmaları stratejik anlamda bu kurumların işlevselliğini arttırmaktadır. Yönetişim kavramıyla birlikte, kamusal sorumluluk genişlemekte ve yönetilenler de yönetim sürecine dâhil edilmektedir. Yeni ortakların yanında yönetime yeni anlayışlar da getirmektedir. Buna göre; tek özneli, merkeziyetçi ve hiyerarşik iş bölümü içinde kaynakları ve yetkileri kendinde toplayan yönetim modelinden çok aktörlü, desantralize, esnek yapılı, kendisi yapmaktan çok toplumdaki aktörlerin, sivil toplum kuruluşlarını yapabilir kılan, onları yönlendiren, kaynakların yönlendirilmesini kolaylaştıran ve karşılıklı etkileşimin olduğu ve karar almada tek yönlülüğü ortadan

kaldıran anlayışı içermektedir. Yönetişim, esneklik, demokratiklik, çoğulculuk, açıklık, hesap verme ve yerellik, performans ve toplam kalite unsurlarını barındırmaktadır. Yönetişim, gücün nasıl kullanıldığını, kararların nasıl alındığını ve vatandaşların yönetim sürecine nasıl katıldığını belirleyen bir süreci ifade etmektedir. Yönetişim olgusu Osmanlı devlet sistemi içerisinde bugünkü anlamından farklı olarak ele alınmaktadır. Zira devlet rejimi günümüz STK'larından farklı bir yapılanmayı gerekli kılmaktadır. Osmanlı'da devlet dışı (hükümet) örgütlerin başında vakıflar gelmektedir. Bu anlamda vakıflar, yönetim olgusunun Osmanlı döneminde somut ögesi olarak ifade edilebilecek yapılardır. Kuruluşlarından itibaren bireysel ve toplumsal hayatın tamamında yer alan vakıflar, sadece devlete yardımcı olmakla kalmamış zaman zaman şartlara bağlı olarak devletin ulaşmakta zorluk çektiği sorun alanlarında yer alarak toplumsal işleve sahip olmuşlardır. Yönetişim karar ve uygulamalara katılacak aktörlere yetki ve kaynakların paylaşımı kadar bu yetkilerle ilgili sorumlulukların da devrini öngörmektedir. Özellikle uygulamaların içerik ve sonuçlarının değerlendirilmesinde merkezi ve yerel yönetim kademeleri ya da ilgili sivil toplum kuruluşları karar ve uygulamalarının hesabını verebilmesi bu açıdan önemlidir. Vakıflar bu açıdan ele alındığında belirli hukuk ve denetime tabi olan kuruluşlardır. Vakıfların kuruluşunda ki etkili olan nedenlerden kaynaklı hukuksal ve mali olarak çok daha fazla açık olma zorunluğu bulunmaktadır.

Osmanlı devletinde ilk vakıf örneğine ikinci Osmanlı Padişahı (1326-1362) Orhan Gazi döneminde rastlanmaktadır. 1324 yılının Mart ayında (724 Rebüevvel) Orhan Gazi bizzat ilk vakıf örneğini Osmanlı'da oluşturmuştur. Vakfı kurarken ki amacını şu şekilde ifade etmektedir: “ Ben, Şucaeddin Orhan b. Fahrüddin Osman. Hududu ile Mekecede nahiyesinin tamamını sırf Allah rızası için (Vakfettim). O "Hankahta" misafir olan gelip gidici fukarayı, garipleri, miskinleri ve ehli ilmi (iskan ve infak etmesi) için azadlı kölem Tavaşi Şerafeddin Mukbili müteveli tayin ettim. Vakfin vakfiyesi ne ise bu kimselere tayin ettim” (Kazıcı, 1985: 56). Orhan Gazi tarafından belirtilen hususlardan anlaşılacağı üzere vakfin kuruluşunda amaçları kapsamı belirlenmektedir. Bu durum daha sonra kurulacak vakıflara da örnek teşkil eder niteliktedir. Bugünkü örgütlerde temel yetenek kavramı ile açıklanabilecek bu durum vakıfların birçok alanda faaliyet göstermesine karşın

vakfiyelerindeki (kuruluş senedi) amaçlara uygun olarak uzmanlaştıkları görülmektedir. Orhan Gazi “ vakıf medeniyeti” olarak adlandırılacak Osmanlı İmparatorluğunda ilk vakfı kurarak diğer padişah ve zengin kimselere öncülük ediyordu. Özellikle kuruluş döneminden (1299-1453) gerileme dönemine (1683-1792) kadarki süreçte kamusal hizmetler bağlamında vakıflar artan işleve sahiptiler.

Murat Çizakça Osmanlı vakıflarının işlevsel olarak diğer Türk-İslam devletlerine nazaran daha etkin olduklarını ifade eder. Çizakça’ya göre (2006: 22):

Vakıfların sayesinde ki güçlü devlet tarafından mülkiyet haklarının çiğnenmesi engellenmiş; İslam medeniyetinin zengin mimari mirası finanse edilip yüzyıllarca korunabilmiş; mahalleler maddi bunalıma düşen bir devlet tarafından bindirilen ağır vergi yükünü kaldırabilmiş, arazilerin İslam hukuku gereği aşırı parçalanması önlenebilmiş; yaşlılık ve maluliyet maaşları verilebilmiş; bir kurum olarak sigortanın bilinmediği çağda lonca ya da mahalli üyeler için ilkel de olsa bir sigorta güvencesi sağlanmıştır. Köprüler, yollar, limanlar, deniz fenerleri, kütüphaneler, sarnıçlar, su bentleri, çeşmeler ve kaldırımlar inşa edilip, korunabilmiş; kısacası savunma hariç medeni bir toplumda olması beklenen tüm hizmetler bu sistem sayesinde finanse edilmiş, örgütlenmiş, inşa edilmiş ve korunmuştur.

Devletin coğrafi sınırlarının genişlemesine bağlı olarak hizmet alanı ve iş hacmi artmış, dönemin iletişim şartlarının güçlüğü kamusal hizmetlerin sunumu zorlaşmıştır. Bu noktada vakıfların önemi artmaktadır. Günümüzde modern belediye teşkilatının yürüttüğü hizmetler, Osmanlı’da vakıflar vasıtasıyla yürütülmüştür. Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşu sırasında her şehrin fethinden sonra devlet adamlarının ve diğer servet sahiplerinin, bu şehirlerde birçok yeni vakıflar kurduğu, sosyal hizmetler için: sebiller, imarethaneler, hastaneler açtıkları bilinmektedir (Yediyıldız, 1982: 1-27).

Vakıf eserleri, Osmanlı şehirlerinde bir odak, bir nirengi noktası gibi, hayatın nabzını yakalayan, o şehirde hayatın akışını oluşturan, yönlendiren, düzenleyen, en azından etkileyen mekânlar, birimler olagelmışlerdir. Bu yüzden olsa gerektir ki, bu hayatın içerisinde oluşan yahut en azından hayatın temposunu yakalamaya, onunla barışık olmaya azmeden Osmanlı sanatlarının da büyük çoğunluğu, bu vakıf mimari eserleri ile ilişkili bir şekilde var ola gelmiştir (Andı, 2013: 61-67).

Osmanlıda vakıfların kurulma amaçları belirli alanlarla sınırlı olmamıştır. Camii, tekke, okul, kütüphane, yollar, sokaklar, köprüler, imarethaneler, hastaneler gibi hizmetler özel vakıfların geliriyle karşılanıyordu (Selçuk, 1965: 21-31). Sınırları Kuzey Afrika'dan Balkanlara uzanan Osmanlı devletinde kamusal hizmetlerin merkezi idare tarafından tek başına sağlanması mümkün değildir. Devlet hizmetleri yerinden yönetim esasına bağlı olarak merkezi idarenin belirlediği alanlara sınırlı olarak yerel unsurlar tarafından hizmetler sunulmuştur. Osmanlı Devleti'nin merkezi bütçeleri değerlendirildiğinde, devletin gider kalemlerinin asker maaşları, saray harcamaları ve beklenmeyen giderlerden oluştuğu görülür. Bunun dışında kalan sağlık, eğitim, bayındırlık gibi alanlarda sivil toplum kuruluşlarının en önemli örneği olan vakıflar tarafından finanse edilmektedir (Sarıcaoğlu, 2007: 51-62). Vakıfların bulundukları bölgelerde sundukları hizmetler, vakıfları merkezi idare açısından daha fazla önemli kılmaktaydı. Savaşlar sonucunda elde ettiği toprakların Türk-İslam kimliğini kazanmasında ve stratejik yerleşme alanlarının kurulmasında vakıfların rolü vardır. İskân³ politikasının uygulanması çerçevesinde vakıflardan yararlanılmıştır. Fethedilen yerlere üst düzey Osmanlı yöneticileri çeşitli işlevlere sahip vakıflar kurdular. Alim, medrese hocası, din görevlilerini istihdam ederek buralara halkın gelmesi sağlanmıştır. Söz konusu bölgelerde halk vakıflar aracılığıyla rehabilite edilmiş ve bölgenin Türk-İslam kimliği kazanması sağlanmıştır (Erşahin, 2017: 8-13).

Geçmişten günümüze devletin en önemli faaliyet alanlarının başında eğitim sistemi ve eğitim kalitesi gelmektedir. Bunun nedeni olarak eğitim sistemi oturmuş devletlerin ilerleme ve gelişme kaydetmiş olmalarıdır. Bu anlamda Osmanlı devletinde eğitim sistemi de vakıflar tarafından hizmet verilen alanların başında gelmiştir. Osmanlı dönemi eğitim sisteminde milli eğitim mali bakımdan devlete bağlı değildi, bunun için devlet milli eğitime ayrı bir ödenek ayırma ihtiyacı duymuyordu. Zira bütünüyle bu iş vakıflara aitti (Kazıcı, 1993: 85-102).

³İskan Politikası: Osmanlı Devleti'nin nüfus politikasına verilen genel adlandırma.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ile birlikte padişahlar başta olmak üzere devlet adamları eğitim ve öğretim faaliyetlerine önem atfetmişlerdir. Bu anlamda yükseköğrenim kurumu denilebilecek ilk medrese Orhan Gazi döneminde (1326-1362) 1330 yılında İznik'te kurulmuştur. Orhan Gazi bu medreselerin devamlılığı için vakıflar tesis etmiştir (Kılıç, 2001: 205-216).

Osmanlı'da eğitim bugünkü devlet yapısından farklı olarak vakıflar eliyle yürütülmektedir. Osmanlı Devleti'nin gelişmesinde mevcut eğitim öğretim kurumlarının başında gelen medrese ve sübyan mektepleri belirli alanlar dahilinde, devletin dayatmasından uzak bilimsel anlamda özerk kuruluşlardı (Kazıcı, 2014: 183-184).

Osmanlılar döneminde ilk medreseler daha çok sultanlar tarafından inşa edilerek, Bursa ve Edirne gibi büyük şehirler donatılmaya başlanmış, İstanbul'un fethi ile birlikte medreseler en üst seviyeye ulaşmışlardır (Hızlı, 2008: 25-46).

Osmanlı Türk toplumunun düşünce hayatını şekillendiren, bir tür akademik müesseseleşmeyi ve örgün yapıyı temsil eden medreseler toplumun ihtiyaç duyduğu alanlara eleman yetiştirmiştir (Hızlı, 2004:371-409). Vakıfların, 17.yüzyıla gelindiğinde Osmanlı ekonomisi içindeki payı %15,97, 18. yüzyılda %26,80'i, 19 yüzyılda %15,77'si vakıflara ait olduğu belirtilmektedir (Buluş, 2009: 20-36).

Zaman içerisinde Osmanlı Devleti'ndeki siyasi ve sosyal gelişmelere bağlı olarak vakıf müessesesinde de çeşitli anlamda gerilemeler ve bozulmalar meydana gelmiştir. Osmanlı Devletinde vakıfların idari yapısı Tanzimat Dönemine kadar süregelmiştir. Bu dönemde diğer bütün değişikliklerle beraber mali usullerinin de değişmesinin ve bazı gelirlerinin hazineye iane şeklinde kaydedilmesinin vakıfları zor durumda bıraktığı ifade edilmektedir (Köksal, 2014: 343-385). Tanzimat modernleşmesi boyunca sosyal yardım alanındaki en önemli unsur, vakıflar ve imaretler çerçevesinde işleyen geleneksel sosyal sistemin çözülmesi olmuştur (Özbek, 2014: 577-599).

19. Yüzyıla gelindiğinde Osmanlı Devletinde değişen siyasi ve ekonomik koşullara bağlı olarak reform veya modernleşme hareketlerinin hız kazandığı söylenebilir. Bu açıdan

değerlendirildiğinde kuruluş döneminden itibaren İslam Hukuk Sistemi'nin çizdiği çerçevede özerkliğini devlet bünyesinde koruyan vakıf müessesesinin de etkilenmemesi mümkün değildir. Bu nedenle 1600'lerden başlayarak “Duraklama”, “Gerileme” ve nihayetinde “Dağılmayı önleme adına bu modernleşme çabaları özellikle devlet teşkilat yapısında yoğun şekilde gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Toplumsal anlamda ise Osmanlı aydınları “19. Yüzyıl toplumunun dikkatini bu yöne çekmişlerdir. Yanlış veya doğru, belki eksik bilgi ve yorumlarla; Osmanlı toplumundaki kurumların değişmesi gerektiğini, bunların Avrupa Uygarlığı karşısında konumu tartışılmıştır (Ortaylı, 2014: 423). Gerçekten de kurum ve teşkilat anlamında sistematik yapıyı kazanmış olmalarıyla birlikte kuruluşlarındaki amaçlar doğrultusunda çalışmışlar ve çalıştıkları alanda uzmanlaşma bugünkü anlamıyla örgütlerde avantaj olarak değerlendirilen yetenek temelli faaliyetler yürütmüşlerdir. Tanzimat döneminde devletin modernleşme çabalarına bağlı olarak çeşitli reformlar gerçekleştirdiği buna bağlı olarak geleneksel anlamda devletin kuruluş sürecinden itibaren var olagelmiş yapıların belirli anlamda tasfiye edilmesi veya modernizasyonu gerçekleştirilmiştir. Bu açıdan bakıldığında zaman vakıflar ve vakıf yönetimleri de bu mevcut durumdan etkilenmiştir. Tanzimat döneminde vakıflar bünyesinde çeşitli güçlükler ile yolsuzluklar meydana gelmeye başlamıştır. Bu nedenlerle vakıfların denetimini sağlamak, gözetim ve yönetimlerini denetlemek amacı ile 1826 yılında Evkaf Nezareti (Vakıflar Bakanlığı) kurulmuştur (Eryılmaz, 2006: 68-69).

2.6. YETENEK EKSENİLİK VE YÖNETİŞİM BAĞLAMINDA SİĞINMACILAR İÇİN KURULAN DARÜLACEZE VAKFI

Bu kısımda, Osmanlı'nın son döneminde kurulan Darülaceze hakkında genel bilgi verildikten sonra, Temel Yetenek bağlamında Darülaceze'nin faaliyet alanından söz edilerek, Yetenek eksenli kuruluş ve yönetim modelinin Darülaceze üzerinden etkileri değerlendirilecektir.

Darülaceze'nin kurulma nedenlerini ifade etmeden önce Osmanlı Devleti'nde dönemin siyasi yapısının bilinmesi gerekmektedir. Zira bu dönemin koşulları itibari ile Darülaceze'yi ortaya çıkardığı söylenebilir.

Osmanlı Devleti 1800'lerden itibaren hem iç hem de dış sorunlar ile daha yoğun anlamda mücadele ile geçirmiştir. Bunun en bariz örnekleri ise; Sened-i İttifak (1808), Tanzimat Fermanının İlanı (1839), Islahat Fermanının İlanı (1856) ve 1876 Sultan II. Abdülhamid'in tahta çıkışı ile birlikte meşrutiyetin ilanıdır. Şüphesiz ki bu hadiseler iç sorun olduğu kadar dış ilişkileri de etkiliyordu. Yine bununla beraber savaşlar neticesinde toprak kayıpları hızlanmış, devletin demografik yapısında ve toprak bütünlüğünde değişimler meydana gelmiştir. 19. Yüzyıl içerisinde Osmanlı Devletinin en yoğun mücadele halinde olduğu devletlerin başında Rusya İmparatorluğu gelmektedir. Zira 1806-1812'de, 1829'da Navarin'de Osmanlı donanmasının yakılmasında, 1853-1856 Kırım Savaşı'nda en son olarak 1877-1878 (93 Harbi), Osmanlı-Rus Savaşlarına sahne olmuştur.

1877-1878 Rumi takvime göre 1293'e denk geldiği için bu savaşa 93 harbi denilmektedir. Bu savaş sonucunda yenilen Osmanlı Devleti'nin, bölgede bulunan Müslüman Türk vatandaşları göçe zorlanmıştır. Rusya'nın bölgede izlediği politikalar ve Hristiyanlaştırma düşüncesi bu bölgede yaşayan (Kafkas Bölgesi) Müslüman nüfusun tahakküm altına girmek istememeleri Osmanlı'ya doğru göçlere neden olmuştur.

“93 Harbi” Osmanlı-Rus Savaşı Kafkas Bölgesi'nden Anadolu'ya göçe yeni bir ivme kazandırmıştır. Türkler, Çerkezler, Dağıstanlılar ve Araca bölgesinde yaşayan Müslüman Gürcüler savaşta Osmanlı Devletinin yanında yer almışlardır. Osmanlı savaştan yenik ayrılınca, Osmanlı tarafında savaşan Müslümanlar bölgeden göç etmek zorunda kalmışlardır (Suçıkar, 2014). Rumeli Türklüğü, Rus birlikleri ve Bulgarların büyük katliamı sebebi ile Müslüman nüfusu azınlığa düşmüş ve son asır Türk tarihinin en büyük göç facialarından biri gerçekleşmiştir (Eltut, 2007).

Osmanlı Devleti bu savaş sonucunda bozulan toprak bütünlüğünün kaybolmasının neden olduğu merkeze doğru göçlerin sosyal dengeyi bozmaması ve gelen muhacirlerin adaptasyonu için çeşitli önlemler alma yoluna gitmiştir:

- 18 Haziran 1878'de 93 Harbi sonucunda merkeze doğru göç hareketleri yoğunlaşınca öncekilerden farklı olarak Taşrada teşkilatlı, Göçmen Müdürlükleri

ihdas edilmiş, bu müdürlükler bünyesinde ‘Muhacirun’ komisyonları kurulmuştur (Demirel, 2009: 317-340).

- İlk olarak muhacirler Anadolu’ya ilk girişleri nereden olursa olsun mümkün olduğunca İstanbul’a alınıp farklı hanlara yerleştirilmesi ve kayıt altına alınması,
- Boş arazilerin tespit edilmesi sureti ile görevli kimseler rehberliğinde sürekli iskân yerlerinin oluşması (Paşaoğlu, 2013: 348-487). Bu açıdan değerlendirildiğinde Osmanlı Devleti’nin göç olaylarına karşı önlemler almaya çalıştığı görülmektedir. Bunun bir yansıması olarak Darülaceze Kurumu’nun önemi artmış ve özellikle dönemin padişahı ikinci Abdülhamid’in bu noktadaki çalışmaları hızlanmıştır. Daha sonraki dönemlerde de görüleceği üzere Darülaceze zaman içerisinde devlet nezdinde artan bir işleve sahip olacaktır.

Kamu “Aceze”⁴ kelimesi anlam itibariyle; acizler, güçsüzler, düşkünler anlamlarını ihtiva etmektedir. Bununla birlikte “Darülaceze”⁵ sözcüğü “Düşkünler evi” anlamına gelmektedir. Kurum olarak Darülaceze; çalışma gücünden yoksun, kazancı ve bakacak kimsesi olmayanları barındıran toplumsal yardım kuruluşunu ifade etmektedir (Keskinkılıç, 2013: 34).

Darülaceze’nin kuruluş süreci 1877 Osmanlı-Rus Savaşı’na kadar uzanmaktadır. Bu savaşın ardından, göçler başlamış 1877-79 arasında İstanbul’a dört yüz bine yakın göçmen gelmiştir. Sokaklarda evsiz, barksız, hasta, kimsesiz çocuk ve dilenciler artmıştır.

İstanbul’daki dilencileri, sokaklarda başıboş gezen kimsesiz çocukları, cami avlusunda yatan kimsesiz muhtaçları bir araya toplayıp ıslah ederek sanat sahibi yapmak, kimsesizlerin son ömürlerini huzur içinde yaşamalarını sağlamak maksadıyla zamanın Padişahı II. Abdülhamid Han, bir Darülaceze kurulmasını ferman ile emir buyurmuştur (Darülaceze, 2015). Bu Emirname ile birlikte komisyon kurulmuş, komisyonun çalışmaları sonucunda, Darülaceze’nin Okmeydanı’nda kurulmasının uygun

⁴ Arapça acz kelimesinin çoğulunu ifade eder.

⁵ Bu sözcük daha sonra Darülaceze’nin kurulmasıyla birlikte müessesesin özel ismi olmuştur.

olduğu tespit edilmiştir. İnşaatının 72.000 altın liraya çıkabileceğini padişaha arz etmişlerdir. Darülaceze'nin bu sorunlara çözüm oluşturması amacıyla 10 Kasım 1892' de temelleri atılmış, 31 Ağustos 1895'te Dâhiliye Nazırı Halil Rıfat Paşa tarafından anahtarları II. Abdülhamid'e teslim edilmiştir (Yıldırım, 1996:3).1909 senesinde Darülaceze Şehremanetine bağlanmış, 1910 yılında Müessesat-i Hayriye-i Sıhhiye İdaresine devredilmiş,1912'de Şehremaneti Sıhhiye Müdüriyetine bağlanmıştır. 1916'da Darülaceze Nizamnamesi yürürlüğe girmiş ve Darülaceze yeniden Dahiliye Nezaretine bağlanmıştır.15 Ekim 1924 tarihinde, yönetim değişikliği ve merkezin Ankara olması ile merkezden yönetimin aksaklıkları düşünülerek Gazi Mustafa Kemal başkanlığındaki icra vekilleri heyeti kararı ile Darülaceze Yönetiminin İstanbul Şehremanetine bağlanması kararlaştırılmıştır(Farımaz, Yücel, ve Laçın, 2008). Bu dönemden başlayarak Darülaceze; hiçbir ayırım gözetmeksizin din ,dil ,ırk, cinsiyet farklılıklarını kendi bünyesinde zenginlik kabul edip topluma hizmet etmektedir.

1877 Osmanlı- Rus Savaşı'ndan sonra Rumeli'den binlerce kişinin İstanbul'a göç etmesi kentin yaşam düzenini büyük ölçüde etkilemiştir. ilk göçmen kafilesi Temmuz 1877'de gelmiş Ocak 1877 den itibaren günde 10.000 kişiye varan büyük göçler izlenmiştir. Göçmenlerin barındırılması, doyurulması, hastaların tedavi edilmesi büyük sorun olmuş bu işler için ' idare-i umumiye-i Muhacirin Komisyonu' kurulmuştur. Göçmenler bir komisyon denetiminde geçici olarak Camii, medrese, Tekke, Okul, han, hatta saraylara Bunlar yetmeyince uygun Konaklara, Yalılara ve evlere yerleştirilmişti. Temmuz 1877- Eylül 1879 arasında İstanbul'a 387.804 göçmen gelmiş, bakacak kimsesi ve geliri olmayan dul kadınlara yetim ve öksüz çocuklar, Gülhane'deki Kırmızı Kışla'da açılan muhacirin Dul ve Eytamhane'sine yerleştirilmişti. Hasta olanlar ise yine buradaki muhacirin Hastanesi'nde tedavi edilmekteydi. Göçmenlerin azalması nedeniyle muhacirin komisyonunun ilave edilmesi üzerine 15 Ocak 1894 tarihinde bu kurumlar şehremaneti ne geçmiş ve Temmuz 1894'te Dulhane'deki Kadınlar ve küçük çocuklar Darülaceze'ye nakledilmiştir (Yıldırım, 1996: 8).

Darülaceze'de kalacak olan kadın ve erkek yoksullar ile kimsesiz çocuklara ayrı ayrı koğuşlar ve çalışacakları sanayihaneler tesis edilerek, dini inanışlar ile bazı basit bilgiler öğretilecek, hasta olanların tedavisi için de bir hastane açılacak ,toplanan çocuklardan bir kısmı Tophane-i Amire ile Darüşşafaka'ya, kız çocuklardan yaşı uyanları sanayi mekteplerine, uymayanları terbiye edilerek hizmetçiliklere verilecektir. Darülaceze millet ve mezhep farkı gözetmeksizin bütün yoksul Osmanlı tebaasına açık olacak ve bu maksatla kurum içerisinde cami, kilise ve sinagog bulunacaktır (Farımaz, Yücel, ve Laçın, 2008)

Osmanlı Devleti'nin O dönemde içinde bulunduğu durum düşünüldüğünde Darülaceze devlet nezdinde kurum olarak daha anlamlı hale gelmektedir. Faaliyet alanını daha çok kimsesizler ve bakıma muhtaç kimseler doğrultusunda yoğunlaştırmıştır. Bu anlamda Darülaceze'yi uzmanlık alanı bağlamında kimsesizlerin bakımı ve kimsesizlerin topluma adaptasyonları noktasında farklı ve taklit edilemez olarak değerlendirmek mümkündür. Çünkü dönem itibariyle Darülaceze'ye benzer kurumların varlığı biliniyorsa da mültecilerin ve bakıma muhtaç kimsesizlerin bakımı noktasında bu derece etkin bir kurumdan söz etmek mümkün değildir. Sokaklarda yaşayan ve halkı rahatsız eden muhacirlerden kendisini geçindirmeye gücü kudreti olmayanlar, erkek ya da bayanlar, Zaptiye Nezareti tarafından görevlendirilen polislerce adı, şöhreti, ikametgâhları, durumu, sahip çıkacak kimsesi bulunup bulunmadığı etraflıca araştırıldıktan sonra jurnalleriyle birlikte Darülaceze'ye gönderilirdi (Karataş,2015: 16-31). 1912 yılına gelindiğinde savaşlar sonucu mülteci durumuna düşen ve vatanlarını terk etmek zorunda kalanları imkânları ölçüsünde barındırmış toplumla bütünleşmelerini sağlamada aracı olmuş ve kolaylaştırmıştır. 1920 yılına kadarki süreçte faaliyetlerinin büyük kısmının finansını kuruma gönül vermiş hayırseverler eliyle karşılamıştır.

Temel yetenek kavramı ile Darülaceze Kurumu değerlendirildiğinde şu özellikleri Darülaceze'yi farklı ve müstesna kılmaktadır:

- Kendi bünyesinde bulunan ve kimsesiz ve düşkünleri rehabilite etmek suretiyle topluma kazandırılması,
- Kurulduğu dönemden başlayarak sağlık ve sosyal hizmetlerin sunumunda bu kuruma benzer yapıların olmayışı,
- Uzmanlaştığı kesim vatansız kalmış kimseler, dilenenler, yetimler, öksüzler ve yaşı nedeniyle bakıma muhtaç kimselerdir.

Yukarıdaki bilgilerden hareketle Darülaceze Kurumu Sultan II. Abdülhamid'in kişisel gayretleri sonucunda oluştuğunu ifade etmek gerekmektedir. Kuruluşundan itibaren vakıf müessesesine büyük önem atfeden Osmanlı Padişahları bu vesile ile kişisel

servetlerine hem toplumsal kimlik kazandırmışlar hem de alanlarında örnek oluşturacak kurumların doğmasına öncülük etmişlerdir.

Kurulduğu günden günümüze sağlık ve sosyal hizmet bağlamında faaliyet alanını genişleterek, alanında uzman kişiler tarafından planlanan organizasyonlar gerçekleştirmesi, kimsesiz çocuklara Şefkat yuvası olması, yaşlı bakımında Türkiye'deki sosyal yardım kuruluşları alanında Darülaceze'yi farklı kılmaktadır. Sonuç olarak Darülaceze 1895'ten bugüne 122 yıldan bu yana 'Vakıf Medeniyeti' olarak adlandırılan Osmanlı Devleti'nde modernleşmenin getirdiği yeniliklerden etkilenerек önceki dönemlere göre işlevselliğini yitirmiş olan Vakıf müessesesinin en somut örneklerinden biridir bugün temel yetenek kavramı ile açıklanabilecek alanında farklı ve taklit edilemez oluşu bu kurumu belirli anlamda özgün kılmakta bugün. Darülaceze İstanbul merkezli olarak tarihsel birikiminin getirdiği tecrübe ile Türk toplumuna hizmet etmektedir.

Burada Osmanlı Dönemi vakıflarıyla ilgili olarak örnek olarak gösterilen Bezmi alem Vakfı Gureba Hastanesi ve Darülaceze gibi kurumların kuruldukları alanlara ilişkin öncü oldukları, bununla birlikte kendi alanlarında ciddi ilerlemeler kaydettikleri görülmektedir. İlk örnekteki Bezmialem Vakfı Hastanesi sağlık alanında dönemin öncü kuruluşu olmayı başarabilmiştir. Modern tıp tekniklerinin uygulandığı yer olan hastane kurumsal kimliğini avantaja dönüştürmüş, günümüze kadar varlığını geliştirerek sürdürmüştür. Diğer bir örnek olan Darülaceze Kurumu da benzer bir şekilde kurulduğu dönem içerisinde yetenek eksensilik anlamında yeteneklerini bir alanda yoğunlaştırmış olmanın avantajlarını kullanmaktadır. Bugün Türkiye'de kimsesiz çocukların himaye edilmesi veya yaşlıların bakımı denildiğinde ilk akla gelen kurumların başında Darülaceze gelmektedir.

Türkiye'nin eğitim alanındaki ilk sivil toplum kuruluşu olan Darüşşafaka Cemiyeti, annesi veya babası vefat etmiş, maddi olanakları yetersiz, yetenekli öğrencilere kaliteli eğitim olanağı tanıyarak, eğitimde fırsat eşitliği sağlayıcı fonksiyon üstlendiği ifade edilebilir. 1863 yılından bu yana "eğitimde fırsat eşitliği" misyonuyla varlığını sürdüren

Cemiyet, bugüne kadar binlerce çocuğun, Darüşşafaka Eğitim Kurumları'nda çağdaş koşullarda okumasını, yükseköğrenimleri esnasında da burs almalarını sağlamıştır.

Örneklerde görüleceği üzere diğer örgütlerde olduğu gibi farklı alanlarda faaliyetler yürüten vakıfların, yeteneklerini belirli bir alana yöneltilmesi vakıflar adına uzmanlaşma, alanında farklı kurum kimliği ve marka değeri sağlamaktadır. .

2.7. CUMHURİYET DÖNEMİNDE VAKIFLAR

Çalışmanın bu kısmında Cumhuriyet Döneminde Vakıfların hukuki durumları ele alınacak, diğer yandan sosyal kurum olması dolayısıyla dönemler içerisinde devlet ve toplumdaki karşılıklarına değinilecek, bununla birlikte vakıflara ait sayısal ifadelere yer verilecektir.

Türkiye'nin siyasi tarihi içerisinde dönemler itibariyle vakıfların varlığı ve yapılarıyla ilgili değerlendirmeler farklılık gösterebilmektedir. Genel itibariyle, vakıf tarihi alanında çalışma yapan akademisyenler (Ahmet Akgündüz, Adnan Ertem vb.) cumhuriyet dönemindeki vakıfların gelişimlerini dönemlendirme yoluna gitmişlerdir.

Birinci Meclis'in açılmasıyla birlikte masaya yatırılan konulardan biri de vakıfların idaresi olmuştur. Yeni Meclis'in 2 Mayıs 1920 tarihli Büyük Millet Meclisi İcra Vekillerinin Suret-i İntihabına Dair Kanunla Şeriye ve Evkaf Vekâleti kurulmuştur. 1921 Anayasası'nın 11. Maddesine göre TBMM'nin çıkaracağı kanunlar doğrultusunda Evkaf işlerinin düzenlenmesi ve yönetilmesi görevi il düzeyinde yapılandırılan yerel yönetim organı olan “Vilayet Şurası”na bırakılmıştır. Şeriye ve Evkaf Vekaleti 3 yıl 10 ay görevde kalmıştır. Osmanlı Hükümeti içerisinde görev yapan Evkaf Hümayun Nezareti ile aynı döneme rastlamaktadır. Bu dönemde Vekalet Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin yıllık bütçesinin onda biri bir potansiyele sahipti. Merkez teşkilatında yapılan düzenlemeler taşraya sirayet ettirilememiştir. Bundan dolayı vekâlet dönemi, vakıf müesseseleri için geçiş dönemi olarak değerlendirilebilir (Akgündüz,1988: 286).

1920 yılında kurulmuş olan Şer’iyye ve Evkaf Vekaleti, 1924’te kaldırılıp yerine Başbakanlığa bağlı Vakıflar Genel Müdürlüğü Kurulmuştur. Bu sayede vakıfların mülkiyetlerinin yönetimi devlete geçmiştir. Evkaf mallarının toplam değeri ve potansiyel kazancı yaklaşık iki milyar lira idi. 1926’da çıkarılan Medeni Kanun’la yeni kurulacak olan vakıfların eski kanunlarla olan bağlantıları kesilmiştir. Vakıf kurumunun işlevi hemen hemen aynı kalmakla birlikte kurumun adı “tesis” olarak değiştirilmiştir (Kılıçalp, 2013).

Cumhuriyetin ilanından sonra kabul edilen mülga 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi ile 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu Hükümlerine göre kurulmuş olan ve bu kanun gerekçelerine göre faaliyetlerine devam eden vakıflar “yeni vakıf” olarak kabul edilmektedir (Gümen, 2014: 88).

Cumhuriyet döneminde 1926-1967 yılları arasında Türk Medeni Kanunu’nda “Tesisler” adı altında düzenlenen hükümler çerçevesinde 73 adet vakıf bulunmaktadır. Bu vakıfların içerisinde Sosyal Sigortalar Kanunu’nun Geçici 20. Maddesine göre bankalar ve sigorta şirketlerince kurulmuş olan Emekli ve Yardım sandıkları bulunmaktadır. Cumhuriyet Dönemine ait 4.706 vakıf bulunmaktadır. Bu vakıfların 3.677 si gerçek kişiler tarafında kurulan vakıflar olup, 928’i Kanunla kurulmuş olan Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma Vakıflarıdır. Bu vakıfların yanı sıra 76 adet Çevre Vakfı, 24 adet Sosyal Güvenlik Vakfı bulunmaktadır. Türk silahlı kuvvetlerinin savaş gücünün artırılması gayesiyle kurulan Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Güçlendirme Vakıflarının bütün mal varlıklarının devredilmesi suretiyle 17.06.1987 tarih 3388 sayılı yasa ile Türk Silahlı Kuvvetleri Güçlendirme Vakfı kurulmuştur. Bunlarla birlikte Cumhuriyet Döneminde kurulan vakıflara ait 3.059 şube, 166 temsilcilik ve 27 adet irtibat bürosu bulunmaktadır. 1967 yılında Medeni Kanunu’nda Yapılmış olan değişikliği içeren 903 Sayılı Yasa ile beraber vakıf tescilleri hız kazanmıştır (Aydın, 2006).

Devam eden yıllarda Türkiye’de aslında alışılmışın dışında olmayan Osmanlı dönemindeki aile vakıflarına benzer vakıflar boy göstermeye başlamıştır. Sabancı, Koç, Eczacıbaşı gibi holdinglerin kurdukları vakıflar 1970 döneminde görülmeye başlamıştır. 80 yıllara geldiğimizdeyse Türkiye’de, demokrasi ve sivil toplum kuruluşları açısından

gelişme kaydetmeleri için uygun zeminin olduğunu söylemek zordur.1971- 1980 arası dönemdeki askeri müdahaleler bu zemininin oluşmamasının en önemli nedenleri olarak değerlendirilmektedir. Darbe ile iktidara gelen askeri yönetimin uygulamaları, devletin “sosyal devlet” olma anlayışını kaybetmesinin yanı sıra özel vakıfların çalışmalarını da sekteye uğramıştır. STK’lar devlet gözünde partizan kuruluşlar olarak değerlendirilmiş bu doğrultuda önlem ve yaptırımlar uygulanmıştır. 1980’li yılların ortalarından itibaren değişen sosyal ve siyasi dengeler, vakıflara bakışında değiştiği dönem olarak kabul edilir. Liberal ekonomi politikaları ve evrensel demokrasi anlayışı Türkiye’de daha çok gündeme gelmeye başlamış, iktidarların sivil toplum kuruluşlarına yönelik politikaları olumlu anlamda değişme eğilimi göstermiştir. Sosyal ve kültürel hayat yeniden canlılık göstermiş vakıf ve STK’lara olan ihtiyaç her geçen gün artmıştır. Bu süreçte vakıfların sahada daha aktif rol oynayabilmesi için çatı kuruluşlar kurulmuştur. 1999 yılında yaşanmış olan Marmara Depreminden sonra afetzedelerin ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalan kamu kuruluşlarından oluşan boşluğu vakıflar ve diğer STK’lar doldurmuşlardır. Yaşanan kriz karşısında vakıfların devlet ve toplum açısından değerlendirildiğinde ne denli önemli kuruluşlar olduğu bir kez daha anlaşılmıştır. STK’lar uzun yıllar boyunca bölgede hizmet vererek afetzedelerin ihtiyaçlarını karşılamış, kamuoyu nezdindeki itibarlarını da pekiştirmişlerdir.1990’dan sonra kurulan vakıflar genel itibarıyla eğitim, sosyal yardım ve sağlık gibi alanlarda faaliyetler yürütmektedirler. 2000’li yılların başlarından itibaren Avrupa Birliği’ne uyum yasaları çerçevesinde çıkarılan yasaların vakıfların durumlarına ilişkin düzenlemeler içerdiği bilinmektedir. Bu kapsamda 1936 tarihinden bu yana geçerli olan Vakıflar Kanunu 2008 yılında ele alınmış ve kapsamlı değişikliklere gidilmiştir. AB hibeleri, Bakanlıklar projeleri vakıfların kapasitelerini ve fonksiyonlarını artırmıştır. Günümüzde Türkiye içinde ve dışında çalışmalar yürüten vakıflar, ulusal ve uluslararası işbirlikleriyle birlikte Türkiye’nin karşılaştığı insani ve diğer krizlerde etkin rol almaya devam etmektedirler.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YETENEK EKSENLİ VAKIFLAR VE SURİYELİ MÜLTECİ KRİZİNİN ÇÖZÜMÜNDEKİ ROLÜ: AZİZ MAHMUD HÜDAYİ VAKFI ÖRNEĞİ

Suriyeli sığınmacı, kimilerine göre mülteci krizi Türkiye'nin hem devlet hem de toplum olarak karşılaştığı en büyük insani krizlerin başında gelmektedir. Genel olarak sorun karşısında devlet somut muhatap olarak gözükse de etkileri itibariyle toplumun bu krizden çok büyük ölçüde etkilendiği görülmektedir. Sığınmacıların hukuki statüleri korunması barınma ve diğer sorun alanları genel olarak devletlerin sorumluluğundadır. Ancak devletlerin ülkelerinde bulunan sığınmacıların her birine eşit mesafede imkan sağlaması son derece güçtür. Bu noktada doğan eksikliği giderme adına en önemli işlev sivil toplum kuruluşları tarafından görülmektedir. Sivil toplum kuruluşları hem devletlerin ulaşamadığı alanlarda sığınmacıların sorunlarına çözümler üretmek hem de sığınmacılara merkezi yönetim veya ülkeler arası aracı rolünü üstlenerek sığınmacıların insani ve insan olmaktan kaynaklı yaşama hakkını elde etmeleri için çalışmaktadırlar. Aziz Mahmud Hüdayi Vakfı da bu anlamda önemli bir yer teşkil etmektedir özellikle sosyal hizmetler ve ve eğitim alanlarında uzmanlaşan Vakıf 2011'den bu yana devam eden Suriyeli sığınmacı krizinde etkin bir biçimde görev almaktadır. Burada belirtilmesi gereken Hüdayi Vakfı'nın yetenek eksenli yönetim modeline benzer yapılanma modeli sığınmacı krizinde devletle birlikte sorunun çözümü için yürüttüğü çalışmalarında bu yapılanmanın sağladığı avantajların somut olarak ortaya çıkmasıdır. Sorun karşısında Hüdayi Vakfı'nın ve sorunun çözümü için çalışan devlet kurumlarının ortaya koyduğu çalışmalar yetenek eksenli vakıfların yönetişim sivil toplum kavramlarına olumlu anlamda katkılarını ortaya koyan somut örnekler olarak verilebilir. Bu anlamda Hüdayi Vakfı'nın şu yapılanma modeline belirli a

Temel Yeteneklerin ve Dış Kaynaklar Kullanım Gereksinimi: Günümüz örgütlerinin yapılanma ve işleyişini etkileyen durum, örgüt faaliyetlerinin belirli temel yetenek etrafında toplanması anlayışıdır (Akdemir, Sevim ve Vatansever,2008: 3). Temel yetenek veya öz yetenek; her kurumun kendisine ait bir alan veya konu belirleyip bu yeteneğini

geliştirme yoluna gitmesi olarak ifade edilebilir. Yetenek ve kaynakların sınırlı oluşu, kurumlar açısından değerlendirildiğinde doğru planlama ve strateji belirlenmesini gerektirmektedir. Bu anlamda kurum için değer oluşturabilecek plan ve stratejilerin amacı işletmeler için kar, kamu kurumları açısından hizmette verimlilik, vakıflar açısından ihtiyaç sahiplerinin doğru şekilde tespiti ve zamanında karşılık verilmesini ifade etmektedir. Temel yetenekler, rekabet ortamındakine oranla daha etkin bir şekilde ve daha düşük maliyetlerle sergilenebilen, gözle görülebilen ve katma değer oluşturabilen faaliyetlerdir (Oktay,2006: 41). Bir örgütün temel yeteneklerini kendisine özgü, orijinal ve sürekliliği olan faaliyetler oluşturmaktadır. Ancak bir işletme temel yeteneklerini doğru bir şekilde tanımlayıp tespit edemezse, çevresel unsurların önüne koyacağı büyük ve çekici fırsat ve tekliflerden yararlanma imkânını kaçıracaktır.

Dış kaynak kullanımı (Outsourcing): Bu kavram stratejik yönetim sürecinde örgütlerin(işletmeler) kendilerine rekabet sağlamak amacıyla öz yetenekleri haricindeki işleri, o alanda bulunan, işleri daha iyi ve üstün olan işletmelere yaptırmak suretiyle tedarik etmeleri anlamına gelmektedir. İşletmeler bu surette faaliyet gösterdikleri alanların dışında ki işleri diğer işletmelere yaptırırken, hem kaynak tasarrufu yapmakta hem de yapının daha yalın hale gelmesini sağlamakla birlikte, işletmenin çok iyi bildiği iş üzerinde yoğunlaşma imkânı bulmaktadır. Bu yaklaşımı uygulayacak olan işletme, yararlanacağı dış kaynağa işin sonunda nasıl bir sonuca ulaşmak istediğini belirtir, ancak işin yapılma sürecine karışmaz ve bu süreci konusunda uzmanlaşmış olan diğer işletmeye bırakır. Çünkü bir işletmenin dış kaynağa bıraktığı iş, genellikle diğer işletmenin uzmanlaştığı temel yeteneği olacaktır (Saruhan ve Yıldız, 2009: 189).

Temel yetenek yaklaşımı bağlamında özellikle Cumhuriyet Döneminde bu tip vakıfların varlığından söz etmek güçtür. Özellikle 1990 sonrası dönemde sayılarında ciddi artış olan vakıfların faaliyet alanlarının bir o kadar geniş olduğu ifade edilmelidir. Özellikle sosyal hizmet alanlarında çalışma yürüten vakıfların her alanda olduğunu görmek mümkündür.

Suriyeli sığınmacı krizinde de bu durumun yansımaları somut şekilde görülmektedir. Zira krizin çözümünde vakıfların katkıları tartışılmayacak düzeylere ulaşmıştır. Nitekim bu alanda birçok vakıf sayılabilir; İHH İnsani Yardım Vakfı, Ensar Vakfı, Deniz Feneri Derneği, Hayrat Vakfı gibi vakıflar yoğun ve aktif şekilde sığınmacılar için çalışma yapmaktadırlar. Ancak sığınmacılara yönelik, sadece bu alanda faaliyet yürüten vakıf yok denecek kadar azdır. Bu sorun için kurulmuş vakıfların, faaliyetleri ve ulaşabildikleri alan son derece sınırlı kalmaktadır. Bununla birlikte Hüdayi Vakfı'nın faaliyetlerini belirli alanlarda yoğunlaştırmasıyla beraber vakıf yapısının yetenekli örgüt kavramıyla örtüştüğü ifade edilmelidir

3.1. AZİZ MAHMUD HÜDAYİ VAKFI KURULUŞ VE MİSYONU

Aziz Mahmud Hüdayi Vakfı Türkiye'de ve dünyanın birçok bölgesinde hizmetler yürüten, Türkiye'nin sivil demokratik yapısının somut örneklerinden birisi olarak çalışmalarını sürdürmektedir. Hüdayi Vakfı tarihte örnekleri olan ve toplumsal faydayı önceleyen daha önceki diğer vakıflarda olduğu gibi toplumsal sorun alanlarında çalışmalarını yoğunlaştırmıştır. Bugün ülkemizde birçok Vakıf aynı alanlarda denilebilecek hizmetlerini devam ettirmektedir. Bu anlamda Hüdayi Vakfı'nın çalışmada örnek olarak verilmesi şu nedenlerle açıklanabilir; Hüdayi Vakfı çalışma alanlarını kuruluş senedinde çok geniş yelpazede tutmuştur, ancak faaliyet alanları incelendiğinde *eğitim* ve *sosyal hizmet* alanlarında yoğunlaştığı görülmektedir bu durum tezin önermesinde yer alan temel yetenek yaklaşımını tam olarak karşılamasa da belirli alanlarda çalışmanın ve uzmanlaşmanın sağladığı avantajları nispeten gösterir niteliktedir. Bu kısımda Hüdayi Vakfı'nın kurulmasıyla birlikte *eğitim* ve *sosyal hizmetler* alanında yaptığı çalışmalara değinilecek, Suriyeli sığınmacı krizinde çözüm noktasında yaptığı çalışmalar aktarılacaktır.

Hüdayi Vakfı 4 Ocak 1986 tarihinde bir grup gönüllü ve iş adamının girişimleriyle kurulmuştur. 18978 sayılı Resmi Gazete 'de yayınlanan mahkeme kararıyla da tescil edilmiştir (hudayivakfi.org, 2017). Kurucular amaçlarını vakıf senedinde şu cümleler ile ifade etmektedirler: (Hüdayi Vakfı Tüzüğü, 2017). Teknolojik ve bilimsel gelişmelerin baş döndürücü bir süratle cereyan ettiği dünyamızda insana ve insanın mutluluğuna yönelik

seyirde maalesef gelişmeler aynı süratle cereyan etmemektedir. Toplumsal alandaki gelişmelerin insana eşit, adil ve kalıcı biçimde dağılımı gerçekleşmemekte, gelişme ve paylaşımdaki bu dengesizlik sosyal problemlerin çözülmesini zor kılmaktadır. Bu anlamda Hüdayi Vakfı da amaç ve hedeflerini açıklarken sorunların çözümü ve insanın insana karşı olan bağımlılığını minimuma indirgeyebilmeyi hedeflediğini beyan etmektedir. Bu doğrultuda vakıfların fonksiyon icra eden kuruluşlar olarak önemi artmaktadır. Kaldı ki; ülke ve insanları farklı nedenlerden dolayı ansızın yakalayan krizler karşısında bu kuruluşların önem ve yararının önemli olduğu ifade edilmektedir. Diğer yandan Hüdayi Vakfı misyonunu açıklarken şu ifadeler yer vermektedir; “toplumun kültürel değerlerini benimsemiş, yetkin ve fedakâr eğitimciler, insan kaynağı ve gönüllülerin katkısı ile İslam ahlak ve değerlerine bağlı, sorumluluk sahibi, her yönden iyi eğitilmiş, İslam’ı en iyi şekilde temsil edebilecek nitelikli bir nesil yetiştirmek, ihtiyaç duyulan bölgelerde toplumun derdine derman olmak, Müslümanlar arasında dayanışmayı sağlamak ve manevi hizmet yolunun kapısı olmaktır.” şeklinde misyonunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte vakıf değerleri olarak vizyonuna giden yolda tüm paydaşları ve gönüldaşlarına karşı sorumluluklarının gereklerini yerine getiren kurum kimliğinin bir yansıması olup bütün faaliyet ve kararlarında dışına çıkmayacağı temel prensipleri olarak ortaya çıkmaktadır.

Vakfın kuruluş amaçlarına uygun olarak sosyal meselelerin çözümünde insanlara ve topluma hizmet etmenin önemli olduğunu düşünmekle birlikte, bu hizmetler devlete hizmet ve katkı sağlaması açısından stratejik öneme sahiptir. Hüdayi Vakfı bu inanç çerçevesinde faaliyetlerini genişleterek sürdürmektedir. Buna ilişkin çabaların artarak devamının gerekliliğine inanmaktadır” (Hüdayi Vakfı Tüzüğü, 2017).

Vakıf senedi; kuruluş hükümleri fıkrasında vakfa adı verilen Aziz Mahmud Hüdayi, 1541-1628 yılları arasında yaşamış, Kanuni Sultan Süleyman’dan IV. Murat’a kadar sekiz padişah devrini idrak etmiş tarihi bir karakterdir. Tahsis ettiği zengin vakıflarıyla insani yardım hizmetleri yüzyıllar boyunca değişik boyutlarda devam ede gelmiştir (Hüdayi Vakfı Tüzüğü, 2017).

Hüdayi Vakfı'nın misyonu bağlamında, “Yurt içi ve yurt dışında her türlü eğitim-öğretim, sağlık, sosyal-kültürel, sportif ve çevre ile ilgili faaliyetleri gerçekleştirmek suretiyle, sosyal ve insani meselelerin çözümüne, toplumun maddi ve manevi gelişmesine vakıf kuruluş ilkeleri çerçevesinde katkıda bulunmaktır” (Hüdayi Vakfı Tüzüğü md.3, 2017).

Hüdayi Vakfı çalışma konularını ise vakıf senedinin 4. maddesinde açıklamıştır (Hüdayi Vakfı Tüzüğü md.4, 2017) .Başta semtin fakir, kimsesiz ve bakıma muhtaç kimseleri olmak üzere, ihtiyaç sahiplerine ayni ve nakdi yardımlarda bulunmak, bu bağlamda gıda bankacılığı yapmak. Vakfın imkânlarıyla çalışacak bir aşevi tesisiyle, muhtaçlara yemek dağıtmak ve yedirmek. Fakir ve bakıma muhtaç hastalara yardımcı olmak üzere muayene ve tedavi imkânları sağlamak, bu maksatla kurulmuş müesseselerle işbirliği yapmak, faaliyetlerinin idamesine, tesislerinin genişletilmesine yardımcı olmak üzere, sağlık ocakları, hastane ve şifa yurtları tesis ve inşa edip işletmek amaçları arasında yer almaktadır.

Türk İslam büyükleri başta olmak üzere her türlü ilmi, dini ve milli konuda araştırmalar ve bu değerlerin bilinmeleri, yayılmaları için yurtiçi ve yurt dışında çalışma organizasyon ve yayınlar yapılmasını temin ve teşvik etmek bu tür çalışmalara maddi ve manevi destek sağlamak, hazırlanacak her türlü yazılı, sesli, görüntülü vb. Türkçe ve diğer yabancı dillerde eserler yayınlamak, tercüme ettirmek, ücretli veya ücretsiz dağıtmak. Ülkemizi, milli kültürümüzü yurtiçinde ve yurtdışında başta ortak kültüre sahip olduğumuz ülkeler olmak üzere kültürel, dini ve sosyal tanıtıcı her türlü kültürel faaliyette bulunmaktır (Hüdayi Vakfı Tüzüğü, 2017).

Hüdayi Vakfı amaçlarını gerçekleştirmek adına yurt içi ve yurt dışında yasal sınırlar dahilinde ve mevzuata uygun olarak her türlü resmi, özel kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapmak vakfın amaçları arasında yer almaktadır (Hüdayi Vakfı Tüzüğü md.5, 2017) .

3.2. HÜDAYİ VAKFINİN FAALİYET ALANLARI

Hüdayi Vakfı'nın faaliyet alanları değerlendirildiğinde genel olarak iki ana alanda yoğunlaştığı ifade edilmelidir. Eğitim ve Sosyal Hizmetler olarak değerlendirilen bu alanlar Hüdayi Vakfı'nı öne çıkarmaktadır. Ancak Yetenek Temelli Yaklaşım üzerinden değerlendirmeye tabi tutulduğunda, geniş faaliyet alanı ve hizmetlerin çeşitliliği belirli alanlar belirleyip yeteneklerini geliştirmesiyle ifade edilebilecek yetenek eksenli yaklaşım modelindeki vakıf örneği ile benzer bir şekilde örtüştüğünü ifade etmek Hüdayi Vakfı açısından tam anlamıyla mümkün değildir. Fakat Hüdayi Vakfı'nın, *eğitim* ve *sosyal hizmetler* gibi ana başlıklar üzerinden çalışmalarını yoğunlaştırması, birikim, verimlilik, krizler karşısında hareket kabiliyetinin gelişmesi ve hizmet kalitesinin artması açısından vakfa avantajlar sağladığı ifade edilmelidir.

3.2.1. Eğitim Faaliyetleri

Hüdayi Vakfı yurt içi ve yurt dışında eğitim kültür çalışmaları kapsamında birçok faaliyette bulunmaktadır. Eğitim, basın-yayın ve sosyal-kültürel alandaki çalışmaların, özellikle soydaş ve akraba toplulukların yaşadığı bölgeler olarak değerlendirilen Balkanlar, Kafkaslar, Orta Asya olmak üzere Afrika; kıtası ülkeleriyle birlikte 30'u aşkın ülkede 24 yıldır çalışmalarını sürdürmektedir.(Hudayivakfi.org., 2017).1992 yılından bu yana Hüdayi Vakfı bünyesinde bulunan ilahiyat fakülteleri, ilahiyat yüksek okulları ,öğretmen okulları, araştıma merkezi(yüksek lisans doktora), öğrenci yurtları, kreş ve yetimhaneler olmak üzere yüz otuz beş kurumunda çalışmalarını yürütmektedir. Hüdayi Vakfı'nın doğrudan ya da dolaylı olarak desteklediği bu kurumlarda yıllık 10 bin örgün 35 bin yaygın eğitim öğrencinse hizmet verilmektedir. Bu kurumlardan bugüne kadar örgün öğretim gören ve mezun olan sayısı 36 bin kişi olarak ifade edilmektedir (Hüdayivakfi.org, 2017).

Sosyal ve kültürel bağların güçlendirilmesi adına eğitimin önemini, işlevini göz ardı etmeyen Hüdayi Vakfı, başta Afrika ülkeleri olmak üzere Balkanlar, Orta Asya, Ortadoğu ülkelerinden öğrencileri Türkiye'ye getirmektedir. Türkiye'ye getirilen öğrencilerin eğitim masrafları yine Hüdayi tarafından karşılanmaktadır (Topbaş, 2016).

Hüdayi Vakfı, bu çalışmalar kapsamında eğitim amaçlı; 56 Doktora, 255 Yüksek Lisans(Master), 50 Haseki eğitim programı, 2200 Lisans seviyesi, 1850 Kur'an kursu öğrencisi olmak üzere yaklaşık olarak 4500 öğrenciyi Türkiye'ye getirmiş ve bu öğrenciler mezun edilmiştir (hodayivakfi.org., 2017). Halen Türkiye'de 400 öğrenci eğitimlerine devam etmektedir.

Fotoğraf 1: Hüdayi Vakfı'nın Yurt Dışı Öğrencileri

Kaynak: Hüdayi Vakfı

Lisans Üstü Eğitim Hizmetleri

Ülkenin ihtiyaç duyduğu alanda yetkin, kaliteli ve yetişmiş insan ihtiyacını karşılamak amacıyla İlmi Araştırmalar Merkezi (İLAM) 1994 yılında Hüdayi Vakfı bünyesinde İstanbul'da kurulmuş ve faaliyetlerine başlamıştır (Hüdayi Vakfı Bulteni,2016). Eğitim anlayışını ve faaliyet planını kaliteli insan kaynağı yetiştirme doğrultusunda geliştirmeyi amaçları arasında saymaktadır. İLAM, kuruluşunun henüz ilk

yıllarında, akademi dünyasına katkı sağlamak amacıyla “İLAM ARAŞTIRMA Dergisi” adıyla hakemli bir dergi çıkarmaya başlamıştır. Kurumun farklı bir açılıma yöneldiği döneme 2000 yılına kadar yayın hayatını sürdüren dergi, bu süre zarfında altı sayıya ulaşmıştır (İlam.org.tr.,2017). İLAM’ın amaçları arasında Türkiye’de akademik çalışma yapmak isteyenlere de bilimsel bir ortam sağlamak yer almaktadır. Bu anlamda İLAM tez konuları önermek, tez konularıyla ilgili kaynakların araştırmacılara sağlanması ve danışmanlık gibi konularda araştırmacılara katkı sağlamaktadır. Mevcut eğitim anlayışıyla beraber bu yönde bir gelişmeyi sürekli hale getirmek için bu yeni anlayış doğrultusunda seminer faaliyetleri düzenlemektedir.

Fotoğraf 2: İLAM’da Gerçekleştirilen Derslerden Kare

Kaynak: Hüdayi Vakfı

Fotoğraf 3: Yurt Dışından Gelen Eğitimcilere Seminer Programları

Kaynak: Hüdayi Vakfı

Hüdayi Vakfı gerek Yabancı Uyruklu Öğrenci Sınavı (YÖS) ile üniversiteye kayıt yaptıran yabancı öğrencilere, gerekse Diyanet İşleri Başkanlığı'nın YÖK aracılığıyla Türkiye Cumhuriyetler, Kafkaslar, balkanlar, diğer akraba millet ve topluluklardan lisans, yüksek lisans ve doktora için getirilen öğrencilerin bir bölümüne yeme, içme ve barınma hizmetleri sunmakta ve bu öğrencilere Türkiye standartları hesap edilerek burslarla katkı sağlamaktadır. Yine aynı şekilde, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın söz konusu ülke ve milletlerden Kur'an Kursu eğitimi almak üzere getirdiği kız ve erkek öğrencilerin önemli bir bölümünün yeme, içme ve barınma giderleri Hüdayi Vakfı tarafından karşılanmaktadır. Diğer yandan Hüdayi Vakfı'nın desteklediği ve burslarıyla katkı sağladığı öğrencilerin kendi ülkelerinde bulunan sivil toplum örgütlerinde aktif olarak görev üstlendikleri görülmektedir (hüdayivakfi.org., 2017).

- **Yüksek Öğrenim Öğrenci Yurtları:** Eğitim faaliyetleri kapsamında Orta ve yükseköğrenim yurtları Hüdayi Vakfı'nın kuruluşundan itibaren var olan ve hizmetlerini artırarak devam ettirdiği çalışma alanları arasında yer almaktadır. Bu anlamda yurt hizmetleri, Hüdayi Vakfı'na eğitim noktasında önemli birikim sağladığı ifade edilmelidir

- ***Avrasya Yükseköğrenim Erkek Öğrenci Yurdu:*** İstanbul Üsküdar’da 2006 yılında üniversite öğrencilerine hizmet vermek amacıyla kurulan yurtta, 2015-2016 yılında kadar 200 lisans düzeyinde öğrenci mezun edilmiştir (Hüdayi Vakfı Broşürü,2016:46-55).
- ***Çamlıca İlahiyat Yükseköğretim Erkek Öğrenci Yurdu:*** Hüdayi Vakfı çatısı altında 2013 Eğitim Öğretim yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencilerine yönelik kurulan yurt, burada kalan öğrencilere ücretsiz olarak hizmet vermektedir.2016 yılı itibariyle 40 öğrencisi bulunmaktadır.
- ***Özel Nihat Necla Kolişer Yükseköğrenim Erkek Yurdu:*** 2012 yılında İstanbul Anadolu yakasında öğrenim gören lisans ve yüksek lisans öğrencilerine hizmet vermek için kurulan yurt, 2016 yılında 47 öğrenciye hizmet etmektedir (Hüdayi Vakfı Broşürü,2016: 46-55).
- ***Hüdayi Libadiye Misafir Öğrenci Yurdu:*** 2016 Şubat ayında faaliyetlerine başlayan yurt, Hüdayi Vakfı misafir birimi öğrencilerine hizmet vermektedir.
- ***Namazgah Yükseköğrenim Erkek Öğrenci Yurdu:*** 2015 yılında hizmete giren yurdun,2016 yılında 77 öğrenci mevcudu bulunmakla birlikte 13 öğrenci mezun olma durumundadır.
- ***Hüdayi Eyüp Sultan Yükseköğrenim Erkek Öğrenci Yurdu:*** Hüdayi Vakfı’nın İstanbul Avrupa yakasında öğrenim gören öğrenciler için, 2016-2017 eğitim yılında faaliyete geçirdiği yurtta 120 öğrenci kayıtlı bulunmaktadır. Ayrıca lisans düzeyinde öğrencilere yönelik 22 konukevinde 124 öğrenciye Avrupa yakasında hizmet vermektedir (Hüdayi Vakfı Broşürü, 2016: 46-55).
- ***Ortaöğrenim Öğrenci Yurtları:*** Hüdayi Vakfı eğitim hizmetlerini Ortaöğrenim seviyesindeki yurtlarıyla da sürdürmektedir. Büyük çoğunluğu İstanbul merkezinde olmak üzere, üniversiteye hazırlık sürecinde ki öğrencilere destek verilmektedir. Bu kapsamda Hüdayi Vakfı; Akşemseddin Ortaöğrenim Yurdu, Mehmet Remzi

Yeşilkaya Ortaöğrenim Yurdu, Fatihan Tuzla Öğrenci Yurdu, Fatihan Üsküdar Öğrenci Yurdu, Fatihan Gebze Ortaöğretim Öğrenci Yurdu'nda hizmet verilmektedir (hudayivakfi.org., 2017). Hüdayi Vakfı yurtlarında kalan öğrencilerin üniversiteye geçiş dönemlerinde ve üniversite eğitim hayatı boyunca burs imkânları sağlamaktadır.

Hüdayi Vakfı'nın eğitim faaliyetleri arasında toplumun inanç ve değerlerine uygun olarak, her seviyede öğrenciye dini eğitim verilmesi için çalışmalarını sürdürmektedir. Buradan hareketle Vakıf bünyesinde Kur'an kursları açmaktadır. İstanbul merkezli bu kurslarda, Diyanet İşleri Başkanlığı müfredatına uygun olarak Temel dini bilgiler ve Kur'an-ı Kerim eğitimi verilmektedir. Alemdağ Erkek Kur'an Kursu: 1999 yılında eğitim öğretim hayatına başlayan kurs 200 öğrencisiyle eğitim hayatına devam etmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından "örnek Kur'an Kursu" olarak kabul edilmiştir. Hüdayi Vakfı tarafından sağlanan pedagojik altyapıya sahip öğretim kadrosuyla hizmetlerini devam ettirmektedir (Hüdayi Bülteni, 2016). Aziz Mahmud Hüdayi Kız Kur'an Kursu: Hüdayi Vakfı'nın bünyesinde hizmetlerini yürüten kurs 450 öğrencilik kapasitesiyle eğitimlerini sürdürmektedir. Gülistan Kız Kur'an Kursu da Hüdayi Vakfı çatısı altında eğitim vermektedir. Kurs bünyesinde Milli Eğitim Bakanlığı ve Halk Eğitim kurslarıyla iş birliği çerçevesinde öğrencilere çocuk gelişimi ve ev ekonomisine ilişkin eğitimler verilmektedir (Hüdayi Bülteni, 2016).

3.2.2. Sosyal Hizmet Faaliyetleri

Sosyal hizmetler, geniş alana yayılan ve organizasyon kabiliyeti gerektiren yapılarda yürütülebilmektedir. Hüdayi Vakfı böyle bir yapıyı ifade etmekle birlikte, çalışmalarını yürütürken Türkiye ile beraber dünyanın dört bir yanında yardımlaşma, dayanışma ve kardeşlik duygusunun gelişmesini önemsemektedir. Buna yönelik birçok sosyal ve kültürel proje Hüdayi Vakfı İnsani Yardım Birimi tarafından geliştirilmektedir. Vakfın, mağduriyet yaşanan bölgelerde faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının desteklenmesi adına öncü ve rol model olması Hüdayi Vakfı'nı önemli kılmaktadır. Hüdayi Vakfı'nın hizmet verdiği bölgelerin ihtiyaçlarının değişiklik göstermesine bağlı

olarak hizmet alanı genişlemektedir. Tespit edilen ihtiyaçlar kategorize edilerek okul, yetimhane, cami, su kuyusu, kültür merkezi, sağlık ocağı gibi kalıcı eserler ihtiyaç sahibi kimselerin hizmetine sunulmaktadır.

Bu hizmetlerin alanı ve hacmi düşünüldüğünde detaylı şekilde alınması çalışmanın sınırları açısından mümkün değildir. Buradan hareketle Hüdayi Vakfı'nın sosyal hizmet faaliyetleri genel olarak ele alınacak ve kısa başlıklar çerçevesinde örnekler aktarılacaktır. Hüdayi Vakfı, başta İstanbul olmak üzere yurt içindeki yoksullara imkânları ölçüsünde ulaşmaya çalışmaktadır. Ayrıca bu faaliyetlerini son yıllarda başta Afrika'nın muhtelif bölgeleri olmak üzere, Balkanlar ve Türki Cumhuriyetlerde de yaygınlaşmıştır. Gıda ve barınma ihtiyaçlarının yanında su kuyuları, sağlık yardımları ve eğitim destekleri gerçekleştirilmektedir (Hüdayi Bülteni, 2015).

Su Kuyusu Hizmetleri: Kuraklık, yokluk, hızlı nüfus artışı ve kirlilik içilebilir temiz su kaynaklarını tehdit etmektedir. Milyonlarca insanın sağlıklı suya sahip olamadığı dünyada kitlesel hastalıkların giderek arttığı düşünüldüğünde temiz su kaynaklarının azalması ciddi soruların başında gelmektedir. Afrika lkelerinin bu açıdan daha dezavantajlı konumda olduğunu söylemek gerekmektedir. Bu sorun karşısında sorumluluk bilinciyle hareket eden Hüdayi Vakfı Afrika'da imkanlar dahilinde su kuyuları açmaktadır. Bu kapsamda Burkina Faso, Fildişi Sahili, Gana, Kamerun, Mali, Uganda, Sudan, Tanzanya gibi Afrika lkelerinde su kuyusu açma çalışmalarını devam ettirmektedir (Hüdayi Bülteni, 2016).

Fotoğraf 4: Hüdayi Vakfı'nın Açtırdığı Su Kuyularından (Senegal)

Kaynak: Hüdayi Vakfı

Fotoğraf 5: Hüdayi Vakfı'nın Açtırdığı Su Kuyularından (Tanzanya)

Kaynak: Hüdayi Vakfı

Acil Yardım Hizmetleri : Günümüzde doğal afetler, savaş ve daha farklı nedenlerle insanlar yardıma muhtaç hale gelebilmektedir. Hüdayi Vakfı 'da yaşanabilecek ani krizler karşısında mağduriyetleri gidermek amacıyla 1999 yılında Adapazarı İzmit depreminden sonra "Hüdayi Acil Yardım Ünitesini (HAY) kurmuştur. Olası felaketlere karşı ani müdahalede bulunmak amacıyla bu kurum hazır konumunda bulunmaktadır (hudayivakfi.org., 2017).

Hüdayi Acil Yardım birimi yurt dışındaki felaketlerde mağdur olan ihtiyaç sahiplerine destek olmaktadır. Bu anlamda Açe’de yaşanan tsunami felaketzedelerine, Arnavutluk İşkodra’da yaşanan sel felaketinde, Filistin’de yaşanan insanlık krizinde ihtiyaç sahiplerine yardımları ulaştırmıştır (hudayivakfi.org., 2017).

Fotoğraf 6: Gazze’ye Yönelik Yardım Kampanyası

Kaynak: Hüdayi Vakfı, 2017

Fotoğraf 7: Gazze’ye İnsani Yardım Paketi Dağıtımı (Filistin)

Kaynak: Hüdayi Vakfı

Bosna Hersek’te yaşanmış olan sağanak yağışlar nedeniyle nehir taşkınları ve su baskınlarının hayatı durma noktasına getirdiği bölgede, birçok Bosnalı bu afet dolayısıyla

mağdur olmuştur. Sel ve heyelanlardan etkilenen Bosna Hersekli mağdurlara Hüdayi Vakfı hızlı bir şekilde yardımlarını ulaştırmıştır (hodayivakfi.org, 2016).

Son 120 yılın en büyük afetlerinden bir olarak nitelendirilen ve aşırı yağışlar neticesinde ortaya çıkan sel ve heyelanlar Pakistan'da insanların yaşam alanlarına ve faaliyetlerine büyük zararlar vermiştir. Hüdayi Vakfı selden etkilenenler için öncelikli olarak gıda ve temizlik malzemeleri ulaştırmıştır. Daha kalıcı yardımlarda bulunmak amacıyla planlama çalışması yürütmektedir. Pakistan'da yaşanan olan afet sonrası Hüdayi Vakfı yardımlarını hızlı şekilde felaketzedelere ulaştırmıştır. Asrın en büyük felaketlerinden biri olan Pakistan'daki afetten yaklaşık 20 milyon insanın etkilendiği düşünülmektedir. Evleri yıkılan, eşyaları zarar gören, hayvanları telef olan ve ürünleri yok olan felaketzedelere Türkiye'den bir çok yardım kuruluşuyla birlikte Hüdayi Vakfı da krizin ilk anından itibaren bölgeye ulaşarak mağduriyetleri gidermeye çalışmıştır. Vakıf yetkililerinden Medet Bala ve Ömer Güzelyazıcı'nın denetiminde gıda paketi ve ev gereçleri dağıtılmıştır. Özellikle Pencap eyaleti, Muzaffer Garh ili, Ali Pur bölgesinde yapılan yardımlar bölge insanının yaşamsal faaliyetlerini sürdürmesi noktasında can simidi olmuştur. Hüdayi Vakfı bu çalışmaların yanı sıra imkanları ölçüsünde evler yapmayı ve imkanları dahilinde birkaç köyün kurulması için çalışmalarını sürdürmektedir (hodayivakfi.org., 2016).

Fotoğraf 8: Pakistan'da Felaketzedelere Yardımların Dağıtımı (Pakistan)

Kaynak: Hüdayi Vakfı

Diğer yandan başka bir Afrika ülkesi Somali’de 2011 yılında yaşanan kuraklıkta, diğer dünya ülkelerinin ilgilenmediği bir dönemde Somali’de ihtiyaç sahiplerinin birçok ihtiyacı Hüdayi Vakfı tarafından karşılanmıştır. Yapılan dağıtım planlaması neticesinde 2700 koli aynı yardım malzemesi, Başkent Mogadişu’nun Waberi ve Wadajir ilçelerinde bulunan ihtiyaç sahibi insanlara dağıtılmıştır (hudayivakfi.org., 2017).

Fotoğraf 9: Somali’ye Gıda Yardımı Konteyner (Mersin Limanı)

Kaynak: Hüdayi Vakfı

13 Mayıs 2014’te Soma İlçesi’ndeki kömür madeninde çıkan yangın nedeniyle 301 madenci hayatını kaybetmiş, Türkiye bu büyük maden faciası ile sarsılmıştır. Facia ile birlikte çalışmalarına vakit kaybetmeden bölgeye ulaşan Hüdayi Acil Yardım ekibi temel ihtiyaçların giderilmesi için çalışmalar başlatmıştır. Maddi manevi yardımlarını ulaştıran Hüdayi Vakfı kazada imkânlarıyla yardım faaliyetlerine katılmıştır (hudayivakfi.org., 2017).

23 Ekim 2011 günü meydana gelen Van-Erciş merkezli deprem ve 9 Kasım 2011 günü yaşanan Van-Edremit merkezli deprem; Van ve ilçelerini çok kuvvetli bir şekilde etkilemiş olup, bölgenin yapı stoku nedeniyle yıkıcı hasar yaratmış ve çok sayıda can kaybına yol açmıştır. Hüdayi Vakfı doğal afet karşısında, yiyecek, su ve aşevi hizmetleriyle Van Erciş’te meydana gelen afette depremzedelerin yaralarının sarılması ve temel ihtiyaç malzemeleri karşılanması adına çalışmalar gerçekleştirmiştir

(hüdayivakfi.org., 2017). Aşevi ve diğer yardım faaliyetleriyle kriz karşısında rol aldığını ifade etmek gerekmektedir.

Sağlık Hizmetleri: Hüdayi Vakfı hayırseverlerden gelen bağışlar ve kendi imkanları ölçüsünde İstanbul'da erzak yardımında bulunduğu ailelere hastane ve ilaç masrafları noktasında yardımcı olunmaktadır. Yapılan sağlık yardımlarıyla İstanbul'da bulunan mültecilere de sağlık hizmeti vermek amacıyla Sultanbeyli Belediyesi'nin açmış olduğu Mülteciler ve Sığınmacılar Yardımlaşma ve dayanışma Derneği'ne sağlık merkezinde mültecilerin muayene, ilaç ihtiyaçları karşılanmaktadır (Hüdayi Bülteni, 2016). Diğer yandan acil ihtiyaç duyulan bölgelere ilaç dağıtımı, muayene ve tedavi, tıbbi cihaz desteği, rehabilitasyon gibi alanlarda sağlık hizmeti götürülmektedir. Ayrıca farklı ülkelerdeki partner kuruluşlarla işbirliği yapılmak suretiyle sağlık çalışanlarını organize ederek ilgili ülkelerdeki sağlık personeli ile birlikte o ihtiyaç sahipleri için gerekli sağlık hizmetlerinin yürütülmesine katkıda bulunmaktadır.

Hüdayi Vakfı dünyanın birçok noktasına paket erzak yardımı yapmaktadır. Ülke ve bölge şartı olmaksızın yurt içi ve yurt dışında Hüdayi Vakfı tarafından ihtiyaç sahibi oldukları, yerlerinde yapılan tahkikat sonucu tespit edilen ihtiyaç sahiplerine bu hizmet sunulmaktadır. Yurt içinde başta sığınmacılar olmak üzere; gıda paketi, temizlik paketleriyle birlikte kumanyalar her ay 5000 aile ile birebir görüşülerek, yardımlar sağlanmaktadır. Mevsim şartlarına bağlı olarak yapılan yardımların nitelikleri değişiklik gösterebilmektedir (Hüdayi Broşürü, 2016)

Fotoğraf 10: Filistin’de Savaş Mağdurlarına Gıda Yardımı

Kaynak: Hüdayi Vakfı

Fotoğraf 11: Orta Afrika Mültecileri İçin Yardım Kampanyası (Kamerun)

Kaynak: Hüdayi Vakfı, 2017

Hüdayi Vakfı faaliyette bulunduğu Afrika ülkelerinden Sudan’da bulunan partner kuruluşu AL-İHYAA derneği aracılığıyla hayırseverlerinde katkılarıyla yetimlere yönelik iki proje gerçekleştirmiştir (Hüdayi Bülteni, 2016). Partner kuruluş aracılığıyla toplamda 300 yetim ve ihtiyaç sahibi aileye erzak paketi yardımı yapılmıştır. Ayrıca Umdurma bölgesinde aşırı yağmurdan evleri zarar görmüş ailelerin evleri onarılmıştır. Hüdayi Vakfı ülke ve bölge şartı olmaksızın yurtiçi ve yurtdışında tespit edilen yardıma muhtaç,

yetimlere yönelik harcamalar üzere bağış kalemleri içerisinde “Yetim” başlığıyla oluşturduğu ortak havuz hesabına gelen bağışları, yetimlere yönelik farklı insani ve sosyal yardım projelerinde değerlendirmektedir (Hüdayi Bülteni, 2016).

Fotoğraf 12: Hüdayi Vakfı’nın Yardım Ulaştırdığı Çeşitli Ülkeler

Kaynak: Hüdayi Vakfı

Hüdayi Vakfı aracılığıyla Ramazan ayı boyunca yurt içinde ve yurt dışında olmak üzere toplam 30 ülkede iftar sofraları açılmaktadır. (Hüdayi Bülteni, 2015). Bunun yanında

Hüdayi Vakfı Türkiye’de ve özellikle İstanbul’da öğrencilere, fakirlere ve göçmen ailelere iftar sofraları açmaktadır (hudayivakfi.org., 2017).

Fotoğraf 13: Kosova ve Burkina Faso Ramazan ve İftar Programları

Kaynak: Hüdayi Vakfı, 2017

Hüdayi vakfı kültürel hizmetler kapsamında muhtelif ülkelerdeki partner dernek, vakıf ve yayınevleri ile bugüne kadar, Türkçe dışındaki 52 farklı dilde 1.124 çeşit eser yayınlamıştır. Neşri gerçekleştirilen bu eserlerin 1.044’ü kitap, 18’i dergi, 52’si DVD, 10’u da takvimdir. Hüdayi Vakfı kendilerine gelen taleplere birlikte her yıl farklı dillerde yaklaşık olarak 500.000 adet eseri bastırarak yurtdışına göndermektedir. (Hüdayi Bülteni, 2015).

Yabancı dillerde basımı gerçekleştirilen kitap ve dergilerin toplam tirajı yedi milyondur. Muhtelif dillerdeki bu eserler farklı web sitelerinde e-kitap, pdf ve mp3 formatlarında ücretsiz indirilebilmektedir (hudayivakfi.org., 2017).

3.3. HÜDAYİ VAKFININ SURİYELİ SIĞINMACI KRİZİNDE ROLÜ

Hüdayi Vakfı, diğer toplumsal sorunlarda olduğu gibi Suriyeli sığınmacılar konusunda da kamusal hizmetlerin yanında tarihi misyonu ve yoğun olarak faaliyet gösterdiği sosyal hizmet alanına uygun olarak sorunun çözümü noktasında Sivil Toplum Kuruluşu kimliğiyle krizin başlangıcından itibaren çalışmalara başlamıştır. Yurtiçi ve yurt dışında “savaş ve savaşın olduğu bölgelerde, afet bölgelerinde, yoksulluk olan ülkeler” başta olmak üzere faaliyetler yürüten Hüdayi Vakfı, Suriye’deki mağdur ve muhtaçlara yönelik hizmetlerini krizin başlangıcından itibaren artırarak devam etmektedir.

Hüdayi Vakfı öncelikle Suriyeli sığınmacılara hizmetlerin kalitesini artırmak, ihtiyaç sahiplerinin doğru şekilde tespit edilmesi ve yardımların daha hızlı ve koordineli şekilde sağlanabilmesi adına vakıf bünyesinde Suriyeli sığınmacılar için ayrı bir departman oluşturmuştur. Krizle birlikte İnsani yardım ve sosyal hizmet yetkilisi Serdar Eryılmaz ve Ahmet Doğa’nın nezaretinde yapılan yardımlarda; gıda erzak paketleri, adak kurbanlar, halı, battaniye ve muhtelif giyim eşyaları, İdlib’in Taibe Kampı, Atme’deki Kefdin Kampı gibi bölgelere ayrıca Şam’ın Bereda bölgesinden İdlib’e sığınmak zorunda kalan ailelere ve İdlib’in farklı bölgelerinde bulunan yetimhanelere Hüdayi Vakfı tarafından erzak yardımlarını ulaştırmışlardır. (Hüdayi Bülteni, 2015).

Fotoğraf 14: Suriye Sınırında Gıda Paketi Yardımları

Kaynak: *Hüdayi Vakfı, 2017*

Hüdayi Vakfı başta İstanbul Olmak üzere muhtelif bölgelerde hayatlarını ikame ettirmeye çalışan Suriyeli göçmen ve mülteci ailelere gönüllülerin de destekleriyle yardımlarını devam ettirmektedir. Bayırbucak Türkmenlerine Yardım Faaliyetleri kapsamında Suriye’de Esad rejiminin, İran ve Rusya’nın Türkmen köylerine başlatmış olduğu saldırılar sonrası köylerini terk etmek zorunda kalarak Hatay –Yayladağı bölgesine kurulan çadırlara yerleşen Bayırbucak Türkmenlerine yeni yardımlarını ulaştırmıştır (Hüdayi Bülteni, 2015).

Fotoğraf 15: Türkmenlere Gönderilen Yardım Tırlarından Kareler (İstanbul - Adana)

Kaynak: Hüdayi Vakfı

Gıda, temizlik maddeleri, bebek bezi ve maması, battaniye, giyim vb. muhtelif insani yardım maddeleri içeren tırlar, İstanbul merkezli olarak ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmaktadır. Ayrıca günlük gıda ihtiyacının karşılanması adına haftalık düzenli yardımlar sığınmacılara ulaştırılmaktadır.

Fotoğraf 16: Suriye’de İdlib’te Erzak Dağıtımı

Kaynak: Hüdayi Vakfı

Türkiye ve Suriye’de bulunan kamplara yardımlar AFAD koordinasyonunda sağlanmaktadır.

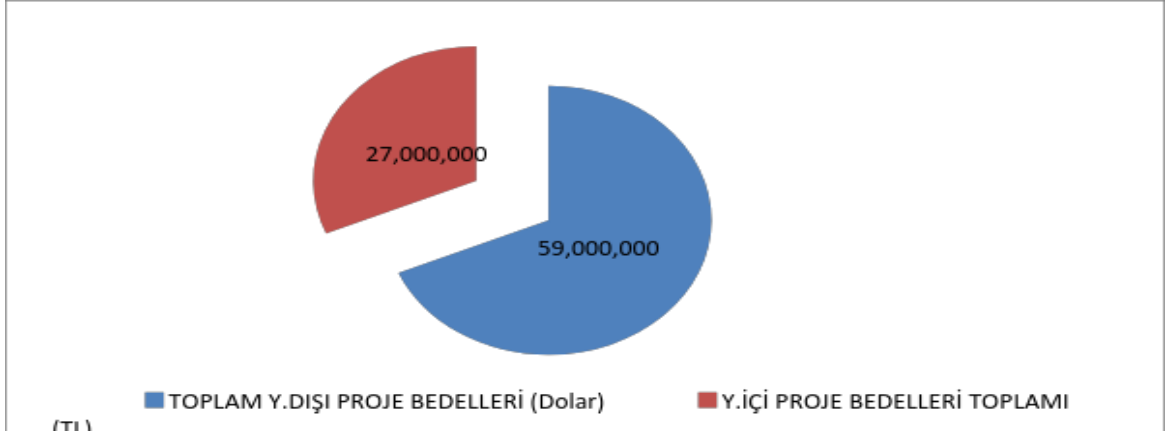
Fotoğraf 17: Suriye Sınırında AFAD’la Birlikte Gıda Paketi Yardımı

Kaynak: Hüdayi Vakfı

Hüdayi Vakfı 2011’den bu yana Suriyeli sığınmacılar için 2016 yılı itibariyle 968 proje gerçekleştirmiştir. Bu projelerin yedi yüzü yurt dışı olmakla birlikte iki yüz altmış sekiz proje de yurt içinde yapılmıştır. Gelen ilk sığınmacılarla birlikte yardımlar ulaştırılmaya başlanmıştır. Bu anlamda vakfın yardım miktarı da sığınmacı sayısının artışıyla doğru orantılı bir şekilde seyir izlemektedir.

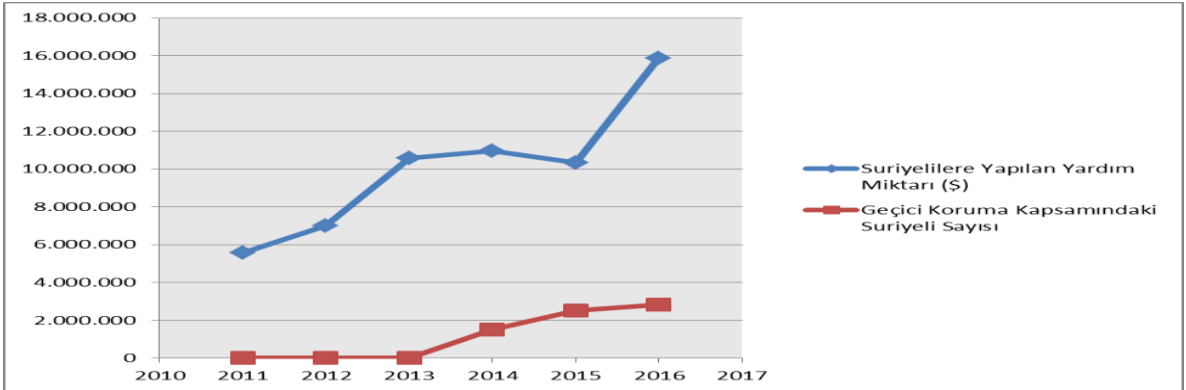
Grafik 5: Hüdayi Vakfı'nın Suriyeli Sığınmacılar İçin Yaptığı Yardımlar

Kaynak: Hüdayi Vakfı , 2017

2011’te 5.572.000 Dolar, 2012’de 7.000.000 Dolar, 2013’te 10.567.000 Dolar, 2014’te 10.954.000 Dolar, 2015’te 10.334.000 Dolar, 2015’te 15.862.000 dolar tutarında yurt dışı projeleriyle yardım gerçekleştirilmiştir. Yurt dışı projelerden dolar cinsi yardımlar toplamı 59.000.000 Dolar değerindedir. Yurt içinde iki yüz altmış sekiz projeyle birlikte 2016 yılı sonu itibariyle 27.000.0000 TL tutarında yardım gerçekleştirilmiştir. Bu yardımların proje maliyet bedelleri 2015 yılında yurt dışı projeleri için 862.000.10 TL, 2016’da 2.021.920 TL’dir.

Grafik 6: Suriyeli Sığınmacılar İçin Yapılan Yardımlar- 2011-2016

Kaynak: Hüdayi Vakfı, 2017

Suriye’deki kriz karşısında insani diplomasi yürütülmesi bağlamında da Hüdayi Vakfı çalışmalar yürütmektedir. 2016 yılının sonunda Esad Rejimi ve destekçilerinin kuşatma altına aldığı, insani yardımların ulaştırılmasına izin verilmeyen Halep’te mahsur kalan rejim karşıtı sivil halk katliam tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Suriye sığınmacı krizinin çözümü için çalışmalar yürüten vakıflar arsında yer alan İHH İnsani Yardım Vakfı’nın başlatmış olduğu kampanya Hüdayi Vakfı ’da gönüllüleri ile konvoyla katılmak ve maddi destek vermek suretiyle kampanyaya katkı sağlamıştır. Bu süreçte vakıflar ve diğer sivil toplum kuruluşları kuşatma altındaki Halep’e insani yardımların ulaştırılması ve yardım koridorunun açılması çağrısında bulunmuştur.

“Halep’e Yol Açın” kampanyasına 5 binden fazla araç ve 40 bin yolcu katılmıştır. BM, STK’lar ve Türkiye Cumhuriyeti’nin girişimleri sonucu kuşatma altındaki Halep’te 45 bin Halep’li güvenli bölgelere sevk edilmiştir. Halep’teki insani krizin çözümündeki rolü dünya kamuoyunun dikkatlerini Türkiye’ye çevirmiştir. BM Suriye özel temsilcisi Steffan de Mistura’nın danışmanı Jan Egeland, Suriye’deki ateşkes ve tahliyeler için “Başta İHH olmak üzere tüm Türk Sivil Toplum Kuruluşları bu tahliye operasyonunda çok çok önemli işlere imza atıyor” demiştir (haberler.com, 2016).

Fotoğraf 18: Halep’e Yol Açın Kampanyası ve Hüdayi Vakfı Yardım Tırları

Kaynak: Hüdayi Vakfı

Hüdayi Vakfı'nın faaliyet yürüttüğü alanlar önceki kısımda da değinildiği üzere Suriye ile sınırlı değildir. Ancak vakıfların Suriyeli sığınmacı krizinde kamu yükünü almadaki rolünün anlaşılması ve 1986' dan bu yana faaliyetlerini eğitim ve sosyal hizmetler alanında yoğunlaştıran Hüdayi Vakfı'nın Suriyeli sığınmacı krizi karşısında sığınmacıların sorunlarının çözümünde, bu yoğunlaşma ve zamanla gelen uzmanlaşmanın katkılar sağladığı görülmektedir . Ayrıca Hüdayi Vakfı bağımsız mali denetim kuruluşları tarafından düzenli olarak denetlenmektedir. Bununla birlikte mali gelir gider tablolarını her yıl internet üzerinde kamuoyuyla paylaşmaktadır.

SONUÇ

Türkiye’de göç konusu sürekli gündemde olan sorunların başında gelmektedir. Gerek coğrafi konumu gerekse de tarihin akışı içerisinde uyguladığı sığınmacı politikaları düzensiz göçlerin yönünü Türkiye’ye çevirmektedir. Özellikle bulunduğu coğrafyada sınırlarında yaşanan savaş, terör ve diğer farklı gelişmelere bağlı olarak, Türkiye’nin istikrara sahip, güvenlik sorunlarının yaşanmadığı bir ülke olması bu noktada etkili olmaktadır.

Sığınmacılar ve göç sorunu, devlet ve sivil toplum kuruluşlarının birbirine bağımlılığının klasik örneğini oluşturmaktadır. Bu, devlet sorunlarının aynı zamanda STK’lar için farklı sonuçlar doğurabileceğini açıkça göstermektedir. Söz konusu durum aynı zamanda toplumsal sorunlarda birbirine bağımlılığın örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Vakıflar, kuruldukları dönemden başlayarak zaman içinde daha köklü ve teşkilatlı kurumlar olarak, İslamiyet’i kabul eden devletlerde etkili olmayı başarmışlardır. Bu durum Osmanlı Devleti dönemi itibariyle de böyledir. Zira vakıflar, bu dönemde kamusal hizmetlerin yanında olmakla birlikte zaman zaman bu hizmetleri yürütecek misyonu üstlendikleri görülmektedir

Osmanlı dönemindeki vakıf yapılarının genel itibariyle, 1990’ların başında Gary Hamel ve C.K Prahalad tarafından ortaya konulan ve işletmeler için önerilen Temel Yetenek Teorisi’ne benzer şekilde kuruldukları ve faaliyet yürüttükleri görülmektedir. Nitekim bu modelde örgütlerin/kurumların kendisine belirli bir alan belirmesi suretiyle, belirlediği alanda rekabet üstünlüğü ve markalaşmayı öngörmektedir. Bu yönleriyle Osmanlı döneminde vakıfların, kuruluşlarından itibaren faaliyet alanlarının sınırı çizilmiş ve bu alanlar dahilinde hizmetlerini yürütmüşlerdir. Bu açıdan ele alındığında Darülaceze’nin bugün Türkiye’de, kimsesiz çocuklar ve yaşlıların bakımında marka olması temel yetenek kavramıyla ifade edilebilir. Aynı şekilde Bezmialem Vakfı Gureba Hastanesi bu noktada önemlidir. Kurulduğu dönemden günümüze değin vakıfların

durumlarının farklılık göstermesine karşın, Bezmialem Gureba Hastanesi kurulduğu günden bu yana faaliyetlerini sağlık alanında devam ettirmektedir. Kuruluşuyla faaliyet çerçevesi çizilen vakfın, çalışmalarını sağlık alanında yoğunlaştırmış olması vakfı bu noktada uzmanlaştırmıştır. Bir anlamda yetenek eksenli yapılanma modeli ile sağlık alanında ihtisaslaşmış bilgi ve tecrübe bilimsel çalışmaların ve sağlık alanında tercih edilen bir marka olmanın yolunu açmıştır. Zira bugün merkezi İstanbul'da bulunan hastane, Türkiye'de kanser hastalarının tercih ettiği hastanelerin başında gelmektedir.

Cumhuriyet döneminde vakıfların konumu zaman zaman farklılık göstermiştir. Vakıfların, yeni kurulan cumhuriyetle birlikte belirli ideolojik nedenlerle hizmet alanları ve fonksiyonlarında küçülmeler meydana geldiği söylenebilir. Diğer yandan, ilerleyen süreçle birlikte siyasi ve toplumsal hayatın dönüşümü vakıflara olan bakışında değişmesini sağlamıştır. Özellikle 1980 sonrası dönemde sivil siyaset alanın ve sivil toplum düşüncesinin sonucu olarak vakıfların daha çok etkin olduğunu söylemek mümkündür. Ancak bu dönemde kurulan vakıfların temel yetenek yaklaşımı modelinde önerilen yapıda kurulduklarını veya bu tarz vakıfların varlığından söz etmek mümkün değildir.

Türkiye'de yetenek eksenli vakıfların olmayışı sığınmacı kriziyle daha somut hale gelmiştir. Zira birçok vakıf bu sorunun çözümü için çalışmakla birlikte, yapılan çalışmalar genel içerik arz etmektedir. Dolayısıyla ülkenin en önemli sorun alanlarının başında gelen göç konusu ile ilgili olarak, sadece bu alana yönelik çalışmalar yürüten yetenek eksenli vakıflara ihtiyaç duyulmaktadır.

Örnek olarak, Suriyeli sığınmacıların eğitimi ve uyumlarını sağlamak amacıyla bu alanda uzmanlaşmış vakıflar kurulabilir. Bu açıdan değerlendirdiğinde Suriyelilerin eğitimi ve uyumları uzun dönemde en önemli sorun alanlarının başında gelmektedir. Özellikle ilköğretim ve ortaöğretim seviyesinde ki çocukların eğitimi önem arz etmektedir. Sığınmacıların okullaşma oranı düşük olduğu değerlendirildiğinde eğitimin ilgilenilmesi gereken konu olduğu daha net ortaya çıkacaktır. Diğer yandan verilen eğitimle birlikte Türkçe'nin ve toplumsal değerlerin aktarımı sağlanabilecektir. Bu çalışmanın, Milli Eğitim Bakanlığı ile bu alanda kurulacak olan vakıf iş birliği ile yapılması mümkün olabilecektir.

Hüdayi Vakfı, 1980 sonrası kurulan vakıflar arasında yer alır. Vakfın birçok bölgede çalışmaları devam etmektedir. Hüdayi Vakfı'nın kurulduğu dönemden başlayarak faaliyetlerini iki ana alanda yoğunlaştırması yetenek eksensililik ile uyum arz etmektedir. Zira eğitim ve sosyal hizmetler alanları bugün Hüdayi Vakfı'nın temel çalışma alanları arasında yer almaktadır. Sosyal hizmetler noktasında ki çalışmaları Hüdayi Vakfı'nı Suriyeli sığınmacı krizinde de etkin kılmaktadır. 2016 yılı itibariyle 230 milyon TL tutarında yardım miktarına ulaşılmıştır.

Vakıflar, sığınmacılar için birkaç istisna dışında özel birimler oluşturmamış ve süreci, mevcut organları üzerinden yönetmeye çalışmaktadırlar. Ancak sığınmacı sayısının ulaştığı rakam düşünüldüğünde hizmet edecek personel sıkıntısı yaşandığı söylenebilir. Bunun yanında sığınmacılar için hizmet yürüten vakıflarda Arapça bilen elemanların istihdam edilmesinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Güncel siyasi konjonktür dikkate alındığında, Türkiye'ye yönelik düzensiz göçlerin niteliğinde değişimler olduğu görülmektedir. İçişleri Bakanlığı'nın yayınladığı veriler, bugün özellikle 2000 yılından sonra Türkiye'nin küresel göç haritasındaki yerinin değiştiğini göstermektedir. Daha önce “geçiş” , “transit” veya hedef ülkelere ulaşmada “kaynak” ülke olarak yapılan göçlerin 2001 yılından sonraki gelişmelere bağlı olarak ve daha farklı nedenlerle “hedef” ülke konumuna geldiği görülmektedir.

Düzensiz göçlere muhatap olan Türkiye'de göçlerin niteliğinin değişmesi ülke açısından önem arz etmektedir. Bu bağlamda düzensiz göçler sonucunda oluşabilecek hukuki sorunların önüne geçmek için yasal düzenlemelere gidilmelidir. Devletin sığınmacılara yönelik politikaları uzun vadede ele alınmasının önemi vurgulanabilir.

Bugün ülkemizde göç sorunlarıyla ilgili olarak İçişleri Bakanlığı'nın bünyesinde bulunan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ve yine bakanlığa bağlı Emniyet Genel Müdürlüğü çalışmalar yürütmektedir. Ancak Suriye'den gelen düzensiz göçlerle birlikte en yüksek rakamına ulaşan sığınmacı sorununun çözümü için, İçişleri Bakanlığı'nın iş hacmi değerlendirildiğinde müstakil bir bakanlığın ihdasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu

anlamda Türkiye'nin göç politikalarını belirleyecek, düzensiz göçlerle mücadele edebilecek, sığınmacılara yönelik çalışmaları koordine edebilecek Göç Bakanlığı kurulmasının elzem bir durum olduğu söylenilebilir. Bununla birlikte Göç Bakanlığı'nın kısa vadede kurulamayacağı düşüldüğünde, geçiş sürecinde Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün özerk bir yapıya dönüştürülmesi suretiyle kurumun çalışma alanı daha yalın hale getirilmesi sağlanabilir. Diğer yandan desantralizasyon kavramı bu konuda önem arz etmektedir. Sorunun çözümüne ilişkin çalışmalar yürüten yerel yönetimler veya bu alanda kar etme amacı gütmeyen STK'lara kaynak ve imkân sağlanması, belirli konularda yetki devri gibi düzenlemelerle sorunun çözümü için katkı sağlanabilir.

Göç Bakanlığı ile birlikte özellikle sığınmacılara sosyal yardım hizmetlerinin sunumu daha sistemli hale gelecektir. Bakanlık bünyesinde ihdas edilen kurumlar vasıtasıyla sığınmacıların kayıt altına alınması kolaylaşacaktır. Nitekim bugün Suriyeli sığınmacıların kayıt altına alınma işlemi devam etmektedir. Bununla beraber göçlerle Türkiye'ye sığınanlar öncelikle dil sorunları ile karşılaşmaktadır. Bunun çözümü noktasında bakanlık bünyesinde uzmanlar istihdam edilmesi, sığınmacılara yönelik geliştirilecek politikalar için önemli bir husus olarak değerlendirilebilir.

Suriyeli sığınmacı örneğinde görüleceği üzere, sığınmacılarla ilgili olarak farklı alanlarda toplumsal infial oluşturabilecek nitelikte olaylar yaşanmaktadır. Bunun önüne geçebilme adına sığınmacıların yerleşim yerleri kayıt altına alınmalı adrese dayalı sistem üzerinden sığınmacıların takibatı yapılmalıdır. Zira bugün çadır kentlerde yaşamayan ve kayıt altında olmayan Suriyelilerin varlığı bilinmektedir.

Göçlerle birlikte sığındıkları ülkelerde sığınmacılar farklı kültürlerle karşılaşmaktadır. Nitekim farklı kültür ve topluma adapte olmak, kendi kültürel kimliğini kaybetmeden hayatını idame ettirmek zor bir durumu ifade etmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde gelen sığınmacıların zaman kavramı da dikkate alınarak topluma entegrasyonunu sağlayıcı çalışmalar yapılmalıdır. Bu durum hem sığınan kişi hem de sığınılan ülke ya da toplum açısından önemlidir.

KAYNAKÇA

- "İltica ve Göç Alanındaki Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı" (2005), Erişim Tarihi: 15.06.2017, [http://www.goc.gov.tr/files/files/turkiye_ulusal_eylem_plani\(2\).pdf](http://www.goc.gov.tr/files/files/turkiye_ulusal_eylem_plani(2).pdf),
- AFAD. (2017). 22 Mayıs 2017 İtibariyle Barınma Merkezilerindeki Suriyeli Sayısı. Erişim Tarihi:07.06.2017, www.afad.gov.tr: https://www.afad.gov.tr/upload/Node/2374/files/Barinma_merkezlerindeki_son_durum.pdf
- AFAD. (2017). Suriyeli Sığınmacılara Yapılan Yardımlar. Erişim Tarihi:07.06.2017, www.afad.gov.tr: https://www.afad.gov.tr/upload/Node/2373/files/Suriyeli_Siginmacilara_Yapilan_Yardimlar.pdf
- Ağanoğlu, H. Y. (2013). Osmanlı'dan Cumhuriyeti Balkanların Makus Talihi: Göç (8. b.). :İz Yayıncılık,İstanbul
- Akbulut, İ. (2007),"Vakıf Kurumu, Mahiyeti ve Tarihi Gelişimi",*Vakıflar Dergisi*(30),ss.61-72.
- Akgündüz, A. (1988), *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*.Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Aktaş, E. (2005). Yabancıların Türkiye'de Çalışma Hakları. *Kazancı Hukuk Dergisi*(10), 66-100, İstanbul
- Andı, M. F. (2013). "Yahya Kemal ve Ahmet Hamdi Tampınar'ın Osmanlı Şehirciliğinde Vakıf Mimari Eserlerine Dair Dikkatleri", *Vakıf Medeniyeti ve Şehir Sempozyumu*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, ss.61-67.
- Arı, O. (1960). Bulgaristanlı Göçmenler İntibakı, 1950-1951 de Bursa'ya İstanbul'da İskan Edilenlerin İntibakı İle İlgili Sosyolojik Araştırma. Rekor Matbaası, Ankara

- Arı, T. (2004). Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Savaş ve Diplomasi (4. b.). Alfa Yayınları, İstanbul
- Arsebük, E. (1937)," Mameleke İstanat Eden Şahsiyet: Vakıf", *Adliye Ceridesi*(12), ss.1133-1134.
- Arslan, S. (2008, Haziran). Balkan Savaşları Sonrası Rumeli'den Türk Göçleri ve Osmanlı Devleti'nde İskânları, Trakya.
- Asar, A. (2004). Türk Yabancılar Mevzuatında Yabancı ve Hakları (2. b.). Yetkin Hukuk Yayınları, Ankara
- Ataman, M. (2012). Suriye'de İktidar Mücadelesi: Baas Rejimi, Toplumsal Talepler ve Uluslararası Talepler. İstanbul: Stratejik Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA).
- Atasoy, E. (2010). Siyasi Coğrafya Işığında Bulgaristan Türklerinin 1989 yılındaki Zorunlu Göçü. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bölümü Coğrafya Dergisi(21), İstanbul.
- Ateş, İ. (1982),"Hayri ve Sosyal Hizmet Açısında Vakıflar", *Vakıflar Dergisi*(16), ss.55-88.
- Aybay, R. (2007). Yabancılar Hukuku (2. b.). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Aydın, D. (2006). Cumhuriyet Dönemi Vakıfları: Tarihi Bir Bakış Ve Vergi Muafiyetine Sahip Vakıfların Mali Krizi. Türkiye'de Hayırseverlik: Vatandaşlar, Vakıflar ve Sosyal adalet. *TÜSEV*, ss.39.
- Bakırtaş, İ.,ve Bakırtaş, H. (2008),"Firmaların Sürdürülebilir Rekabet Üstünlüğünün Bir Kaynağı Olarak: Temel Yetenek Genel Bir Değerlendirme", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(19), ss.101-119.
- Bardakçı, M. (2014). Erişim Tarihi:05.06.2017 <http://www.haberturk.com:> <http://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/942985-1265096>

- Baytaran, M. (2011), "Osmanlı Şehirlerinde Vakıflar ve Vakıf Sisteminin Kattığı Değerler", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları Dergisi*(2), ss.157-175.
- Berber, F. (2011). 19. yüzyılda Kafkasya'dan Anadolu'ya Yapılan Göçler. Karadeniz Araştırmaları Dergisi, XXXI(31), 17-49.
- Berki, A. H. (1965), "Vakıfların Tarihi, Mahiyeti, İnkişafı ve Tekâmülü, Cemiyet ve Fertlere Sağladığı Faideler", *Vakıflar Dergisi*(6), ss.9-15.
- Berki, Ş. (2006), "Türkiye de İmparatorluk ve Cumhuriyet Devrinde Vakıf Çeşitleri", *Vakıflar Dergisi*(9), ss.1-13.
- Bezmialem Hastanesi (2013), *Bezmialem Hastanesi* <http://bezmialemhastanesi.com>, (Erişim Tarihi: 04.01.2017)
- Biber, T. E. (2015). 20.yüzyılda Yunanistan'dan Türkiye'ye Türk Göçleri. N. Sarıahmetoğlu, ve İ. Kemaloğlu içinde, 20. ve 21. Yüzyılda Türk Dünyasında Sürgün ve Göç (s. 303-325). Tarih Kültürüne Hizmet Vakfı Yayınları, İstanbul
- Biçer, B. (2013), "Kuruluş Devrinde Nizamiye Medreselerinin Müderrisleri", *Tarih Okulu Dergisi*(16), ss.263-287.
- BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (2017), "BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği İnsan Hakları Bilgi Kitapçığı: No:20, Erişim Tarihi: 15.06.2017, http://www.ihop.org.tr/2010/04/30/insan-haklar-ortak-platformundan-yeni-ceviriler/index.php?option=com_content&task=view&id=72, BM, Mülteciler Yüksek Komiserliği, (2017), "Mülteciler", <http://www.unhcr.org/turkey/home.php?page=72>, Erişim Tarihi: 15.06.2017).
- Buçukçu, Ö. (2012). Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler. SDE Analiz, ss. 4-10.
- Buluş, A. (2009), "Sivil Toplum Kuruluşlarına Tarihsel Bir Örnek: Osmanlı Vakıfları", *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*(16), ss.20-36.
- Bursevi, İ. H. (2014), *Ruhu'l Beyan Kur'an Meali ve Tefsiri*, Erkam Yayınları, İstanbul.

- Buz, S. (2004). Zorunlu Çıkış Zorlu Kabul Mültecilik.SGDD Yayınları, Ankara
- Cornu, G. (2016). Vocabulaine Juridique. Puf Yayınları, Paris.
- Çavdar, T. (2006),"Vakıf Kütüphaneleri", *Vakıflar Dergisi (Özel Sayı)* , ss.54-57.
- Çelikel, A.,ve Gelgel, G. Ö. (2009). Yabancılar Hukuku (15. b.). Beta Basım Yayınları, İstanbul.
- Çiçek, N. (2009). Talihsiz Çerkezlere İngiliz Peksimeti: İngiliz Arşivi Belgelerinde Büyük Çerkes Göçü (Şubat 1864- Mayıs 1865). Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, LXIV(1),ss. 58-88.
- Çizakça, M. (2006),*Osmanlı Dönemi Vakıflarının Tarihsel ve Ekonomik Boyutları*,Tüsev Yayınları, İstanbul.
- Çolak, F. (2013). Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketleri (1950-51). Tarih Okulu Dergisi(14), ss.113-145.
- Çubukçu, M. (2012). Yıkılsın Bu Düzen! Fel Yeksut Ennizam Arap Ayaklanmaları ve Sonrası. İletişim Yayınları, İstanbul
- Darülaceze (2015), Erişim Tarihi:29 Mart 2017 Darülaceze: <https://www.darulaceze.gov.tr>,
- Demirel, M. (2009), "1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşından Sonra Artvin ve Batum Göçmenleri", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*(40),ss.317-340.
- Deniz, A. (2016),"Vakıf Sistemi ve Osmanlı Yönetiminde Kars Vilayetinde Kurulan Vakıfların Analizi",*Sosyal Bilimler Dergisi*(6),ss.332-342.
- Devran, Y.,ve Özcan, Ö. F. (2016). Söylemlerin Dilinden Suriye Sorunu. Marmara İletişim Dergisi(25),ss. 35-52.
- Doğan, M. (1996), *Büyük Türkçe Sözlük*, İz Yayınları, İstanbul.

- Ekşi, N. (2014). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku (4. b.). Beta Basım Yayınları.
- Eltut, N. (2007), *1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve İki Ülke Açısından Sonuçları*. Erişim Tarihi: 01.04.2017, <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/ELTUT-N%C3%BCkhet-1877-1878-OSMANLI-RUS-SAVA%C5%9EI-VE-%C4%B0K%C4%B0-%C3%9CLKE-A%C3%87ISINDAN-SONU%C3%87LARI.pdf>
- Emre, A. (2012). Devrimden Sonra "Arap Baharı". DÜBAM (Dünya Bülteni Araştırma Masası) Yayınları, 7-10.
- Erdoğan, M. (2017). "Kopuş"tan "Uyum"a Kent Mültecileri Suriyeli Mülteciler ve Belediyelerin Süreç Yönetimi: İstanbul Örneği. Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları, İstanbul.
- Eren, F. (1987), "Osmanlı Dönemi Vakıfları", *Vakıf Haftası Dergisi*(5), ss.195-201.
- Ergül, E. (2012a). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Hukukunda Sınır Dışı Etme, Geri Gönderme ve Geri Verme. Yargı Yayınevi, Ankara.
- Ergül, E. (2012b). Uluslararası Hukuk ve Türk Mevzuatında Yabancı Kavramı ve Türleri. *Türk İdare Dergisi* (475), 213-229.
- Ergüven, N. S., ve Özturanlı, B. (2013). Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi(4), ss. 1007-1061.
- Erşahin, S. (2017), "Vakıf Yapma Düşüncesinin Kaynağı", *Din ve Hayat Dergisi*(30), ss.8-13.
- Ertem, A. (2011). Osmanlı'dan Günümüze Vakıflar. *Vakıflar Dergisi*, s.36.
- Ertuğ, H. (2009), *İslam Hukuk Tarihinde Vakıflar ile Batı Kültüründeki Benzeri Kurumların Karşılaştırılması*. *Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi*. Erişim Tarihi: 30.03.2017, <http://www.e-akademi.org> adresinden alındı,

- Erünsal, İ. E. (2017), "Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri", *Din ve Hayat Dergisi*(30), ss.89-93.
- Eryılmaz, B. (2006), *Tanzimat ve Yönetimde Modernleşme*, İşaret Yayınları, İstanbul.
- Farırmaz, H., Yücel, N., ve Laçın, Z. (2008), "Dünden Bugüne Darülaceze", *10.Ulusal Türk Tıp Tarihi Kongresi*, Darülaceze Vakfı Yayınları, Konya, ss. 13-18)
- Goal. (2016). <https://www.goalglobal.org/> Erişim Tarihi: 18.06.2017
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2015). 2015 Türkiye Göç Raporu. Ankara: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2016). Düzensiz Göç İstatistikleri. Erişim Tarihi: 15.06.2017, www.goc.gov.tr: http://www.goc.gov.tr/icerik3/duzensiz-goc_363_378_4710
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2017). Geçici Koruma. Erişim Tarihi: 12.06.2017, www.goc.gov.tr: http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713
- Göç Terimleri Sözlüğü. (2009). Erişim Tarihi: 07.06.2017, www.turkey.iom.int: http://www.turkey.iom.int/documents/goc_terimleri_sozlugu.pdf No:18
- Göçer, İ., ve Çınar, S. (2015). Arap Baharı'nın Nedenleri, Uluslararası İlişkiler Boyutu ve Türkiye'nin Dış Ticaret ve Turizm Gelirlerine Etkileri. *Kafkas Üniversitesi İİBF Dergisi*, VI(10), ss.52-68.
- Gökçen, A. (1985). Vakıfların Ekonomik Yönü ve İktisadi Tesirleri. *Vakıflar Haftası Dergisi*(2), 124-126.
- Güçer, M., Karaca, S., ve Dinçer, O. B. (2013). Sınırlar Arasında Yaşam Savaşı Suriyeli Mülteciler Alan Araştırması. USAK Sosyal Araştırmalar Merkezi, Ankara.
- Gümen, L. (2014). Türkiye'de Vakıfların Dünü Bugünü. *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*

- Gündüz, A. O. (205). Bulgaristan'dan Türkiye'ye Türk Göçü. *Aşyan Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*(4), ss.9-11.
- Gürkan, M. (2011),"Bezmialem Vakıf Üniversitesi Tarihçesi", *Vakıflar Dergisi*(35),ss.235-248.
- Haberler.com. (2016). BM Suriye Özel Temsilcisi, Türkiye'nin Arabuluculuğundan Memnun. Erişim Tarihi: 12.06.2017, [www.haberler.com: https://www.haberler.com/bm-suriye-ozel-temsilcisi-turkiye-nin-9090767-haberi/](http://www.haberler.com/bm-suriye-ozel-temsilcisi-turkiye-nin-9090767-haberi/)
- Hızlı, M. (2004),"Anadolu'daki Osmanlı Medreseleri: Bir İcmal", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*(4), ss.371-409.
- Hızlı, M. (2008),"Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(1), ss.25-46.
- <https://www.iienstitu.com/isletmelerde-temel-yetenek-nedir>,(Erişim Tarihi: 01.04.2017).
- Hüdayi Vakfı, İlmi Araştırmalar Merkezi .(2017). “*Tarihçe*” : Erişim Tarihi:14.06.2017
İLAM Web sitesi: <http://www.ilam.org.tr/kurumsal/tarihce.html>
- Hüdayi Vakfı. (2017). *Yurt Dışı Basım Yayın Hizmetleri*. Aziz Mahmut Hüdayi Vakfı, Erişim Tarihi: 28.05.2017, Web Sitesi:<http://hudayivakfi.org/yurtdisi-basin-yayin-hizmetleri.html>
- Hüdayi Broşürü.(2016 Eylül). “Erzak Yardımları” (Tanıtım Sayısı) ss. 11.
- Hüdayi Broşürü.(2016). Yetim/Yetimhane. *Hüdayi Broşürü*, ss. 21.
- Hüdayi Bülteni (2016),(Ekim, Kasım, Aralık). Sudan'da Eğitim Hizmetlerimiz Ve İnsani Yardım Projelerimiz Devam Ediyor. *Hüdayi Bülteni* (5), ss. 17.
- Hüdayi Bülteni (2016). “Yabancı Dillerde Kitap Bağışı Faaliyetlerimiz ” (1), ss. 22.
- Hüdayi Bülteni .(2015). Hüdayi İnsani Yardım Birimi.(Özel Sayısı),ss. 17.

Hüdayi Bülteni, (2016). “İLAM Akademi Kayıtları Başladı”.(3), ss. 19.

Hüdayi Bülteni, (2016). Kur-an Kursları.(Özel Sayısı), ss. 18.

Hüdayi Bülteni, (2016). Su Kuyusu Açılışları Tamir Ve Bakımı Devam Ediyor. *Hüdayi Bülteni*(5), ss. 16.

Hüdayi Bülteni. (2015). Hüdayi'de Ramazan (Özel Sayısı) ss. 16.

Hüdayi Bülteni. (2016). İlaç Ve Sağlık. (2),ss. 17.

Hüdayi Bülteni.(2015) Hüdayi Vakfı'ndan Bayırbucak Türkmenlerine Yardım Seferberliği.(1), ss. 18.

Hüdayi Vakfı (2016). Ramazan Bayramı. *Hüdayi Broşürü* (3), s. 19.

Hüdayi Vakfı (2017), "Suriyeli Mültecilere Yapılan Yardımlar", İnsani Yardım Birimi

Hüdayi Vakfı (2017). “*Hüdayi Vakfı'ndan Sel Mağduru Bosna'ya Yardım*”: Aziz Mahmut Hüdayi Vakfı Erişim Tarihi: 25.05.2017, Web Sitesi:<http://hudayivakfi.org/hudayi-vakfindan-sel-magduru-bosnaya-yardim.html>

Hüdayi Vakfı (2017). *Hüdayi Gönüllüleri Van'da Depremzedelerin Yanında*: Hüdayi Vakfı, Erişim Tarihi: 14.06.2017, Web Sitesi: <http://hudayivakfi.org/hudayi-gonulluleri-vanda-depremedelerin-yaninda.html>

Hüdayi Vakfı (2017). *Pakistan Yardımlarınız Felaketzedelere Ulaştırıldı*: Aziz Mahmut Hüdayi Vakfı Erişim Tarihi: 14.06.2017, Web Sitesi: <http://hudayivakfi.org/pakistan-yardimlariniz-felaketzedelere-ulastirildi.html>

Hüdayi Vakfı . (2017). “*Hüdayi Acil Yardım Ekibi Soma'da*”: Aziz Mahmut Hüdayi Vakfı. Erişim Tarihi: 13.06.2017, Aziz Mahmut Hüdayi Vakfı Web Sitesi: <http://hudayivakfi.org/hudayi-acil-yardim-ekibi-somada.html>

Hüdayi Vakfı Broşürü (2016). “Hüdayi Gençlik Eğitim Ve Kültür Hizmetleri”. (*Tanıtım Sayısı*), ss. 46-58.

- Hüdayi Vakfı. (2017), “*Eğitim Hizmetleri: Aziz Mahmut Hüdayi Vakfı*”. Erişim Tarihi: 10.06.2017, Aziz Mahmut Hüdayi Vakfı Web Sitesi:<http://hudayivakfi.org/yurtdisi-egitim-hizmetleri.html>
- Hüdayi Vakfı. (2017), “*Öğrenci Yurtları*” Erişim Tarihi:26.05.2017, Web sitesi:<http://hudayivakfi.org/ogrenciyurtlari.html>
- Hüdayi Vakfı. (2017). “*Erzak Yardımları*”: Aziz Mahmut Hüdayi Vakfı, Erişim Tarihi: 25.05.2017, Web Sitesi: <http://hudayivakfi.org/erzak-yardimlari.html>
- Hüdayi Vakfı. (2017). “*Hüdayi Acil Yardım Ünitesi*”: Aziz Mahmut Hüdayi Vakfı Erişim Tarihi: 13.06.2017, Web Sitesi:<http://hudayivakfi.org/hudayi-acil-yarim-unitesi-hay.html>
- Hüdayi Vakfı. (2017). “*Yurtdışı Ramazan Hizmetleri*”: Aziz Mahmut Hüdayi Vakfı, Erişim Tarihi: 09.06.2017, Web Sitesi: <http://hudayivakfi.org/yurtdisi-ramazan-hizmetleri.html>
- Hüdayi Vakfı.(2016), *Akraba Ulus Ve Topluluklara Yönelik Öğrenci Eğitim Hizmetleri: Aziz Mahmut* Erişim Tarihi: 27.05.2017, Hüdayi Vakfı Web Sitesi:<http://hudayivakfi.org/akraba-ulus-ve-topluluklara-yonelik-ogrenci-egitim-hizmetleri.html>
- Hüdayi Vakfı.(2017). Aziz Mahmut Hüdayi Vakfı. Erişim Tarihi:27.05.2017, *Vakıf Senedi*.<http://hudayivakfi.org/vakif-senedi.html>
- Hüdayi Vakfı (2017). *Doğu Afrika'daki Kuraklık İçin Yardım Kampanyası: Aziz Mahmut Hüdayi Vakfı*. Haziran 9, 2017 tarihinde Aziz Mahmut Erişim Tarihi: 09.06.2017, Hüdayi Vakfı Web Sitesi: <http://hudayivakfi.org/somalili-kardeslerinin-yaralarini-sarmaya-devam-ediyor.html>
- Hüdayi, Vakfı.(2017). “*Hakkımızda*”: Aziz Mahmut Hüdayi Vakfı. Erişim Tarihi: 25.04.2017, Aziz Mahmut Hüdayi Vakfı Web sitesi:<http://hudayivakfi.org/hakkimizda.html>

- İçduygu, A. (2008). Türkiye'de Uluslararası Göçün Siyasal Arka Planı Küreselleşen Dünya "Ulus Devleti İnşa Etmek ve Korumak". B. Pusch, & T. Wilkozewski içinde, Türkiye'ye Uluslararası Göç Toplumsal Koşullar-Bireysel Yaşamlar (1. b., ss. 17-40). Kitap Yayınevi, İstanbul.
- İnanç, H. (2011). Arap Baharı Sürecinde Arap Kimliğinin Dönüşümü. K. İnat, B. Yıldırım, F. Aydın, ve M. Ataman içinde, Orta Doğu Yıllığı (7. b.,ss. 487-501). Açılım Kitap, İstanbul.
- İpek, N. (2006). İmparatorluk'tan Ulus Devlete Göçler (1. b.). Serander Yayınları, Trabzon.
- Kara, P.,ve Korkut, R. (2010). Türkiyede Göç İltica ve Mülteciler. Türk İdare Dergisi(467), 153-161.
- Karataş, Z. (2015),"Osmanlı Devletinde Muhtaç Çocuklara Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamaları",*Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi (1)*,ss.16-31.
- Karpat, K. H. (2010). Geçmişten Günümüz Etnik Yapılanma ve Göçler (1. b.). (B. Tırnakçı, Çev.), Timaş Yayınları, İstanbul.
- Karpat, K. H. (2015). Önsöz. M. Erdoğan, & A. Kaya içinde, 14.yüzyıldan 21.yüzyıla Türkiye'ye Göçler (1. b.,ss. 22). Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Kartal, B.,ve Başçı, E. (2014). Türkiye'ye yönelik Mülteci ve Sığınmacı Hareketi. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, XII(2),ss. 275-298.
- Kaya, İ.,ve Eren, E. Y. (2015). Uluslararası Hukukta İltica Kavramı ve Mülteci Statüsü, Seta Yayınları, İstanbul.
- Kaya, M. K.,ve Çınar, H. (2015),*Vakıflar Kaynakçası*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Kayaoğlu, İ. (1985),"Selçuklu Vakıflarına Genel Bir Bakış",*Vakıf Haftası Dergisi(2)*, ss.22-25.

- Kaypak, Ş.,ve Bimay, M. (2016). Suriye Savaşı Nedeniyle Yaşanan Göçün Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Etkileri: Batman Örneği. Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, VI(1), ss. 84-110.
- Kazıcı, Z. (1985), *İslami ve Sosyal Açıdan Vakıflar*, Marifet Yayınları(1), İstanbul.
- Kazıcı, Z. (1993),"Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Urfa'daki Vakıf Hizmetleri",*Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(5-6)ss.85-102.
- Kazıcı, Z. (2014),*Osmanlı'da Vakıf Medeniyeti*, Kayihan Yayınları, İstanbul.
- Keskinkılıç, E. (2013),*Bir Gazetecinin Gözüyle II.Abdülhamid*, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul.
- Kılıç, E., Aktar, E., Erdoğan, Y., Hanım, M., Hasar, H., & Kaya, E. (2012). Arap Dünyasında Entropi: Tunus, Mısır, Libya ve Suriye'de Halk Ayaklanmaları. Türkiye Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Yakın Doğu Araştırmalar Merkezi (Tuic-Yadam), İstanbul.
- Kılıç, R. (2001),"Osmanlı Devleti'nde Medreseler",*Türk Kültürü Dergisi*(456),ss.205-216.
- Kılıçalp, S. (2013). Türkiye'de Vakıfların Gelişimi, Tüsev ss.3.
- Kocacık, F. (1980). Balkanlar'dan Anadolu'ya Yönelik Göçler. Osmanlı Araştırmaları Dergisi(1), ss.139-189.
- Koçak, Y.,ve Terzi, E. (2012). Türkiye'de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri. Kafkas Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, III(3), 173-175.
- Koçel, T. (2011), *İşletme Yöneticiliği*, Beta Basım Yayınları, İstanbul.
- Köksal, A. (2014), "Two Works About Reorganization of The Foundations During The II. Constitutional Era: İsmail Sidki's Work Called "Hatirat" and Hamadezade Halil Hamdi Pasha's Layiha",*Tarih Araştırmaları Dergisi*(56), ss.343-384.

- Müderrişoğlu, F. (2013),"Osmanlı Devletinde Vakıf Medeniyeti:Bani Şehir İlişkisi",*Vakıf Medeniyeti ve Şehir*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, ss.51-61.
- Mülteci Hakları Merkezi. (2017). Suriye’den Gelen Sığınmacılar İçin Türkiye’de Geçici Koruma, Sorular ve Yanıtlar. Erişim Tarihi: 12.06.2017, http://mhd.org.tr/assets/tp_booklet_tr.pdf
- Nevevi, İ. (2013),"Peygamberimizden Hayat Ölçüleri",Haz. M. Y. Kandemir, İ. Çakan, ve R. Küçük, *Riyâzüs ’s-Sâlihîn*, Erkam Yayınları, İstanbul, ss. 8-10.
- Nişancı, Z. N. (2015),"Geçmişten Günümüze Yönetim Düşüncesi". *Yönetim Bilimleri Dergisi*(25),ss.257-294.
- Oktay, E. (2006), Stratejik Yönetim Sürecinde Performans Geliştirmenin Bir Aracı Olarak Dış Kaynak Kullanımı : İmalat Sanayiinde Bir Uygulama, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Orhan, D. E. (2013). Orta Doğu'nun Krizi: Arap Baharı ve Demokrasinin Geleceği. Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, III(1-2), 17-29.
- Ortaylı, İ. (2014),"Tanzimat Adamı ve Tanzimat Toplumu",H. İnalçık, & M. Seyitdanlıoğlu (Ed.) *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*,Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, ss. 423-461.
- Özbek, N. (2014),"Osmanlı İmparatorluğunda Sosyal Yardım Uygulamaları", H. İnalçık, ve M. Seyitdanlıoğlu (Ed.), *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, ss.577-599.
- Özden, H. Ö. (2004),"Türk Vakıf Kurumunun Duygusal ve Felsefi Temelleri", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(2), ss.340-349.
- Özer, İ. (2004). Kentleşme, Kentlileşme ve Kentsel Değişme. Ekin Kitap Evi, Bursa.
- Özkan, I. (2013). Göç İltica ve Sığınmacı Hukuku (1. b.). Seçkin Yayınları, Ankara.

- Öztürk, N. (2005), "İslam ve Türk Kültüründe Vakıflar", *Vakıflar Dergisi*(29), ss.7-20.
- Öztürk, Z. (2015), İşletmelerde Temel Yetenek Nedir? İstanbul İşletme Enstitüsü,
- Paşaoğlu, D. D. (2013), "Muhacirin Komisyonu Maruzatına Göre (1877-1878) 93 Harbi Sonrası Muhacir İskânı", *History Studies, International Journal Of History* (2), ss.348-487.
- Reçber, S. (2014). Hayatın Yok Yerindekiler: Mülteciler ve Sığınmacılar . VI. Sosyal İnsan Hakları Ulusal Sempozyumu (s. 16-17). Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Sağlam, S. (2006). Türkiye'de İç Göç Olgusu ve Kentleşme. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*(5), 1-13.
- Sarıcaoğlu, M. E. (2007), "Osmanlı Vakıfları Hakkındaki Tartışmalar", *Vakıflar Dergisi*(30), ss.51-62.
- Sayın, Y., Usanmaz, A., ve Aslangiri, F. (2016). Uluslararası Göç Olgusu ve Yol Açtığı Etkiler: Suriye Göçü Örneği. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 1-13.
- Selçuk, F. (1965), "Başlangıcından 18. Yüzyıla Kadar Vakıflar: Islamic Society and The West", *Vakıflar Dergisi*(6), ss.21-31.
- Shaw, S. (1991). *The Jews Of The Ottoman Empire and Turkish Republic*. New York University Press, XIV(1), 33-35.
- Sirkeci, İ., ve İçduygu, A. (1999). Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Göç Hareketleri. O. Baydar içinde, *75 Yılda Köylerden Şehirlere* (s. 249-268). Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Soysaldı, H. (2002), "Vakıfların Günümüzdeki Yeri ve Önemi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(1), ss.383-400.

- Suçıkar, T. (2014), "1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve Göç", Erişim Tarihi: 01.04.2017, https://www.academia.edu:/2613241/93_Harbi_ve_G%C3%B6%C3%A7,
- Şahin, E. (2013), "Sivil Toplum Kuruluşu Olarak Vakıfların Yönetişim Perspektifinden Değerlendirilmesi", *Vakıflar Dergisi*(39), ss.9-14.
- Tabakoğlu, A. (1999), "İktisat Sistemi", Ş. Karatepe, A. Özcan, C. Baltacı, & E. Özbilgen (Ed.), *Osmanlı Dünyayı Nasıl Yönetti*, İz Yayınları, İstanbul, ss. 159-243.
- Teber, Ö. F. (2002), "Osmanlı Toplumunda Bir Sosyal Kurum Olarak Vakıf Çeşitleri", *Dini Araştırmalar Dergisi*(12), ss.197-205.
- Tekinalp, G. (2002). Türk Yabancılar Hukuku (7. b.). Beta Yayınları, İstanbul.
- Tepeciklioğlu, A. O., ve Tepeciklioğlu, E. E. (2015). Teoriden Pratiğe Suriye Krizi ve Uluslararası Toplum. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, LXX(1), 163-193.
- Topbaş, A.H.(2016,Nisan 2), "Çorba kazanını boş bırakmadılar". Emeti Saruhan(röportaj) Gerçek Hayat Dergisi
- Ulutaş, U., Acun, C., ve Kanat, K. B. (2015). Sınırları Aşan Kriz Suriye. Stratejik Ekonomi ve Toplum Araştırmaları, Vakfı SETA, İstanbul.
- UNHCR. (2015). UNHCR: Suriyeli mültecilerin toplam sayısı ilk kez 4 milyonu geçti. Erişim Tarihi: 06.06.2017, <http://www.unhcr.org/turkey/home.php?content=648>
- Ünal, S. (2012). Sosyal-Mekânsal-Siyasal Kümelenme Olarak İzmir Kentinde Balkan (Rumeli) Kimliği. Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi TODAİE, XXI(3), 49-77.
- Ünal, V. (2012), "Osmanlının Son Dönemlerinde Korunmaya Muhtaç Çocuklar için Kurulan Sosyal Hizmet Kurumları", *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(2), ss.2-27.

- Vildiç, S. (2013). Türkiye Boşnakları: Göç Hakkında. Erişim Tarihi: 07.06.2017, <http://www.zambak.ba/turkiye-bosnaklari--goc-hakkinda-2889m.htm>
- www.egm.gov.tr. (2017). T.C. İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü. Erişim Tarihi: 15.06.2017, <https://www.egm.gov.tr/sayfalar/iltica-goc-islemleri.aspx>
- www.tdk.gov.tr. (2006). Güncel Türkçe Sözlük. Erişim Tarihi: 20.05.2017, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5946517c300db2.89989776
- Yediyıldız, B. (1982),"Vakıf Müessesesinin XVIII. Asır Türk Toplumundaki Rolü",*Vakıflar Dergisi*(14), ss.1-27.
- Yediyıldız, B. (1988),"Türk Kültür Sistemi İçinde Vakfın Yeri",*Vakıflar Dergisi*(20),ss.403-408.
- Yıldırım, N. (1996),*İstanbul Darülaceze Müessesesi Tarihi*, Darülaceze Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Yıldırımoglu, H. (2005). Uluslararası Emek Göçü "Almanya'ya Türk Emek Göçü". Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi, VIII, 1-24.
- Yurtoğlu, B. (2016),"Darüşşafaka Dergisinin Bilim,Düşünce ve Eğitim Hayatımıza Katkıları",*Osmanlı Bilimi Araştırmaları Dergisi*(2),ss.56-114.
- Zaim, S. (1987),"Vakıfların Milli Ekonomiye Etkileri",*Vakıflar Haftası Dergisi*(5), ss.209-213.